

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર ગ્રંથમાલા. અંક [૩૮].

પ્રતિજ્ઞા પાલન.

૨૫૧

યોગનિઠ, ગાંધીવિજયાર્થ,
જેનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરમૂરિજી

વિવેચનમાર,

ગાંધી નેમિચંદ્ર ઘટાભાઈ માંગળ

પ્રકાશક

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રમારક મહાજી લલિતી

શાહ. લલિતીભાઈ કુમરચંદ્ર

અમરાવતી—મુંબઈ.

નિવેદન

આ અથમાલાના ૩૮ મા મુલ્યકા રૂપે આજે ' પ્રતિજ્ઞા પાલન ' નામનો લઘુ પણ અતિ ઉપયોગી અથ દૃષ્ટિપથમા આવે છે, તે પરિપૂર્ણ વાચી મનન કરી સર્વ કોઈ વાચકવર્ગ આનંદિત થશે, અને પોતાના કાર્યમા આગળ વધશે તો અવશ્ય હિતકર્તા નીવડશે, એમ આશા છે આ મૂળ અથ ૭૨ કાવ્યરૂપે શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરનૂરીશ્વરે નિર્માણ કર્યો છે, અને તેના ઉપર વિવેચન શાહ નેમચંદ ઘટાભાઈ મારતરે લખ્યું છે શ્રીમદ્ના અન્થો ઉપર આ રીતે અનેક વ્યક્તિઓ વિવેચન કરવા પ્રેરાય તે હમ્મણ વાચ્ય છે તેમા પણ શિદ્ધાણ આપતી રકુલેમા ચલાવવા યોગ્ય અને ઈનામોમા આપવા યોગ્ય-ગુણ શિદ્ધાણ સખધી અત્યંત ઉપયોગી એવા ' સાબરમતી કાવ્ય ' તથા આ ' પ્રતિજ્ઞા પાલન ' અથોના વિવેચનો આવકારદાયક સાથે હીતકર થઈ પડશે એમ માનીએ છીએ

કાગળો વગેરેની અત્યંત મોઘવારીએ આ પુસ્તકની કીંમત હમ્મણ પ્રમાણે ઓછી રખાઇ નથી તો પણ પડતર કીંમત કરતા ઓછા રાખી છે તે ગણતરી કરવાવાળા મનુષ્યનો સમજી શકે તેમ છે

વિશેષ નહિ લખતા સર્વ કોઈને આ અથ સાદ્ય ત વાચી જવા પુન લલામણ કરવામા આવે છે

તા ૧૯૭૩ કા ૩૧ મે ૫૧ અનુચી

અપા ૧૯૭૧-મુબઇ

નિવેદ

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંળ

અસ્તાવના

સ ૧૯૭૧ ની માલમા ગુરૂ મહારાજ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસા
ગરબૂરિજીએ પેથાપુરના સઘના અત્ય તાગ્રહથી પેથાપુરમા ચોમાસુ કર્યું,
ત્યારે આસો મામમા મારા મિત્ર રતિલાલ મગનલાલ સહિત હું ગુરૂ-
શ્રીના દર્શનાથે પેથાપુર ગયો, ગુરૂશ્રીના ઉપદેશામૃતનું પાન કરીને
અનેક અનુભવને પ્રાપ્ત કર્યા હતા ગુરૂશ્રીની આજ્ઞાથી તેમની ખા-
નગી નોધબુક જોવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો તેમની નોધબુકમા પ્રતિના
પાલન સળધી ૭૦ બહોત્તર કંવાવિયો હૃદયોદ્ગારરૂપે લખેલી હતી
તે વાચવામા આવી અને તેના પર વિવેચન કરવાની ઇચ્છા થઇ
તે બાળત ગુરૂશ્રીને જણાવવામા આવી ગુરૂશ્રીએ તે બાળતની અનુ-
મતિ આપી, તેથી યથામતિ યથાગમિના અનુસારે પ્રતિનાપાલન
પર વિવેચન કરવાની પ્રવૃત્તિ થઇ અને તે પૂર્ણ કરાઇ

મનુષ્ય તરીકે ગણાવવા માટે પ્રતિના પાળવાની મુખ્ય જરૂર છે
પ્રતિના પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી તો
ધર્મી તરીકે ગણાવવાનો હારો તો કયાથી કરી શકાય ? પ્રતિનાપાલન
પ્રવૃત્તિથી અનેક ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી પ્રતિજ્ઞા પાળ-
વાની અત્યંત જરૂર છે પ્રતિના પાળવા માટે અર્થાન્ આપેલું વચન
પાળવા માટે વિક્રમ રાજાએ અને હરિભજ મારઝીએ પ્રાણોપલ્લુ કર-
વામા ન્યૂનતા મેની નહોતી રાજ્યવ્યવહારમા, રાજ્યશાસનમા, અને
આજીવિકા વ્યવહારમા, પ્રતિજ્ઞા પાળ્યા વિના કદિ ચાલી શકે તેમ નથી
બાદ્યાવસ્થાથી પ્રતિનાપાલન ગુણને વિશ્વવર્તિ મનુષ્યો આચારમા
મૂકે તો તેઓ વિશ્વને સ્વર્ગમય કરી શકે અને વિશ્વમા મર્વ પ્રકારની
ઉન્નતિ કરી શકે

ધર્મ વ્યવહારમા પ્રતિના પાલન વિના કદિ ચાલી શકે તેમ નથી
જેની પ્રતિનાનું ઠેકાણું નથી તેના ધર્મનું ઠેકાણું નથી, માટે પ્રતિ-
જ્ઞાપાલન શક્તિવાળો મનુષ્ય ધર્મી બનવાને અધિકારી બની શકે છે
પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પ્રતિજ્ઞાપાલન વિચારોને લેખા હારા, પુનઃકો

દ્વારા, પ્રમાણિત કરવાની અત્યંત જરૂર છે સર્વ શુદ્ધિને હૃદયમ
આવવાનું સ્થાન ખરેખર પ્રતિજ્ઞાપાલન શુદ્ધ છે, માટે પ્રતિજ્ઞાપાલન
શુદ્ધિને સર્વથી પહેલા આચારમાં મૂકવાની જરૂર છે પ્રતિજ્ઞાપાલન
શુદ્ધિ સમાન કોઈ ધર્મ નથી દીવા, ટપકા, લાખો કરવામાં આવે
અને વચન બોલીને અથવા કોઈ આપીને તેનો ભગ કરવામાં આવે, તે
તેથી કંઈ આત્મોન્નતિ, ધર્મોન્નતિ થઈ શકતી નથી જે મનુષ્યે અ
વિશ્વમા પ્રમાણિક રહેવા પારે છે, તેણે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા પાળવા કનિ
બદ્ધ થવું જોઈએ જે પોતાના વચનની-બોલની કિંમત કરી શકે
નથી તે વિશ્વમા પોતાના આત્માની કિંમત કનવી શકે નથી જે
તાના વચન માટે જેને મહત્તા નથી તેને પોતાની જાત માટે મહત્તા
નથી એમ કથવામાં અતિશયોક્તિ નથી હરેક મનુષ્યે પોતાના મોત
પ્રમાણે વર્તીને અને હું જો સહન કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ અને
પ્રામાણિક બનવું જોઈએ

સર્વ પ્રકારની કેળવણી પૂરે અને મન પ્રકારની હિંસાઓ પ્રાપ્ત
કરવાની પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા પાલન શુદ્ધિને સિદ્ધ કરવો જોઈએ 'જહ્નુ યેત્યે
તે જાંઠો' એ કહેવતનો અનુભવ કરીને યોગી બના પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે
પ્રવત્તવું જોઈએ પ્રતિજ્ઞાપાલન શુદ્ધિ વિશિષ્ટ પુસ્તકો વાંચવા માનવી
વા માનવવા માત્રથી કંઈ વળતું નથી ગમે તે રીતે જ્યારે પ્રતિજ્ઞા
પ્રમાણે વતવામાં આવે છે, ત્યારે આત્માની ઉન્નતિનું દ્વાર ખુલ્લું
કરી શકાય છે માટે સત્જનોએ પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે તૈયાર રહેવું
જોઈએ પ્રતિજ્ઞા પાલન મળી જેટલું વિવેચન કરવામાં આવ
તેટલું જૂન છે પ્રતિજ્ઞાપાલનનું વિવેચન કરવામાં પ્રથમાબાસ
હાવાથી વાક્ય હોય, શબ્દહોય આદિ જે જે હોયો થયા હોય તેને
સત્જનો સુધારણે દ્વિતીયાવસ્થિમાત્સળ થી સુધારો કરવામાં આવશે
મુદો સુધારવા માટે સુદ્ધમહારાજે જે સાહ્ય આપી છે, તથા પ્રતિજ્ઞા
પાલનનું વિવેચન કરવા માટે હદારતા દર્શાવી પ્રેરણા કરી છે તે મદ
તેમના અનેક ઉપકારનું સ્મરણ કરે છુ કાવ્ય ઝંડામ્તિ । જે શુદ્ધ

અમદાવાદ
જવેરીવાડો-નિશાપોત
મ ૧૯૧૩ પ્રાચીન મુખ્યપુર્ણ

શા નેમિચદ્ર ઘટાલાધ મારતર.

ॐ श्री गुरुभ्यो नमः

प्रतिज्ञा पालन.

सद्गुरु नमस्कृत्य, प्रतिज्ञापालक शुभम् ।

प्रतिज्ञाकाव्यग्रन्थस्य, विटतिः क्रियते मया ॥

करीने काल बोलीथी, करुं स्वार्पण प्रतिज्ञाथी,

अहंता-व्याप्तने छोटी, प्रतिज्ञा पाळ हिम्मतथी—?

विवेचन-वचनથી કેલ (પ્રતિજ્ઞા) કરીને જે તહે સ્વાર્પણ પ્રતિજ્ઞાથી કર્યું હોય તો, હે આત્મનું ! સર્વ પ્રકારના અહંતાધ્યાસનો ત્યાગ કરી હિમ્મતથી અર્થાત્ ધૈર્યથી પ્રતિજ્ઞા પાળ પ્રતિજ્ઞા પાલન દશાને કદાપિ ભૂલી શકાય તેમ નથી સદ્ગુરુ સ્વશિષ્યને સબોધી નિર્દેશો છે કે-હે આત્મનું ! ત્હારે ઉત્તમોત્તમ જીવન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ તહે હસતા પણ કરી હોય તે તે સર્વ સ્વાર્પણ કરીને હિમ્મતથી પાળ

પ્રતિજ્ઞાયાં સમો ઝમો, ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ ।

પ્રતિજ્ઞાપાલનેનૈવ, મૃતોઽપિ મુવિ જીવતિ ॥

શ્રીમદ્ ગુણિસાગરસૂરિ

ગમે તેવો પ્રતિજ્ઞાપાળક મનુષ્ય વીર ધીર પ્રભુ થવાને સમર્થ થાય છે, અકલ ક અને નિઃકલ ક દેવનું ચરિત્ર ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાલનની આવશ્યકતા માટે વિદુષ્ વેગે હૃદયમાં અગર કરે છે અકલ ક અને નિઃકલ ક સાધુએ સાધુ દશામાં તત્વાર્થ સૂત્ર પર ટીકા રચી છે તે બન્નેએ બાધ્યાવસ્થામાં સાધુ થવા માટે જે વચનો કહ્યા હતા

તે મોટી ઉમ્મર થતા માધુ અવસ્થા અગીકાર કરી સિદ્ધ કર્યો હતો. કોઈપણ ભારતવર્ષીય આદ્યતાપનિધિ સ્વર્ણ મિસોદીયા કુલદીપ છત્રપતિ શિવાજી મહારાજથી અભવ્યુદય ક્યો ? મહારાજે મોગ શહેનશાહતના અતિનાસથી પ્રજાને મુક્ત કરવી એવી મહા પ્રતિજ્ઞા બાદ્યાવસ્થામાં સ્વહૃદયમાં કરી હતી. એવું હિંદીઓ ગમ્ય ઔરંગઝેબના અત્યાચારી અમલો ધુમરીને વળગે નહિ. મહારાજનો મહાન ઉદ્દેશ હતો. એ કાર્યમાં શું તેઓથીએ પ્રતિજ્ઞાઓ નહોતી બોગતી ? તેઓ પોતાના કાર્યમાં કુતેદમદ થતા તેઓએ સમ્રાટ અકબરે રાખેલો મીઠો યવન દડો ઔરંગઝેબ વખતમાં પાળવાને શક્તિમાન થયા હતા, એવું જ નહિ. ચૂર્ણ કરવાને લાગ્યશાળી થયા હતા—

કવિસજ ભૂપણ કહે છે —

“ પીરા પેગળરા દિગળરા દિખાઈ દેત,
સિદ્ધકી સિદ્ધાઈ ગઈ બાહતપૂર મખડી,
કાસિ હુંતે કઝા ગઈ મધુરા મગીદ ભઈ,
શિવાજી ન હોતો તો મુનત હોત સખડી

મહારાજનું અરિત વાચવાથી તેમજ તેનો નિયંત્રક કરવાથી ઉપરોક્ત ઉત્તમ તત્ત્વના આવેળનની અસર, મનુષ્યના હૃદય ઉપર ઉત્તમ પ્રકારે થાય છે. જેઓને સ્વબુદ્ધિગળ ઉપર અને કર્તવ્ય ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ નથી, તેઓના હાથે કોઈ પણ મહત્ત્વના કાર્યો થતા નથી, મહારાજના ઉપરોક્ત શુભ જેમ રામીમાં રીનતા રહેવી છે તેમ કુદરતિ રીતે રહેલો હતો, અને તેથીજ અતિ ઉદ્વેગ, આધારણ જન સમાજના વિચારની મર્યાદા બહાર, લીધેલી મહા પ્રતિજ્ઞા પાળવાનો ઉદ્દેશ તેમનામાં રહેલો હતો. તેઓ દાણબગ પણ અસ્થિર રહેનો વિચાર કયો વગર પ્રતિજ્ઞા પાળવાને ઉત્સુક રહેતા એટલું જ નહિ પણ, કેતવ્યપરાયણતાથી સિદ્ધ કરી બતાવતા હતા. તેઓ સ્વબાહુ ઉપરજ રણસેનામાં ઝડપી હતા. અન્ય પુરૂષ સ્વપ્રતિજ્ઞાને

મેકે અંશ આપે છે, એવી આજના અર્ધદગ્ધ મનુષ્યો માફક તરફી કેવાની હિંમત સરખી પણ સખવી નહિ !

જો રહે આત્મનુ ! ! ! કેાઇ પણ જાળતની પ્રતિજ્ઞા કરી સર્વ વાર્ષિક કૃત્યુ હોય તો તેથી પશ્ચાત્ લયાદિ વાસનાથી પાછો ફરીશ નહિ ' પ્રતિજ્ઞા પાલ હિંમતવો ' ખરેખર હિંમતથી પ્રતિજ્ઞા પાળ ! ! ! પ્રેમ શુદ્ધ જણાવે છે, તેમા અપૂર્વ રહસ્ય સમાયલુ છે હિંમત, ધૈર્ય, બુદ્ધિકળા, વિજ્ઞાન, સમર્થણ, વિના પ્રતિજ્ઞાનુ કદાપિ પ્રતિજ્ઞા કન થતુ નથી-કાયર મનુષ્ય કદાપિ પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતો નથી, કાયર મનુષ્યને લય તેમજ વહેમ ઘણો હોય છે, કાયર મનુષ્યને પ્રાણુ ધણુ બહાલા હોય છે, તેથી તે જે જે મુખથી પ્રતિજ્ઞા કરે છે, તેની અપૂર્ણતામાજ સ્વજીવન વહે છે હિંમતથી સ્વાર્ષણ દગ્ધ પ્રકટાવવાની શોધતા આબ્યાથી જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામા આવે છે તેઓનુ પાલન કરી શકાય છે 'હિંમતની હિંમત નહિ જગમા' એ શોધમા લખેલી હિંમતની દશા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે પ્રતિજ્ઞા પાળી પ્રકાય છે શરીર, મન, વાણી, યશ, કીર્તિ ધનાદિ સર્વ પ્રિય વસ્તુઓ તરતા પ્રતિજ્ઞાની પ્રિયતા વિશેષત સમજાય છે, ત્યારે પ્રતિજ્ઞા પાળવામા હિંમત શુણુને ખીલવી શકાય છે ત્યા મુધી પ્રતિજ્ઞાપાલન શુણુની મહત્તા, ઉપયોગિતા મમજવામા આવતી નથી ત્યા મુધી પ્રતિજ્ઞા પાલનમા હિંમતને પ્રગટાવી શકાતી નથી પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવામા હિંમત વિના નપુસક, બાયલા જેવી દશા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, માટે કેાઇ જાતની પ્રતિજ્ઞા કરતા પૂર્વે હિંમત, ધૈર્ય શક્તિ ખીલવા પર વિશેષ લક્ષ્ય દેવાની જરૂર છે નિર્ભયતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના ખરી હિંમત પ્રગટી શકતી નથી માટે નિર્ભયતા પ્રાપ્ત કરી હિંમતને ખીલવી પ્રતિજ્ઞા પાળવામા આત્મલોગ આપવો જોઈએ.

જેન સમાજના ચરમ તીર્થકર મહાવીરની અદ્ભૂત 'પ્રતિજ્ઞા પાલન શકિત નિહાળવાની જરૂર છે શ્રીમહાવીરે, માતાના ઉદરમાજ માતાને વેઠના ન થાય માટે હાલ્યા ચાલ્યા વગર જાગીને મઠોચી રાખ્યુ પુત્રવત્સલ માતાને આથી ઘણુ દુખ ઉત્પન્ન થયુ અને

વિચાર કરવા લાગી, શું મારો ગલ મૃત્યુને વશ થયો ? વા કોઈ દવ તેનું હરણ કર્યું ? ગલનું પતન થયું એવા વિચારોથી માતા શોકાગ્રિમી ડુબી ગઈ શ્રી મહાવીરે અવધિસાનના ઉપયોગથી સર્વ જાંબુ અને ગલ માજ પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી માતાપિતાનું જીવન હોય ત્યાં સુધી સન્યસ્ત બ્રહ્મ કરવું નહિ પુરો તો આવાજ જોઈએ કે જેએ માતાના હુ અને જાણી તેનું નિવારણ કરવા ઉત્કૃષ્ટ પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરવા તત્પર થાય છે આજકાલના ઈંગ્લીશ ભાષાથી અર્ધદગ્ધ થએલા કેટલાક પુરો માતા પિતાને તુલ્ય સમાન માને છે ‘ પિતૃદેવો મય માતૃદેવા મય ’ એવા લાખા લાખા ભાષણ કરે છે કિંતુ પ્રતિજ્ઞા પાલન શક્તિને તો વેગળે મૂકીનેજ વાર્તાલાપ કરે છે તેઓને તો કંઈ સુખો મચાવવાની પદ્ધતિનું જ અવલગન મોક્ષની નિ સરખી તુલ્ય જણાય છે, પરંતુ કર્તવ્યમા તો મીઠાં જેવાજ હોય છે કાર્ય કરવાનું આવ્યું કે જાણે મૃત્યુ આવ્યું આવા વાગ્ગળો આજના કેટલાક મુખરેલા તરીકે ગણાતા પુરોમા મુખ્યત્વે કરીને દૃશ્યમાન થાય છે

૧ ભારત માતા ! તારા સત્તાનો ક્યારે શ્રીમહાવીરની માફક પિતૃ વાસલ, માતૃવત્સલ, થવાને ભા યથાળી થયો ? દેવિ ! તારા સત્તાનોમા મહાવીરની અચળ પ્રતિજ્ઞા, દૃઢપટપર સોનેરી અક્ષરે સદાને માટે લખાયેલી હોવી જોઈએ ખરેખર વીરપુરુષો લીધેલી પ્રતિજ્ઞાપાલન માજ મહત્તા ધરાવે છે, અને પ્રતિજ્ઞા કદાપિ પલ્લુ છોડતા નથી

अद्यापि नोज्झति हरः मल्लं रात्रः ।

कूर्मो निर्भर्ति धरणीं खड्गं पृष्ठभागे ।

गम्भीरनिधिर्वहति दुर्बलवाद्यवाणि-

महीकृत सुवृत्तिन परिपालयन्ति ॥

શિવે જે કા નકુટ નામનું ઝેર પીધું છે તને હજી સુધી તે તાજી દેતા નવી કૃર્મવતારમા વિપ્લુએ આ પૃથ્વીને કાચગાનું રૂપ ધારણ કરીને ચોતાની પીડ ઉપર ધારણ કરી છે તે કાચબો પૃથ્વીના બારને ફી દેતો નથી મનુષ્ય વાડવાગિને વહન કરે છે આ ઉપરથી જોટલ

મજવાતુ છે કે સત્પુરુષો જે કાર્ય માથે લે છે તેને કદાપિ ત્યજતા થી પ્રતિજ્ઞા પાળવી તેજ ખરેખર સત્ય છે

પ્રતિજ્ઞા વીરની શોભા, પ્રતિજ્ઞા કીર્તિનું લ્હાણુ
પ્રતિજ્ઞા સ્વર્ગની કુચી, પ્રતિજ્ઞા પ્રાણની મૂર્તિ-૨

॥વાર્થ—

વીરશોભા પ્રતિજ્ઞૈર, નાન્યત્ કિંચિદ્ વિચારય ।
પ્રતિજ્ઞાપ્રવૃત્તિરસ્ય, જીવન તત્તુ દૃષણમ્ ॥ ૧ ॥
યશઃકીર્તિપ્રસાદોદિ, પ્રતિજ્ઞાપાલનાદ્ભવત્ ।
કુંચિકા સ્વર્ગદ્વારસ્ય, પ્રતિજ્ઞૈવ વિભાય ॥ ૨ ॥
પ્રાણમૂર્તિ પ્રતિજ્ઞૈવ, સર્વધર્મસ્ય જીવનમ્ ।
જાનાતિ તદ્રહસ્ય ય, સૈપ સાધુર્મહીતલે ॥ ૩ ॥

શ્રીલુદ્ધિસાગરચરિ

ગમે તેવો વીર મનુષ્ય ગણાતો હોય પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલન શુભ વિના તે વીરની શોભાને લાયક નથી પ્રતિજ્ઞા પાલનમાજ વીરની શોભા છે નામનીર, સ્થાપનાવીર અને દ્રવ્ય વીર હતા પ્રતિજ્ઞાપાલન કરનાર વીરની ચોર પ્રજારની શોભા છે જ્યાં સુધી પ્રતિજ્ઞાપાલનત્વ પ્રાપ્ત થયું નથી, ત્યાં સુધી મનુષ્ય તરીકે વિશ્વમા ગણાવુ તે અયોગ્ય હરે છે બધુઓ ! ઓ ભારતવાસીઓ ! ! ! જો તમારે કર્મવીર, ધર્મવીર, બનવું હોય તો હીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરો પ્રતિજ્ઞા દેવીનું આરાધન તન, મન અને ધનથી મતલ આદરી, તેની પ્રમદતા પ્રાપ્ત કરો પ્રતિજ્ઞાદેવીને પ્રમન્ન કરવા આત્મલોગ આપો મૃત્યુનો ડર સદાને માટે તમાગથી વિમુખ રાખો 'પ્રતિજ્ઞાના ધ્યાનમાજ બમ મગ્ન થાઓ-સ્વપ્રતિજ્ઞાની ત્રિદિમાજ એકતા જોડી દો-હીન થઈ જાઓ-પ્રતિજ્ઞા પાળતા આ જગતમા છતાં કોઈ દેવી વિશ્વમાજ છે અને દેવી ગઠિતયોજ તમારે આધીન છે,

એવી સહભાવના હૃદયના કેન્દ્રમાં સ્થાપિત કરો મહાન્ વીર ધૃમ્વીશ ચોદ્ધા નેવશનનું નાવિક સેનાપતિ તરીકેનું કાર્યદક્ષ જીવન શુ તમે તમારા હૃદયપટ ઉપર આલેખવા સમર્થ નથી ? એ મહાન્ વીરની ઈ સ ૧૮૦૫ ના ટક્કાલગરના ઈરિયાઈ યુદ્ધમાં શી પ્રતિજ્ઞા હતી તેને સ્મરણ કરો તમારા માનસિક રાજ્યમાં તમારા જીવનને મૂકો-અને પછી તે મહાન્ ચોદ્ધાના-તે દિવસે લડાયક વહાણ ઉપર અમુદ્રદેવના પ્રેરિત મધુર પવનવડે તટસ્થ રહેતા પાવટા (Flag) ઉપર તમારી માનસિક દૃષ્ટિને એક ક્ષણભર સ્થાપિત કરો-અને તેમના (Flag) ઉપર રહેલા બક્ષરો-અરે મુવર્ણ રેખાઓ વાંચો

‘ England expects everyman to do his duty ’

શુ આ તે મત્ય હશે ? શુ તે વીર પુરુષે કવિત પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાળીહતી-હા તે વીર પુરુષે-કાર્યદક્ષ પુરુષે-કર્તવ્ય પરાયણ મહાન પુરુષે કંઈ વસ્તુનો ભોગ આપ્યો હતો શુ તનથી ? શુ મનથી ? શુ ધનથી ? આ ત્રણમાંથી એકજનો ભોગ આપ્યો હતો શુ ? ના તે વીરે સર્વસ્વનો એટલે વિશ્વમા-આ ક્ષાનિ દુનિયામાં પોતાનું જીવન ઇતિહાસની આરસીમાં આત્મભોગ આપનારાઓમાં ગણાય તેવી રીતે સ્વભોગ આપ્યો હતો-અને મમુદ્ર દેવને આનંદ આપ્યો હતો ભારતવાસીઓ આ દુનિયાના યુરોપ, એશીયા, આફ્રીકા, અમેરિકા, ઓસ્ટ્રેલીઆ વગેરે ખંડના મુખરેલાઓએ (educated) તેમજ અજ્ઞાનથી ભરેલા (ignorant-people) આફ્રિકાના કાળ સિધિઓએ અને અમેરીકાની આસપાસના ટાપુઓમાં રહેના લોકોએ (Pagians) પણ આ વીર પુરુષના ચરિત્રને અને તેના પ્રતિજ્ઞાપાલનત્વ શુણને હૃદયમાં સહાને માટે નિવાસ આપ્યો બેઠકે કે બેચી ઈરેડ પગે કર્તવ્ય પરાયણતામાંથી વિમુખ થવાયજ નહિ

પ્રતિજ્ઞા પાલન શુણ વિનાની સર્વ મોટા અપવાદના પુત્ર સમાન છે જેણે ઓગેડુ વચન પાળ્યું તણે મર્વ પાળ્યું જે ઓગેડુ વચન પાળતો નથી તેનું ગ્રુખ ચોક્કસ નથી કલ્પ છે કે-

(છાપ્પય છ૬)

વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે રાડીગડો.
 વચન પાળ તે ગય—ખાકી છે ગયવર ગાડો
 વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે પંદ મગીખા
 વચન પાળ તે ગય—ખાકી છે કાટા તીખા
 વચન પાળે જે કદી તેને નરપીત નવ ગણો
 શુભ મમાનજ લાગશે એ મહુને અળખામણો.

પ્રતિજ્ઞા પાલક વીરની શોભા અર્વર પ્રસરે છે પ્રતિજ્ઞા ખરેખર
 કીર્તિનું દહાણુ છે પ્રતિજ્ઞા વિના કીર્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી મહાપુરુષોના
 પ્રાણ જાય તો પણ તેઓની પ્રતિજ્ઞા ટળતી નથી. પ્રતિજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થએલ
 કીર્તિ આ વિશ્વમા સૂર્ય કરતા અધિક છે રવિરાજ તો દિવસના વખતમાજ
 પ્રકાશે છે, અને પ્રતિજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થયેલી કીર્તિ તો રાત્રિ અને દિવસના
 વખતમા પ્રકાશે છે કીર્તિનું દહાણુ લેણુ હોય તો પ્રતિજ્ઞા પાળવાની
 ઘણીજ આવશ્યકતા છે રામચન્દ્રે પ્રતિજ્ઞા પાળીને વિશ્વમા કીર્તિનું
 દહાણું લપટાવ્યું હતું તે કયા ભારતવાસીની દૃષ્ટિ બહાર છે? રામ
 કૃષ્ણ પિતાની ના છતા પણ સ્વપિતાનું નિકટ મકટ ટાળવા અને
 કેકેયી માતાની સુખ ભોગવવાની—અને ભરતને રાજ્યગાદીએ અભિષેક
 કરવાની લાલસાને તૃપ્ત કરવા ખાર વર્ષે વનવાસમા રહેવાને તૈયાર થયા
 અને આ સમાર અસાર છે એમ માની રાજ્યપદને તિલાંજલિ આપી
 દીધી ખરેખર રામ તે ગમજ હતા—હૃદયમા રમી રહેલા આત્મારામ જ
 હતા—અરે પરમાત્માની 'સાથે'લીન પામેલા રામજ હતા—પિતૃ પ્રેમ
 કેવો હોય છે, તે આજના ઉછરતા યુવાનોમા બાળ્યેજ દશ્યમાન
 થાય છે

સ્વર્ગની કુચી ખરેખર પ્રતિજ્ઞા છે ગમે તે સુવ્રતની પ્રતિ
 સાપાતનથી સ્વર્ગની કુચી હસ્તગત થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાળીને અનેક
 મહાત્માઓ સ્વર્ગપદને પામ્યા છે, તેના પ્રયોમા અનેક દૃષ્ટાંતો મોજુદ
 છે ગજસુકુમળ, મેનાર્ક, બપરાવળ, રાજમિહ, ગયા માનસિદ્ધ
 વગેરે અનેક મહાપુરુષો પ્રતિજ્ઞા પાળીને સુગનિને પામ્યા છે પ્રતિ

સા જી અરેખર પ્રાણની મૃતિ છે જે મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળે છે તેજ
સ્વાત્માને રહે છે પ્રાણની મૃતિરૂપ પ્રતિજ્ઞાને પાળતા પ્રાણીની આદૃતિ
આપવી પડે છે પ્રાણ પી મૃતિરૂપ પ્રતિજ્ઞાને જે પાળતા શિષ્ય છે તે
સર્વ પ્રકારનું અનુભવિક શિક્ષણ મેળવે છે પ્રતિજ્ઞા પાળવામા એક
ડગણ પણ પાછું પડવું નોંધવું નહિ—કહેવું છે કે—

હરિશ્ચંદ્રે પ્રતિજ્ઞા મી, અમર કીર્તિ કરી જગમા,
પ્રતિજ્ઞા આત્મની છાયા, સમજતા સત યોગીઓ—૩

સત્ય વચ પી, મત્યની કસોટીમા પારગત વચેવા વિશ્વામિત્રના
તપને ધૂળધાણી કરનાર, અને મહાત્મા વશિષ્ઠ મુનિના તપને ઉત્કૃષ્ટ
બનાવનાર નૃપતિ હરિશ્ચંદ્રની પ્રતિજ્ઞાથી કયો ભારતવાસી અન્નપૂર્યો
હશે ? શું સત્યવચની નૃપે પ્રતિજ્ઞા પાળી અમર કીર્તિ આપ્યા
વિશ્વમા નથી પ્રસારાવી ? હરિશ્ચંદ્ર રાજાની કસોટીનો દાખલો સાબીત
કરવા તેમના જીવનનો ડુકામ ઉ નેખ કરવાની અગત્ય છે અયોધ્યા
પતિ મહાનૃપતિ હરિશ્ચંદ્રના સત્યમતમાથી બાહર કરવા સરત કરી
વશિષ્ઠ મુનિ આથે હરિશ્ચંદ્રને સત્યમતમાથી બાહર કરવા સરત કરી
નૃપતિ પાસે આવીને પોતાને યજ્ઞ કરવો છે, અને તેમા એક હજાર
અમરફી નોંધવું છે એવી માગણી કરી હરિશ્ચંદ્ર રાજાપાટ સર્વ વિશ્વા
મિત્રને આપી દે છે વિશ્વામિત્ર કહે છે કે તુ તારૂ ૧ ન અરેખર
પાળવું નરિશ્ચંદ્ર કહે છે—

(તિલક કામોદ—દોહર)

ચંદ્ર ટલે, મરજ ટલે, ટલે પૃથ્વી આકાશ,
ટલે ન અપને બચનમે, અય અવામી મહે દાસ,
ધન હ, તન હ, સીપ હ, દેહ પ્યાગી જાન,
જીતેજી ઇમાનમે કબી ન હાલુ હાન

રાજ્ય પદથી રમુત થયા પછી વિશ્વામિત્રે એક હજાર અસરફી
માગી હા ? મત્યવાન હરિશ્ચંદ્ર અરે શું પ્રતિજ્ઞામા દ્રઢ રહ્યો ! અનાથ
રિધનિમા પણ મત્યમત છોડવું નહિ, અને શિયળવતી, સાધ્વી વાસ

મતિને અગ્નિસેનને ત્યાં વેચી ? બાળક રોહિત ! તારી શી દશા થશે ? માતા વિના બાળક રહી શકશે શું ? ખરેખર માતૃપ્રેમ અનન્ય કપે વત્સલતાપૂર્ણ માતાના હૃદયમાં રહે છે, તે દિવ્ય પ્રેમ સત્ય સતી નૃપની પત્નીમાં નહોતો શું ? બાળક રોહિત પણ માતા સાથે વેચાણ થયો, પણ વિશ્વામિત્રની દક્ષિણા પૂર્ણ થઈ નહિ હા દેવ ! ઝો ફૂર દેવ ! હજાર મહોર પૂરી થઈ નહિ હે પ્રતાપી નૃપ ! ત્હારી જીવ છોડીને એક વખત અમત્ય લાવણ કરે ' શું મત્યયુગનો પ્રવચ થયો રવિ રગ્મિજો સુપ્રસવતો બધ થયો, પ્રલયકાળ આવી પહોંચ્યો શું ? જગત્તુ બધ ફરતુ બધ થયું ? દેવો પણ શું આ કાળમાં નિદ્રા દેવીને આધીન થયા ? નહિ ! નહિ ! હું મારી તુચ્છ ઢેહ વેચીને પણ મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરીશ તે સમયે તેના હૃદયમાં અતિ ઉચ્ચ, ઉત્કૃષ્ટલાવના રહેલી હતી, તેના હૃદયમાં નીચેનો પ્રાચીન શ્લોક રમી રહ્યો હતો.

લજ્ઞા ગુણોઽજનની જનનીમિવ સ્વા-

મત્યન્તશુદ્ધહૃદયમનુવર્તમાનામ્ ।

તેજસ્વિનઃ સુસ્વમસૃનપિ સંત્યજન્તિ,

સત્યવ્રતવ્યસનિનો ન પુનઃ પ્રતિજ્ઞામ્ ॥

હરિશ્ચંદ્રનું હૃદય પ્રપુસ્કિત થયું, ઉલ્લાસમાન થયું, હૃદયનો જ્ઞાનતત્ત્વ જાગૃત્ થયો, નિત્યાનિત્યત્ત્વ સ્વરૂપ પ્રકટ થયું, ધન્ય રાજા શ્રીએ આત્મસોગ આપ્યો અને દક્ષિણા પૂર્ણ થઈ શું વિશ્વામિત્ર સ્વપ્રતિજ્ઞા છોડી દેશે ? હરિશ્ચંદ્રની ખરી કસોટીનો વખત આવી પહોંચ્યો સુવર્ણને અગ્નિમાં નાખવાનો વખત પણ આવ્યો શું સુવર્ણ જાળી ખાખ થશે ? વા પીગલીને રસમય બનશે ? વા અતિ શુદ્ધ સ્વરૂપ ધારણ કરી પ્રેક્ષકનું મનરવન કરશે ? રોહિતને કાલીનાગ ડર્યો ને તેની જીવનદોરી તુટી તારામતિ રોહિતના શબને સ્મશાનમાં લાવીને ફેંકી બેસે છે —

હા બેટા ! હા ખ્યારા ! કિસ નીદોમાં તૂં મોયા !

અય ખ્યારા ! મહાખ્યારા ! આખો તો ખોલ !

અયના જો કે પાલે ! આખો કે ઉજાડાલે !
 અય હારે, દુખિયારે ! ઓ ખ્યારે ! ઓ ખ્યાડે !
 નાજો તો અય બેટા ! ઉઠો તો અય બેટા !
 કુછ માંકો અય બેટા ! મુંડસે તો બોલ !

પ્રેમાળ માતા સ્મશાનમાં રૂદન કરી રહી છે અને સામેજ ત્યાં
 હર ઉપરાવનાર આશળ કાળસેનને નોકર ત્યાં ઉસો છે હુ શુ જોઉં
 છુ ? શુ મારા પતિએ આગડાગને ત્યાં દાસત્વ સ્વીકાર્યું ? ધન્ય ! ધીર
 પુરૂષે સત્યવ્રતને તિલાંજલિ આપી નથી

પ્રજ્ઞો ! આત્માની નિત્યતાનો વિચાર તમારા હૃદયમાં સ્થાપ
 કરી રહ્યો, હરિશ્ચંદ્ર ! તારી કસોટી પૂર્ણ થઈ કલિકાળને માટે પ્રતિજ્ઞા
 સખ ધી તારૂં ઉદાર ઉદારણ મૂકી ગયો, હરિશ્ચંદ્રની પ્રતિજ્ઞા પાલન
 શક્તિનો ખ્યાલ આવતાની સાથે પ્રતિજ્ઞાપાલન શક્તિ મગ્નનો વિચાર
 રમા અને આચારમાં સચાર માય છે એક આશળને ત્યાં પ્રતિજ્ઞા
 પાળવાને માટે વેચાણ અને પાણી ભરણુ એ કાઈ સામાન્ય બાબતો
 બહી શકાય નહિ હરિશ્ચંદ્રવત્ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં મનુષ્યોએ સર્વ
 સ્વાર્પણ કરણુ જોઈએ

ઉપર્યુક્ત કુહામાં શરૂથીએ પ્રતિજ્ઞા આત્મની છાયા જિમ
 કશુ છે તે અત્યંત મનનીય અને સ્વીકરણીય છે

પ્રતિકૃતિ* પ્રતિજ્ઞૈવ, સ્વાત્મન* સર્વદા ધ્રુવ ॥

મત્તૈવ િ પ્રતિજ્ઞાયા, પાલને કુર સ્વાદરમ્ ॥

(શુ સુરિષ્ઠત)

સ્વાત્માના પ્રતિબિંબ રૂપ પ્રતિજ્ઞા છે એમ સત યોગિઓ
 જાણે છે જે મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાથી બદ યાય છે, તે આત્માથી બદ યાય
 છે કારણ કે પ્રતિજ્ઞાથી આત્મા બિન્ન નથી આત્મ શક્તિયોથી
 અબિન્ન પ્રતિજ્ઞા પાલન શક્તિ છે અતઃ એવ પ્રતિજ્ઞા પાલનથી
 આત્મ શક્તિયો પ્રતિબિંબ વિકાસ પામે છે જે મનુષ્યનો આત્મ પ્રતિ

હૂતિ રૂપ પ્રતિજ્ઞા પર વિશ્વાસ નથી, તેનો સ્વાત્મા પર, વિશ્વાસ નથી એટલું જ નહિ પરંતુ તે આત્માના પરમાત્મ દશા પ્રાપ્ત કરવાને તથા સ્વાસ્થિત્વ સંરક્ષણ કરવાને અધિકારી બની શકતો નથી આત્મ છાયા રૂપ પ્રતિજ્ઞા પર જેને બહુ માન નથી તેને સ્વાત્માપર બહુ માન નથી પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે જે પ્રાણ સમર્પણ કરે છે, તે આત્માની સર્વથા ઉન્નતિ કરે છે, એમ સમજવામાં કિંચિત્ પણ મુલાવાદ નથી ત્રિકામ રાજાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવા માટે “પ્રતિજ્ઞા પ્રાણની છાયા” એ સૂત્રને, આરી ગીતે આચારમાં, મૂકી બતાવ્યું છે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવું એ આત્માના પાલન તુલ્ય છે, તેથી પ્રતિજ્ઞાને આત્માની છાયા રૂપ સમજીને સન્ત યોગિઓ મર્વ વસ્તુઓનો કારણ પ્રસંગે ત્યાગ કરીને, પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામાં સદા ઉદ્યોગી, રહે છે “કદાપિ આકાશ ચળે, પૃથ્વી ચળે, પરંતુ સન્ત મહાત્માઓનું વચન ચળતું નથી,” એમ જે સુક્તિ પ્રચલિત છે, તેનો સાર “પ્રતિજ્ઞા આત્મની છાયા”, મા સમાઈ જાય છે, એમ સમજીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં કદાપિ પાછી માની ન કરવી, જોઈએ જે સ્વાત્મછાયા રૂપ પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થાય છે તે સર્વ ધર્મથી બદ થાય છે, એવું જાણી આત્મિક શક્તિઓ ખીલવવાને રાજા હરિશ્ચંદ્રની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળક બનવું જોઈએ

પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ થઈ જગમા-જીવ્યા, તો શુ ? મર્યા તો શુ ?

પ્રતિજ્ઞા પાળીને સુઆ-રહ્યા એ જીવતા જગમા ૪

મનુષ્યો અનેક વખત પ્રતિજ્ઞાઓ લે છે અને લાગ પડ્યાં કરે છે

શીષેશી પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયા પછી તેઓ જીવે છે, ખરા પંથુ મૃતવત્ જેવાજ છે પોતાની પ્રતિજ્ઞાપૂર્ણ કરીને જે આત્માઓ આ કાનિ દુનિયા ત્યજીને આત્મા ગયા છે તોપણ જગતમાં તેમની જીવન જ્યોતિ વિમળ પ્રકાશમાન રહેલી છે મનુષ્યે ; હરતા, ફરતા પ્રતિ માંઓ લે છે, વચન આરે છે, કોલ કસર કરે કે-પણ અક્ષોસની મીના છે કે તેઓ શુ કરે હાં તેનું તે વખતે તેઓને ભાર્યેજ જ્ઞાન હોય છે કાર્ય કરતા પહેલાં દીર્ઘ દૃષ્ટિ વાપરતી જોઈએ, નીતિશીલતામાં રહેવું છે કે,

અયના હો કે પાલે ! આખો કે ઉછાળાલે !
 અય દારે, દુખિયારે ! ઝો ખ્યારે ! ઝો ખ્યારે !
 ભગો તો અય બેટા ! ઉઠો તો અય બેટા !
 કુછ માકો અય બેટા ! મુઢને તો બોલ !

પ્રેમાળ માતા રમચાનમા રૂઢન કરી રહી છે અને સામેજ ત્યાં
 કર ઉધરાવનાર ચાકાળ કાળમેનનો નોકર ત્યાં ઉસો છે હુ શુ નેહ
 છુ ? શું મારા પતિએ ચાકાળને ત્યાં હાસત્ય સ્વીકાર્યું ? ધન્ય ! વીર
 પુરૂષે સત્યવતને તિલાંજલિ આપી નથી

પલો ! આત્માની નિત્યતાનો વિચાર તમારા હૃદયમા સ્થાન
 કરી રાખો, હરિશ્ચંદ્ર ! તારી કસોટી પૂર્ણ થઈ હલિકાળને માટે પ્રતિજ્ઞા
 સબ ધી તારૂ ઉદાર ઉદારણ મૂકો ગયો, હરિશ્ચંદ્રની પ્રતિજ્ઞા પાલન-
 શક્તિનો ખ્યાલ આવતાની માથે પ્રતિજ્ઞાપાલન શક્તિ મળે તો વિચાર
 રમા અને આચારમા સચાર થાય છે એક ચાકાળને ત્યાં પ્રતિજ્ઞા
 પાળવાને માટે વેચાણુ અને પાણી ભરણુ એ કાંઈ સામાન્ય બાબતો
 મછી શકાય નહિ હરિશ્ચંદ્રવત્ પ્રતિજ્ઞા પાળવામા મનુષ્યોએ સર્વ
 સ્વાર્પણ કરવું જોઈએ

ઉપધુક્ત હુકામા સુરૂથીએ પ્રતિજ્ઞા આત્મની છાયા એમ
 કશુ છે તે અત્યંત મનનીય અને સ્વીકરણીય છે

પ્રતિક્રિયા પ્રતિજ્ઞા, સ્વાત્મનઃ સર્વદા ધ્રુવ ॥

પરતૈવ ઈ પ્રતિજ્ઞાયા, પાલને કુરુ સ્વાદરમ ॥

(હુ સુચિત્ર)

સ્વા-માના પ્રતિજ્ઞા રૂપ પ્રતિજ્ઞા છે એમ સત્ યોગિએ
 જાણે છે જે મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાથી બદ થાય છે, તે આત્માથી બદ થાય
 છે કારણ કે પ્રતિજ્ઞાથી આત્મા જિન્ન નથી આત્મ શક્તિયોથી
 અભિન્ન પ્રતિજ્ઞા પાલન શક્તિ છે. અતઃ એવ પ્રતિજ્ઞા પાલનથી
 આત્મ શક્તિએ પ્રતિદિન વિકાસ પામે છે જે મનુષ્યનો આત્મ પ્રતિ

રૂતિ રૂપ પ્રતિજ્ઞા પર વિશ્વાસ નથી, તેનો સ્વાત્મા પર, વિશ્વાસ નથી એટલુ જ નહિ પરંતુ તે આત્માના પરમાત્મ દશા પ્રાપ્ત કરવાને તથા સ્વાસ્તિત્વ સંરક્ષણ કરવાને અધિકારી જની ચક્રતો નથી આત્મ છાયા રૂપ પ્રતિજ્ઞા પર જેને બહુ માન નથી તેને સ્વાત્મા પર બહુ માન નથી પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે જે પ્રાણ સમખણુ ડરે છે, તે આત્માની સર્વથા ઉન્નતિ કરે છે, એમ સમજવામા કિચિત્ પણ મૃદાવાદ નથી પ્રિક્રમ રાજાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવા માટે “પ્રતિજ્ઞા પ્રાણની છાયા” એ સૂત્રને મારી ગીતે આચારમા મૂકી બતાવ્યું છે પ્રતિજ્ઞાનુ પાલન કરવું એ આત્માના પાલન તુલ્ય છે, તેથી પ્રતિજ્ઞાને આત્માની છાયા રૂપ સમજીને સન્ત યોગિઓ મર્વ વસ્તુઓનો કારણ પ્રસંગે ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામા નદા ઉઘોગી રહે છે “કદાપિ આકાશ ચળે, પૃથ્વી ચળે, પરંતુ સન્ત મહાત્માઓનું વચન ચળતું નથી” એમ જે સુકિત પ્રચલિત છે, તેનો સ્વાર “પ્રતિજ્ઞા આત્માની છાયા”, મા મમાઈ, નાય છે, એમ સમજીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામા કદાપિ પાછી પ્રાની ન ફરવી, જોઈએ જે સ્વાત્મ છાયા રૂપ પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થાય છે તે સર્વ મર્મથી ભદ્ર થાય છે, એણે જાણી આત્મિક ચક્રિયો બીજવવાને રાજા હરિશ્ચંદ્રની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળક બનવું જોઈએ

પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ થઈ જગમા-જીવ્યા, તો શુ ? મર્યા તો શુ ?
પ્રતિજ્ઞા પાળીને સુઆ-રક્ષા એ જીવતા જગમા , ૪
મનુષ્યો અનેક મમત પ્રતિજ્ઞાઓ લે છે અને ભગ પણ કરે છે સીધેની પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયા પછી તેઓ જીવે છે, ખરા પણ મૃતવત્ત જેવાજ છે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરીને જે આત્માઓ આ કુનિ દુનિયા ત્યજીને પાડ્યા ગયા છે તોપણ જગતમા તેમની જીવન જ્યોતિ રવિસમ પ્રકાશમાન રહેલી છે મનુષ્યો, હરતા, કરતા પ્રતિ જ્ઞાઓ લે છે, વચન આપે છે, કાલ કરાર કરે છે-પણ અકસોમની ધીના છે કે તેઓ શુ કરે છે ? તેનું તે મમતે તેઓને ભાગ્યેજ જાન હોય છે કાર્ય કરતા પહેલાં લીધે દષ્ટિ વાપરવી જોઈએ, નીતિચતકમા કહેલું છે કે,

ગુણવદગુણવદ્ વા કુર્વતા કાર્પમાદૌ
 પરિણતિસ્વધાર્યા યત્નતઃ પષ્ટિતેન ।
 અતિરમસકૃતનાં કર્મણામાવિપત્તે-
 ભવતિ હૃદયદાહો સત્યતુલ્યો ત્રિપાકઃ ॥

મનુષ્ય એક વખત પ્રતિજ્ઞા લે છે પછી જ્યારે તેને પ્રતિજ્ઞાન કાર્યનું સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે કાર્યનહિ કરી શકે એવી તેને પ્રતીતિ થાય છે વિચારકીન મનુષ્ય લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકતો નથી અને પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થાય છે જનસમાજ બ્રહ્મપ્રતિજ્ઞક ઉપર ભરૂં સૌ વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી તે હું મેંશા તેવાઓથી હૃદયમા રહ્યા કરે છે તેવા મનુષ્યનું જીવન વ્યવજાય છે તેનું જીવન તેને કારણહરૂં પશિષ્ટુમે છે તેનું હું ખમય બ્રહ્મપ્રતિજ્ઞા જીવન વ્યતીત થતું નથી અર્વાત તે ધણા કાળ સુધી હું જ જોગવે છે અને તેને સર્વજ્ઞ અધકારજ લાગે છે આત્માની નિત્યતાનો વિચાર નષ્ટ થઈ જાય છે યમ તેના માથા ઉપર રહે છે એવી તેને જ્ઞાતિ થાય છે જેમ કમળો થયેલો મનુષ્ય કરેક વસ્તુ પીળી દેખે છે તેમ તેને આખા વિશ્વની કાંઈપણ વસ્તુ ઉપર વિશ્વાસ બેસતો નથી

જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાઓ પાળીને મરે છે, તેઓ જગત્મા અમર છે જોમ જાણુતું મૂઠમોટી ક્ષણિક વિચારનો મનુષ્ય લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતો નથી તેથી તે જીવતો છે, તે પણુ મરણુ શમ્યામા મુતેલોજ છે પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મનો વિશ્વાસ આવતો નથી સર્વ પાપ કરતા પ્રતિજ્ઞાથી ભષ્ટ થતું જો મહા પાપ છે પ્રતિજ્ઞા પાળકો, આ વિશ્વમા અતોકિક કાર્યો કરીને અમર નામ કરી શકે છે લઘુમા લઘુ પ્રતિજ્ઞા પાળવાર્ન ટેવથી મોટી પતિજ્ઞાઓ પણ પશ્ચાત્ પાળી શકાય છે પ્રતિજ્ઞાનો નેદ વા નાશ કરવાથી સ્વાત્માનો નાશ થાય છે જે જાણતું પ્રતિજ્ઞા દેવામા આવી હોય તેને આમરજ્ઞાતકાલે પણ પાળવી જોઈએ નિર્વાણુ પુરૂષો પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ મધ આ વિશ્વમા ચાલીના પરચોટાની પેઠે રવ જીવન પૂણ કરે છે

એક ચેઠને એક પુત્ર હતો તે મહા જુગારી, અસત્યવાદી હતો તેના પિતાએ મરતી વખતે પોતાના પુત્રને અસત્ય ભાષણ નહિ કરવું એવી પ્રતિજ્ઞા કરાવી પેલો જુગારી એક સમય રાજાનો ભડાર ફાડવાને નીકળ્યો. રાજાએ તેને માર્ગમા પુછ્યું કે તુ કયા જાય છે ? ત્યારે તેણે સત્ય વાત નિવેદન કરી રાજાએ તેને ગાડો ધારીને જવા દીધો ચોરી કરીને પેલો જુગારી પાછો ફર્યો ત્યારે નગરચર્યા જોઈને પાછા ફરતા ગાજાએ પુછ્યું તુ કોણ છે ? શુ લઈ જાય છે ? તુ કયા રહે છે ? તેણે પૂર્વની માફક કહ્યું ' માઝ નામ પ્રતિજ્ઞાલાલ છે મે રત્નની પાચ પેટીઓ ચોરી છે હું મધ્યચોકમા રહું છું બીજા દિવસે રાજાના ભડારીએ દશ પેટીની ચોરી થઈ એવી બીના જાહેર કરી રાજાએ ભડારીનું કપડાં જાણ્યું પછી પ્રતિજ્ઞાલાલને બોલાવ્યો—અને મત્ય વાત ગ્રહણ કરી બીજી પાચ પેટીઓ ભડારીના ગ્રહમાથી નીકળી રાજાએ, ભડારીને પકવી ઉપરથી ભ્રષ્ટ્ર કયો અને પ્રતિજ્ઞાલાલને ભડારાં બનાવ્યો કારણ કે રાજાએ જાણ્યું કે આ મનુષ્ય કદાપિ અસત્ય ભાષણ કરશે નહિ પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અતિ ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કઠી સ્વાર્પણ પુન પાછું, લઈશ ના જોહ આપેલું;

પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી, અગ ધન નાગના જોવા ૫

હે ભગ્ય મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવામા તુ પરિપૂર્ણ સાવધ થા ત્હે પ્રતિજ્ઞાથી કોઈને સ્વાર્પણ કર્યું હોય તો તે પુન પાછું લઈશ નહિ અહ તા અને મમતાનો ત્યાગ કર્યા વિના કોઈ પણ મનુષ્યથી વા જગતના પ્રાણીથી સ્વાર્પણ કરી શકાતું નથી ત્યારે જનક રાજાની સલામા અષ્ટાવકે ગયા હતા ત્યારે અષ્ટાવકને અનેક પ્રશ્નો પુછ્યા હતા પશ્ચાત્ જનકરાજા સતોષ પાત્રીને તેમને દક્ષિણા આપવાને તત્પર થયા અષ્ટાવકે જનકરાજાનું “ મન ” દક્ષિણામા માગ્યું જનકરાજાએ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક તેમને સમર્પણ કર્યું પશ્ચાત્ જનકનૃપે કોષાધ્યક્ષને સુવર્ણ નિષ્કો આપવાને આજ્ઞા કરી ત્યારે મહાપ્રભાવી, તેજસ્વી, છતોન્દ્રય અષ્ટાવકે જનકને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે હે રાજન્ ! તુ

ગુણવદગુણવદ્ વા કુર્વતા કાર્યમાદૌ

પરિણતિરવધાર્યા યત્નતઃ પશ્ચિત્તેન ।

અતિરમસકૃનાનાં કર્મણામાવિપત્તે-

ર્થવતિ હૃદયદાદૌ શત્યતુલ્યો વિપાકઃ ॥

મનુષ્ય જોકે વખત પ્રતિજ્ઞા લે છે પછી ત્યારે તેને પ્રતિજ્ઞાના કાર્યતુ સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે કાર્ય નહિ કરી શકે એવી તેને પ્રતીતિ થાય છે વિચારહીન મનુષ્ય હીંધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકતો નથી, અને પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થાય છે જનસમાજ બ્રહ્મપ્રતિજ્ઞક ઉપર ભરૂં સો- વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી તે હું મેંશા તેવાઓથી હૃદયમા ડર્યા કરે છે તેવા મનુષ્યનું જીવન વ્યથાભય છે તેનું જીવન તેને કારણે હરૂંપે પરિણમે છે તેનું હું ખમન બ્રહ્મપ્રતિજ્ઞા જીવન વ્યતીત વતું નથી અર્થાત્ તે ઘણા કાળ સુધી હું ખ સોજાવે છે અને તેને સર્વત્ર અધકારજ બાસે છે આત્માની નિત્યતાનો વિચાર નષ્ટ થઈ જાય છે યમ તેના માથા ઉપર રૂંદે છે એવી તેને જાતિ થાય છે જેમ કમળો થયેલો મનુષ્ય કરેક વસ્તુ પીળી કેળે છે તેમ તેને આખા વિશ્વની કાંઈપણ વસ્તુ ઉપર વિશ્વાસ બેસતો નથી

જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાઓ પાળીને મરે છે, તેઓ જગતમા અમર છે એમ જાણુધુ મૂંઢંગેટી શ્વેતિક વિચારનો મનુષ્ય હીંધેલી પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતો નથી તેથી તે જીવતો છે, તો પણ મરણ સંસ્કારમા મુતેલોજ છે પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મનો વિશ્વાસ આવતો નથી સર્વ પાપ કરતા પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ યદુ એ મહા પાપ છે પ્રતિજ્ઞા પાળકો, આ વિશ્વમા અલૌકિક કાર્યો કરીને અમર નામ કરી શકે છે લઘુમા લઘુ પ્રતિજ્ઞા પાળવાની ટેવથી મોટી પ્રતિજ્ઞાઓ પણ મશ્વાત્ પાળી શકાય છે પ્રતિજ્ઞાનો ડોહ વા નાશ કરવાથી સ્વાત્માનો નાશ થાય છે જે બાળતની પ્રતિજ્ઞા લેવામા આવી હોય તને આમરણાતકાલે પણ પાળવી જોઈએ નિર્ધાર્ય ગુરૂંપો પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થઈ આ વિશ્વમા પાણીના પરપોટાની પેઠે રવ જીવન પૂર્ણ કરે છે

એક ગેઠને એક પુત્ર હતો તે મહા જુગારી, અસત્યવાદી હતો. તેના પિતાએ મરતી વખતે પોતાના પુત્રને અમત્ય લાપણુ નહિ કરવું એવી પ્રતિજ્ઞા કરાવી પેલો જુગારી એક સમય રાજાનો લડાર ફાડવાને નીકળ્યો. રાજાએ તેને માર્ગમા પુછ્યું કે તું ક્યા જાય છે ? ત્યારે તેણે સત્ય વાત નિવેદન કરી રાજાએ તેને ગાડો ધારીને જવા દીધો ચોરી કરીને પેલો જુગારી પાછો ફર્યો ત્યારે નગરચર્યા જોઈને પાછા ફરતા રાજાએ પુછ્યું તું કોણુ છે ? શું લઈ જાય છે ? તું ક્યા રહે છે ? તેણે પૂર્વની માફક કહ્યું ! માક નામ પ્રતિજ્ઞાલાલ છે મે રત્નની પાચ પેટીઓ ચોરી છે હું મધ્યચોકમા રહું છું ખીજા દિવસે રાજાના લડારીએ દશ પેટીની ચોરી થઈ એવી ખીના જાહેર કરી રાજાએ લડારીનું કપટ જાણ્યું પછી પ્રતિજ્ઞાલાલને ઓલાવ્યો—અને સત્ય વાત પ્રહણુ કરી ખીજી પાચ પેટીઓ લડારીના ગૃહમાથી નીકળી રાજાએ, લડારીને પહવી ઉપરથી ભ્રષ્ટ્ર કયો અને પ્રતિજ્ઞાલાલને લડારી બનાવ્યો કારણ કે રાજાએ જાણ્યું કે આ મનુષ્ય કદાપિ અસત્ય લાપણુ કરશે નહિ પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અતિ ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કરી સ્વાર્પણુ પુન પાછુ, લઈશ ના જેહ આપેલુ;

પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી, અગ ધન નાગના જેવા પ

હિ લબ્ય મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવામા તુ પરિપૂર્ણ આવધ થા તહે પ્રતિજ્ઞાથી, કોઈને સ્વાર્પણુ કર્યું હોય તો તે પુન પાછુ લઈશ નહિ અહંતા અને મમતાનો ત્યાગ કર્યા વિના કોઈ પણ મનુષ્યથી વા જગતના પ્રાણીથી સ્વાર્પણુ કરી શકાતુ નથી ત્યારે જનક રાજાની સલામા અષ્ટાવક ગયા હતા ત્યારે અષ્ટાવકને અનેક પ્રશ્નો પુછ્યા હતા પશ્ચાત્ જનકરાજા સતોષ પામીને તેમને દક્ષિણા આપવાને તત્પર થયા અષ્ટાવકે જનકરાજાનું “ મન ” દક્ષિણામા માગ્યું જનકરાજાએ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક તેમને સમર્પણુ કર્યું પશ્ચાત્ જનકનૃપે કોપાધ્યક્ષને સુવર્ણ નિષેકો આપવાને આજ્ઞા કરી ત્યારે મહાપ્રભાવી, તેજસ્વી, છર્તોન્નય અષ્ટાવકે જનકને ઉદેશીને કહ્યું કે હે રાજન્ ! તુ

પ્રતિજ્ઞા પરિપૂર્ણ પાળી શકતો નથી કારણ કે તેણે તારૂં 'મન' દક્ષિણામાં અપણું કર્યું છે માટે આ વિષયમાં તું મ્હોટી ભૂલ કરે છે હે જનક! જો તેણે મને તારૂં 'મન' પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક આપી લીધું હોય તો, આ સંસારમાં તારૂં કોઈ નથી સી, કુટુંબ, પરિવાર, રાજ્યપાટ સ્વર્ગ, માન, મમતા, અહંતા વિગેરે આ દુનિયાની સર્વ વસ્તુઓ મનથી કલ્પાએલી છે અને "મન" આપવાની સાથે જ સર્વ વસ્તુઓ તેણે મને અપણું કરી છે તો હવે તારો આપવા લેવાનો અધિકાર તારા હસ્તમાં થો રહેલો છે ? મન, પાણી, અને કાંધા ઉપર તારો અધિકાર નથી આજથી જ સર્વ મ્હારા થએલા છે અપ્રાપકના ઉપર્યુક્ત વચનોથી જનક વિદેહી મૂર્છાવશ થયે: અપ્રાપકે નૃપને પ્રતિજ્ઞાથી જણાવ્યું કે તારો હવે મ્હારૂં તારૂં નહિ કરતા સાક્ષીભૂત થઈને સર્વ કર્મ કરવા જો પ્રમાણે કરવાથી પ્રતિજ્ઞાની સિદ્ધિ થશે

જનકવિદેહીના આ આશ્ચર્ય દષ્ટાંતની નાથે સૌન્દર્યથી ભરપૂર દષ્ટાંતથી હિતશિક્ષા જો લેવાની છે કે પ્રતિજ્ઞાથી કોઈ પણ વ્યક્તિને સ્વાર્થભ્રુ કર્યા બાદ જનકે નૃપતિ આફ્રિક આત્મભોગ આપીને વતણુ જોઈએ સ્વાર્થભ્રુની પ્રતિજ્ઞામાં અહમ રહેવાથી સત્ય આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એટલું જ નહિ પણ એવા પુરુષને સર્વ અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રતિજ્ઞાના ખસ રેડી અમ ધન નામની પેઠ બોલેલા શબ્દોને સુખમાં પાછા પેસવા દેતા નથી જેનોના દશવેકાલિક સૂત્રમાં અમ ધન નામની ઉપમાનુ વર્ણન છે નામની અનેક જાતિઓમાં અમ ધન કુવનો નામ ઠસ દે છે તે વિષ વમન કર્યા પછી પાણુ લેતો નથી સર્પવિષ ઉતારનારો ગારૂડી આ નામને બોલાવી શકે છે તેને વિષ પાણુ ચુસી લેવાનું ફરમાન કરે છે પરંતુ અમ ધન નામ તે વાત માન્ય કરે નથી તેને ચીરી નાખવામાં આવે છે અગર અગ્નિમાં બાળીને ભસ્મ કરી દેવામાં આવે છે તથાપિ તે વમેલું વિષ પ્રાણાન્તે પાણુ ગ્રહણ કરે નથી, તદ્દત્ ઉચ્ચ મહા પુરુષો પ્રતિજ્ઞાના મચનો બોલીને પચાત તે શબ્દોને સુખમાં પાછા પ્રવેશવા દેતા નથી

જોના પ્રાપ્તિનો નાશ થાય તો પણ તેજો કોલ-પ્રતિજ્ઞાના ગળદોને
 ૥૬૫ જેથી લેતા નથી, અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞાથી પતિત થતા નથી
 ગંગાધન નાગના જેવા પ્રતિજ્ઞા પાળકો આ વિશ્વમા પોતાનું નામ
 અમર કરવા શક્તિમાન થાય છે જેણે પ્રતિજ્ઞા કરીને પોતાનું મર્વસ્વ
 મન્યને સોંપ્યું અને પશ્ચાત્ તેને ગમે તેવા દુષ્ટો આવી પડે છે
 હોયે તે આપેલી પ્રતિજ્ઞાને પાછી જેથી લેતો નથી તે કસોટીના
 ૥૬૬ સજે મૃત્યુને પ્રિયબધ્ધ સમાન ગણે છે પરંતુ ઠોલ આપીને
 ૭ પ્રમાણે વર્તવાનું ધાર્યું હોય છે તેનાથી વિરુદ્ધ થતો નથી
 ૥૬૭ જાણ અગર પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પ્રમાણે વર્તવામા અરેખરો આત્મલોભ
 માપવો પડે છે મહાદેવની પેઠે અમૃતનો ત્યાગ કરીને વિધનું પાન
 ૬૮૦ પડે છે જ્યાંપિ નોડ્ડાનિ હર મિત્ત રાલ્કુદ્દામ । અનેક ઇષ્ટ
 ૬૮૧ સગોને ત્યાગીને અનિષ્ટ પ્રસંગો સ્વીકારવા પડે છે દુનિયામા હતા
 ૬૮૨ હતા જેવું થવું પડે છે પરંતુ લીધેની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું પડે
 ૬૮૩ અને ઉચ્ચારેલા વચનોને પુનઃ પાન કરવાની અગત્યતાને વિસ્મ
 ૬૮૪ ણ કરવી પડે છે, આણ્ણક્યે જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પ્રમાણે તેણે
 ૬૮૫ વૃત્તિ કરી હતી

સમુત્પાનાં નન્દા નવ હૃદયશલ્યા ઇર શ્વ,
 કૃતા મૌર્ચે જ્ઞમી. સગસિ નલિનીવ સ્થિરપદા ।
 દ્વયોઃ સાર મુલ્ય દ્વિતયમભિયુક્તેન મનસા
 ફલ કોપશ્રીત્યોર્દિપતિ ચ વિભક્ત સુદૃઢિ ચ ॥

(મુદ્રારાક્ષમે)

પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે તેણે અનેક યુક્તિયો કામે લગાડી
 હતી પ્રતિજ્ઞા પાલન ધર્મને તેણે મર્વોત્તમ ધર્મ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા
 તેથી તે રાત્ર્ય પરિવર્તન કરવા સમર્થ થયો હતો આણ્ણક્ય અંગધન
 નાગના જેવો હતો, તેણે મૃત્યુને પ્રિય ગણ્યું હતું પરંતુ પ્રતિજ્ઞાના
 ગળદોને પાછા ગળ્યા નહોતા તેથી તે ઇતિહાસના પાન અમર થઈ
 ગયો છે આણ્ણક્ય પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાલીનેજ સ્વસ્થ બેઠો હતો,

વિના રાહનહસ્તિમ્યો, મુન્યતાં મર્મન્ધનમ્ ।

પૂર્ણપ્રતિજ્ઞન મયા, ફેવલ વધ્યતે શિશ્વા ॥

(મુદ્રારાક્ષસે)

ઉપર્યુક્ત શ્લોકની દ્વિતીય લાઈનમા આજ્ઞાકય કહે ॥ કે
 “ મારી પ્રતિજ્ઞાને સ પૂર્ણ રીતે પાળીનેજ કુક્ત મારા દેયોને મારાવટે
 બાધાય ” અગ ધન નાગના જેવા થઈ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દને પાછા કદિ
 ન ગળવામા વારતવિક મહત્તા રહેલી છે અગ ધન સર્પા પશુ ત્યારે
 વમેલુ નિષ પાછુ ખેચી લેતા નથી તો જેઓ મનુષ્યો થઈને પ્રતિ
 જ્ઞાના શબ્દોને પાછા ખેચી લે ॥ તેઓ નિય, દુષ્ટ, વીયક્તિન બાધતા,
 પ્રતિજ્ઞા પાતક, અકૃષ્ટ મુખ, કહેવાય એમા કાઈ આશ્ચર્ય નથી પ્રતિજ્ઞા
 પાલન ધર્મમાં મરવુ તે ઐયરકર છે પરંતુ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો પાછા
 ખેચી લઈ અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞાશ્રદ્ધ થઈ જવુ તે અઐયરકર છે
 મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને ઉચ્ચારીને મરણાદિ અનેક ભય પ્રસ
 ગોથી કદાપિ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને પાછા ન ગળવા જોઈએ એમ ખાત
 લક્ષપૂર્વક વિચારવું જોઈએ વચનની ટેક જતા શ્વાસોદ્ધીસની ધમલુથી
 જવું તે ખરેખર જવું ગણાતું નથી મનુષ્યોએ વચનના ટેકીલા
 ખાસ ખનવું જોઈએ વચન આપીને તેનો ભંગ કરી ભલે ચકવર્તિનું
 પદ પ્રાપ્ત કરી જવવામા આવે પરંતુ તેવું જવું તે પામર જીવોને
 ધરે છે, પરંતુ ઉત્તમ જીવોને યોગ્ય નથી જે વચનની ટેક પાળવામા
 સમજતો નથી તે આ વિશ્વમા ગમે તેવી ભાષાનો બ : (professor)
 હોય તોયે તંનાથી કશું નથી ઉચ્ચારેલા વચનોને ત્યાં મુખી
 મુખમા પાછા ગળવામા આવે ત્યાં મુખી અધમ જીવનનેજ યોગ્ય
 થવાય છે, ઇત્યાદિ અવગોળીને પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી બનવું
 જોઈએ પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી શરીર રહિત દશામા પણ મર્વ
 જીવતા બગતા છે પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી મનુષ્યો જે દેશમા જે
 સમાજમા પાડે છે તેનો ઉદ્ધાર થાય છે પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકીઓથી
 વિશ્વમા પ્રમાણિકતાનો વ્યવહાર રહી શકે છે

પ્રતિજ્ઞાનું દિવ્ય જીવન દર્શાવે છે.

મૂળ.

પ્રતિજ્ઞા છે ચિતા જેવી, જીવતા ભસ્મ થાવાનું,
અહો એ ભસ્મમાંદિથી, જીવીને દેવ થાવાનું ૧

પ્રતિજ્ઞા ચિતાના જેવી છે પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં જીવતા છતાં જળીને ભસ્મ થવું પડે છે. પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞાપાલન રૂપ ભસ્મમાંથી પુનરુજ્જીવન ગ્રહીને દેવ થવાય છે. પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં આત્માને હોઆ વિના કોઈ મનુષ્ય દેવ બની શકતો નથી. ધગધગતી ચિતામાં જળીને ભસ્મ થવું એવું જેના મનમાં હોય તેણે પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતાને ગ્રહણ કરવી જોઈએ. ચિતામાં જળીને જેટલું દુઃખ મહન કરવું પડે તેટલું જ દુઃખ ખરેખર કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા પાળતા સહન કરવું પડે છે, અને પશ્ચાત્ કોઈ દેવીરૂપ નવું જીવન હણ કરવું પડે છે. ઇગ્નાહની રાણી મેરી પહેલાના વખતમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મને માટે લેટી મર અને રીકલી નામના બે ધર્માધ્યક્ષોને જીવતા ચિતામાં જાળી નાખવામાં આવ્યા હતા તેઓએ ફક્ત પોતાની પ્રતિજ્ઞાની ખાતર એક બીજાને બાળીને, એક સ્વર પછુ ઉચાર્યા વિના આનંદ સાથે ધર્મની ખાતર જીવનની આહુતિ આપી હતી. કિન્તુ એક અશ માત્ર પછુ સ્વપ્રતિનામાંથી ઉગ્યા નહતા આ નવા યુગમાં જો કે તેઓનું શરીર નાશ પામેલું તથાપિ તેઓ ઇતિહાસના પાને નવો અવતાર ધારણ કરીને કીર્તિરૂપ દેવીની માળા સ્વક ઠે આરોપણ કરી બીરાજે છે.

પ્રતિજ્ઞા પાલક ચિતામાં જળીને ભસ્મ થયા પશ્ચાત્ દેવાવતાર લેવા ખરેખર પ્રતિજ્ઞાપાલન રૂપ કર્તવ્ય પ્રવૃત્તિ કરે છે. ઉત્તમ સાહસિક યુગ્મ વિના પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં જળી ભસ્મસાત્ થઈ, અન્ય દેવાશી જીવન શરૂી શકાતું નથી. અશુક જાતના વિચારના આગ્રેશમાં આવીને પ્રતિના

શ્રદ્ધા શકાય છે, પણ પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞા પાલનનો સમય અતિ દુષ્કર લાગે છે સર્વ પ્રકારના સુખોનો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવી પડે છે પ્રતિજ્ઞા પાળવામાજ અનેક મનુષ્યોના પ્રાણની આત્મીય અપાય છે, પ્રતિજ્ઞા પાલન કિંચિત્ પણ પશ્ચાત્તાપ કરવો આવડતું નથી લોકવન્દન, કાપરતા બીકણુપણુ વગેરે અવગુણોનો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે કોઈ સમયે શુભી વા ફાસીના લોકડા પર ચડવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે ઘડપરથી શીર્ષ જુદુ પ્રથમથી કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલનમા પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે જે મનુષ્યો દરકુમીમા જેવા હોય છે તેઓ પ્રતિજ્ઞારૂપ દિવ્ય ચિતામા પેસવાને અધિકારી નથી લાભાલાભનો, કર્તવ્યકર્તવ્યનો વિવેક કરીને પ્રતિજ્ઞા શ્રદ્ધા કરવી જોઈએ, અને પશ્ચાત્ ક્ષત્રિયોની પેઠે કેસરીયા વા જુદાર કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવું જોઈએ પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામા જળી જલમસાત્ મધં મારે દિવ્ય પ્રમાણિક કેવળવને જીવવું છે જોમ જો મૂર્ત્યુ નિશ્ચય થાય તો કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ કોઈ સિદ્ધ સમાન શૂરો જનીને પ્રતિજ્ઞા શ્રદ્ધા અને પાલતી વખતે શિયાળ સમાન જાને છે કોઈ સિદ્ધ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને સિદ્ધ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાળે છે કોઈ શિયાળ સમાનમધં પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને સિદ્ધ સમાન જની પ્રતિજ્ઞા પાળે છે કોઈ શિયાળ સમ જની પ્રતિજ્ઞા શ્રદ્ધા છે અને શિયાળ સમ પ્રતિજ્ઞા પાળે છે કોઈ પણ વચન, કોલ આપતા પૂર્વે વિચાર કરવો જોઈએ વચન અર્થાત્ કોલવું પાલન કરવામા તો સતી જેમ ચિતામા જળીને જલમ જાને છે, તેમ આત્માર્પણ કરવું જોઈએ પ્રાણપતિને જોળામા લઈ મલીસી ચિતામા બેસે છે, તેના મનમા મૃત્યુનો લવલેશ લાય ગ્હેતો નથી પતિના પૂર્વ પ્રેમથી સ્વપ્રાણોની અગ્નિને આહુતિ આપવામા તે જસ માર અચમતી નથી, તેમ પ્રતિજ્ઞા પાળવામા શૂરવીર મનુષ્યોએ પ્રવર્તવું જોઈએ રાજપુતાનાના શિરછંદ પિતાનુંય રાણા લીમસિદ્ધ કેસરીયા કરીને અન્ય રાજપુતો સાથે વિદાય થયા તે પૂર્વે મહારાણી પદ્મિનીએ અન્ય રાજપુત સીઓ તેમજ સુકુમાર જાળાઓ અને એક મચડ

અગ્નિ શિખામા સ્વતુચ્છદેહને હોમી દીધો-પૂર્ણાહૂતિ આપી, પ્રતિજ્ઞાએ
લીમસિ હોમા અનંતબળની પ્રેરણા કરીને અદ્વાઉદીનની પશ્ચિમીને પર
ણવાની આશાને કાચા તત્તુની માફક નષ્ટ કરી નાખી અદ્વાઉદીન
ચિતોડનો ક્ષેત્ર જરીને તેમા પેઠા પણ પછી તેને ચિતોડ સ્મશાન
તુલ્ય ભાસ્તુ, ત્યારે નામીપાસ થઇને તે નિચેની ગજલ ગાવા લાગ્યો.

આયે રે ગુલકે બાસ્તે બસ ખાગ લે ચલે
હિજરાકા પશ્ચિનિકે યહ આબર લે ચલે— ૧

ધમ હય હુ દગી કે લીચે-હાય કયા કીયા
જખમી બનાકે લાખોકે-નાચાર લે ચલે— ૩

બસ્લે પદ્મકી દિલમે-નિહાયતથી આરબુ
બદલે ખૂશીકે હમરતે-દિદાર લે ચલે— ૫

કિસ હુ દગી પૈ' શહર યહ-વીરાના ફર દીયા
અકમોસ બાબ કતલકા બે લાર લે ચલે— ૭

ઉપરોક્ત કાવ્યની આપણને એટલું માલુમ પડે છે કે અદલા
ઉદીન જેવા કુ, શક્તિને પણ ચિતોડની દશા જોવાથી આ સ્વપ્નશુર
દેહ છે એવી પ્રતીતિ થઈ હતી હતી સી જોના જીવન ખરેખર મનુષ્યના
દુઃખપટ ઉપર ઘણીજ મારી છાપ પાડી શકે છે તે જોતુ જીવન એક
શૂરવીર યોદ્ધાના જીવનને પણ પછાડી મૂકી દે છે શરીરનું મુખો
સજીવ છે તેના મોહથી પુઝાઈને અનવીવાર જોના મૃત્યુના વશ
થયા પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે જેઓએ આજ્ઞાહૂતિ આપી તેવા
પુરુષો જગત્મા વિશ્વવંશ થઈ ગયા છે સર્વ જીવજંતુને એક દિવસ
મૃત્યુ વશ થવાનું છે, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપ ચિતામા બળીને પશ્ચાત્ત પુન
રુજીવન પ્રાપ્ત કરીને અમર થવાનું હોય છે તે દશાએ મરીને
પ્રતિજ્ઞા પાલનમા ઉત્તમ પુરુષોની માફક આદર્શ બનવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞાથી પકડ્યા પાછા, ખરા એ બાયલા લોકો,
પ્રતિજ્ઞાપાલને શૂરા, ખરા એ મર્દ ગણવાના—૭

વિવેચન—જે લોકો પ્રતિજ્ઞા પાળતા પાછા પડેલા છે તે ખરે
ખર બાયલા, હીજકા નમુસક છે, જેઓ પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામાં
ગૂરા છે તે ખરેખરા મર્દ છે પ્રતિજ્ઞાથી પડેલાઓ આ વિશ્વમાં પોતે
બાયલા બને છે, અને અન્ય મનુષ્યોને પણ બાયલા બનાવે છે જે
મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા કરી વિશ્વાસી બનીને પશ્ચાત્ વિશ્વાસપાતક બને છે,
તેઓ બાયલા ॥ જે લોકો પ્રતિજ્ઞાના કોલ કરીને અન્યના હૃદયમાં
મુશ્કેલી વિશ્વાસીઓનો ટ્રોલ કરી તેઓના હૃદયોનું ખૂન કરે છે, તેઓ
કર્મ ન લાલના કરતા મહા પાતકી બને છે સત્ય બોલવા વિગેરે બને
તે જાતની પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવે—કોઈ વાત કોઈને ન કહેવાની પ્રતિ
જ્ઞા કરવામાં આવે અને પશ્ચાત્ કોઈ, દેવ, ઇશ્વર, ક્રાંતિપુટ, કલેશાદિના
વશ થઈ પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થવામાં આવે તો પશ્ચાત્ જે જીવનું તે શક્ષસ
જીવન સમાન બાણુ

એક બ્રાહ્મણી અને બીબીનું ઘર પાસે હતું બ્રાહ્મણી અને
બીબીને મિત્રાચારી થઈ, તેથી બીબીની સમતથી બ્રાહ્મણીને માસ
લક્ષણ કરવાની ઇચ્છા થઈ, તેથી બીબીએ તેનીને માસ ખવરાવ્યું
બ્રાહ્મણીએ બીબી પાસેથી તે વાત અન્યને ના કહેવા ॥ પ્રતિજ્ઞા કનાવી.
અન્ય કોઈ મત્તે બ્રાહ્મણી સાથે બીબીને લગાઈ થઈ બીબીએ બ્રાહ્મ
ણીને ઘણી ગાળો દીધી પરંતુ બ્રાહ્મણી તે વાત બાળી કહી દેશે
એવી બીકની જરા માત્ર બોલી નહિ બીબીએ બ્રાહ્મણીને કાનમાં કહ્યું
કે—તું શા માટે ભય પામે છે જે વાતની પ્રતિજ્ઞાથી હું બંધાયેલી છું
તે વાતને હું કદાપિ ગળનત્વમાં જવા પા રીશ પણ કોઈને કહીશ નહિ
માટે મારી પ્રાચે બોલ આ દણાવ ઉપરથી બોધ એ લેવાનો છે કે
પરસ્પર મેં તમે વિરોધ દતા પણ જે જાળનની પ્રતિજ્ઞા કરી કાવ
આખો હોય તેનાથી બદ થયું ન જોઈએ ગમે તેવી દશામાં પ્રતિજ્ઞાથી
પાછા પડીને બાયલા ન બનવું જોઈએ વચનની ટેક જતા સર્વસ્વ
જતું રહે છે—નાશ પામે ॥ એક બ્રાહ્મણના મહેલની બારી ઉપર બેસી,

એક કાગડો નિત્ય ઢાઢ, કાઢ કરતો હતો, તેથી પાદશાહને ઘણીજ ચીડ ચડતી હતી. પાદશાહે નોકરને તરવાર લાવવા હુકમ કર્યો. પેલો નોકર તરવાર આપે તે પહેલા ચતુર કાગડો ઉડી ગયો. આ પ્રમાણે નિત્ય બનવા લાગ્યું. પાદશાહે એક વખત નોકરને કહ્યું કે ત્યારે હું તારા આશુ ત્યારે મને જ હુકમ આપવી નિત્યનિયમાનુસાર કાગડો બેસીને રાત્રીને ચીડવવા લાગ્યો. પાદશાહે તરવાર માગી—તેથી કાગડો તરવારના વચનથી ઉઠ્યો નહિ. પાદશાહે જ હુકમો આપીને કાગડાના આજીવન દીધા. કાગડો પૃથ્વી ઉપર તરફડવા લાગ્યો. ત્યારે પાદશાહે તેને કહ્યું કે તું કેવો મર્યો ? કાગડાએ તેના ઉત્તરમાં કહ્યું કે હું પાદશાહ ! જરા વિચાર કર, હું મર્યો નથી પણ તું મર્યો છે. ઠારણ કે ત્હે વિશ્વામઘાત કરીને વચન પાળ્યું નથી. વચન પાલટવાથી તું બાયલો નામદ બન્યો છે, માટે તું જ મર્યો છે. કારણ કે જે વચન પાલટે છે તે મરેલો છે. પાદશાહ કાઠની વાણીથી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંતથી આરંભ લેવાનો છે કે જેઓ પ્રતિજ્ઞાથી લાપ્ત થાય છે તેઓ મરેલાજ છે—નામદ છે—જેઓ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરા છે તેઓ જ પ્રમાણિક છે, ખરેખરા મદ છે. પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય યશ કીર્તિ પ્રતિષ્ઠાને પામે છે. પ્રતિજ્ઞા પાલકને આશુ વિશ્વ પૂજે છે. માટે મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને મદ બનવું જોઈએ, અને લોકત્વનો દેશ નિકાલ કરવો જોઈએ, કે જેથી સ્વર્ગમાં દેવીઓ વિજય વરમાળને કંઠમાં આરોપે તેઓને વિજયશ્રી હો મેશા લેટવાને તત્પર થાય—એવી રીતે તેઓએ પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ. ભર્તૃહરિએ નીતિ શતકમાં કહેલું છે કે—

સ્પૃહયતિ મુજયોરન્તરમાય કરવાલ્કરરહવિદીર્ણમ્ ।

વિજયશ્રીર્વિરાણા, વ્યુત્પન્ન પ્રૌઢવન્તિત્ર ॥

આત્મા અમર છે. પુનર્જન્મમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક ઉચ્ચ જીવનને પ્રાપ્ત કરે છે, માટે નામદાંધો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરા, વીરવાન, સાહસિક, ધૈર્યવાન બનવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મની સ્થિતિ.

સ્વહસ્તે વચન આપી-ફરે તે યોગીઓ છે.

ફરી ફાળુ વદન નિજનુ, - મતો હડધૃત બગમાલિ ૮.

વિવેચન--ઢોઈ પત્ત મનુષ્ય ઢોઈને ઢોઈ મલ્લ જાબતલુ
સ્વહસ્તે વચન આપીને ફરે છે તે ફોનલીઓ અર્પાત્ નમનો છે એમ
નકામો મનુષ્ય પોતાનુ શુભ કાળુ ઢરીને વિશ્વમા હડધૃત થાય છે
સ્વહસ્તે વચન આપી ફરી જતાર ફો યોગીઓ મનુષ્ય સ્વમુખને કાગુ
કરે છે સોટલુજ નહિ પણ પચાનુ ઢોઈ પત્તુ રથાને તે નાન પામતો
નથી, તેની ટોઢો નિશ કરે છે, તેમા યોદ્ધ ઉપર વા તેતે કદેલી
પ્રતિજ્ઞા ઉપર ઢોઈને વિશ્વાસ આવતો નથી તે સ્વકર્મ સ્વાપમાન
માખજે છે, તેથી તે હાથમરાજ કરે છે અને તેનુ પરિણામ એ આવે છે
કે તે જીવતા મૃત્યુવદ થયેલોજ જણાય છે પ્રતિજ્ઞા જોન મનુષ્યનો
આત્મા છે તેથી પ્રતિજ્ઞાપતિત મનુષ્ય જાતમા હડધૃત થાય છે, એમ
આશ્ચર્ય નથી લાગય અને જય વિગેરેથી તપ્ત મનુષ્યો વચન જા
થાય છે સ્વહસ્તે કરેલી પ્રતિજ્ઞાથી કદાપિ જે મનુષ્યો જાત થી પતા
તેઓ ઢેલીઅમાન સુજે જગતમા જ્યા ત્યા ફરી વહે છે આપેલ
વચન પાળનાર જાતમા જ્યા ત્યા સન્માન, આદર, કલ્કાર વિગેરે માન,
નીચ વસ્તુઓને પામે છે, અને ધીચ દશામ ની વિતુકત ધધને ઉચ્ચ
દશાની પ્રાપ્તિ કરે છે મદ્ જૂમિનો યોગ મનુષ્ય વતુન્તરો ધધ જુલોર
શાધની સંલયધાની રજન ૧૨ ઉત્તર અહમદવાદમા આવી ચડયો તેને
પાય હજાર રૂપીઆની જરૂર ૧ થી તેની પાલે ઢોઈ પત્તુ વસ્તુ ન
હતી કે જે તે ઢોઈપણ વેપારીને ત્યા જાના તરીકે મુગી શકે તેજે
એક શાહુકારની પેદી ઉપર આ ૧૧ પાય હજારની માગતી ઢરી, અને
જાનામા પોતાની મૂલનો એક વાજ તોડીને આપ્યો શાહુકાર વતુન
હતો તેથી તેજે પ્રશ્ન કર્યો કે વાજવાલો છે, ત્યાર મારવાડીએ પ્રત્યુત્તર
આપ્યો કે “વાકો પલ માકો હૈ” વાકો મલ્લ મારો છે એ પર વિશ્વાસ

રાખી પાચ હબર રૂપીઆ આપ્યા અજના અવિશ્વાસી જમા
 નામા તો જો કોઈ ઓળખીતો હોય તે પણ જરૂરીયાતના વખતે
 અન્ય બાધુને મદદ તો ન કરે પણ ખીજો આપતો હોય તેને
 પણ ન આપવાની સલાહ આપે છે શું આ તે સમાજસુધારો ? વા
 રાષ્ટ્રસુધારો, વા દેશ ભરિત વા રાજભરિત બ પ્રેમ ભરિત ? કોઈ પણ
 મનુષ્ય કરી શકશે ખરો કે ? આ જમાનો અવિશ્વાસથી ભરપૂર નથી
 જે મનુષ્યો વચન આપીને પોતાની પ્રતિજ્ઞા સંપૂર્ણ રીતે પાળે છે
 તેઓજ ખરા વિશ્વાસને પાત્ર થાય છે અને તેઓ પ્રમાણિકતાને સ્વ-
 હૃદયમાં સ્થાન આપે છે ઇતિહાસના પાના ઉઘલાવતા આવશ્યક પડશે
 કે અનેક મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા ભંગ કર્યો છે પૃથ્વીરાજને સાતમી લડા
 ઇમા પરાજય કરનાર શાહાબુદ્દીન ઘોરીને પૃથ્વીરાજે છ છ વખત
 પરાજય પમાડી હિંદુસ્તાન બહાર અઘાનિસ્તાનમાં કાઢી મૂક્યો
 હતો એટલું જ નહિ પણ પંડીને અભયદાન આપ્યું હતું અને ફ
 રીથી હિંદુસ્તાન ઉપર આક્રમણ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી,
 છતાં શાહાબુદ્દીન ચડી આવ્યો વિશ્વાસી પૃથ્વીરાજ સો મણ દોહની
 બેડીઓમાં જડાવ્યો અને પ્રતિજ્ઞા ભાંગનાર શાહાબુદ્દીન દિલ્લી તખ્ત
 નશીન વડ્યો, પણ ત્યારે શાહાબુદ્દીન ખુદ તરફથી અમરપટો લઈને
 આવ્યો હતો ? તેણે પણ પૃથ્વીરાજનાજ તીરથી ગીર્વસજન વડ્યું
 અને સદાને માટે દુર્ગતિમાં ગયો-નામોશી લેતો ગયો-તથા પાક
 પરવરદિગારને શુદ્ધ કરતો ગયો-શાહાબુદ્દીન તો ગયો પણ તેની
 નામોશી ઇતિહાસના પાને હજી પણ પુકારતી રહી ગઈ છે ઐરગ
 જેણે શિવાજી મહારાજને દગ્બારમાં સુલાકાત લઈ પાછો વિદાય કર
 વાતું વચન આપ્યું હતું બહાદુર શિવાજી દરબારમાં ગયો-કેદી
 બન્યો, પણ-કુર, વિશ્વામઘાતક ઐરગજેબને ઘાપ આપી પોતાની
 વિમુક્તિ કરી ઐરગજેબના શીરે કાળી ટીલી-નામોશી-બેનસીબી
 રહી ગઈ, પોતાના હસ્તે વચન આપીને જે ફરી બચે તે આ વિ-
 સ્વમાં નકામો છે અથાત્ જીવનને માટે લાયક નથી પ્રતિજ્ઞાભ્રષ્ટ
 ધળના કરતા પણ હલકો છે વચન આપીને ફરી જનારા મનુષ્યો

હડકાયા કુતરાની માફક હડધત થાય છે, અને ઠરીને ઠેકાણે બેસત નથી પુનર્જન્મમાં તેઓની જૂરી દશા થાય છે તેવા પુરુષોના પાપ ધણથી જગન્મા અપવિત્રતા પ્રસરે છે, અને જાણે પૃથ્વી માતા તેવાઓનો ભાર સહન કરવા શક્તિમાન ન હોય તેમ દેખાય છે. જીવનમાં પ્રતિજ્ઞા પાળવાની ઘણીજ આવશ્યકતા છે પ્રમાણિકતા પ્રાણની મૃતિ તુરંત ગણવી જોઈએ, અને વિશ્વાસ ભંગ કદાપિ ન કરવો જોઈએ એજ હિતશિક્ષા છે.

પ્રતિજ્ઞા જાણતું મુખડું, મદા માટે રહે વડીલું,
ચહે નહિ સ્વર્ગસુ દરીઓ, વચનના ઘાતડોને રે ૯

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા જાણતું મુખડું મ. ૧ માટે વડીલું રહે છે. જ્ઞાનદલ્યોતિ તેના મુખ ઉપર સ્પુસાયમાન થતી નથી સ્વર્ગની અપસરાઓ વચનના ઘાતડોને ચૂકાતી નથી તેવા મનુષ્યના મુખ પર તેજ ઘટે છે હૃદયની શક્તિઓની ક્ષીણતાની સાથે પ્રતિજ્ઞાજાણતું મુખ જ્ઞાન થાય છે પ્રતિજ્ઞાપતિત મનુષ્યની વાણીમાં શન્નિતુ માન્ય સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે તેથી તે વક્ષ સ્થળ બાહ્ય કાલીને ચાલી શકતો નથી—તેમજ ડોઢપણ પાસે હૃદયની માન્યતાઓને ઠાલી શકતો નથી મૃત્યુ અવસ્થામાં જે જે વસ્તુઓ—ચિન્હોનો પ્રાદુર્ભાવ વાય છે, તે ચિન્હો પ્રતિજ્ઞા જાણતા દર્શ્યમાન વાય છે પ્રતિજ્ઞાજાણતે તેનો આત્મા (conscience) ઠજે છે તેનું હૃદય તેના અકૃત્યના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે ઉપદેશ દેતું હોય એમ સમજાય છે પ્રતિજ્ઞાજાણત જરા વખતે ઉંચું મુખ કરીને બોલી શકતો નથી, અને તેના અનેક વિકાસમય વિચારોનો સંકોચ વા નાશ થતો જાય છે પ્રતિજ્ઞાજાણત વીર્યહીન થાય છે, તેથી તે આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી વીર્યહીન મનુષ્યને સ્વર્ગની સુદરીઓ ઇચ્છી શકતી નથી જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાળતા મન વાણી અને ક્રિયાની ખાખ કરી નાખે છે પ્રતિજ્ઞાથી લવલેશ જાણ થતા નથી તેઓને સ્વર્ગની અપસરાઓ દેવીઓ—દ્રાણીઓ પણ માળા આરોપે છે તન, મન, ધન,

વિગેરે બાહ્ય પદાર્થોમા મુજાવાથી પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી સ્થુત થવાય છે અને અધમ દશા પ્રાપ્ત થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાળતા શરીરોદિ વસ્તુઓ નાકના મેલ સમાન છે, જોવો જેનો દૃઢ નિશ્ચય છે, તેનામા ધૈર્યોદિ ગુણો ખીલી શકે છે, અને તે પ્રાણ ચાર્પણ કરી શકે છે તેથી જે દેરીઓ સ્વર્ગમા તેઓની ઇચ્છા રાખે છે, તેમા આશ્ચર્ય નથી વચ નના ધાતક કદાપિ ન થયું જોઇએ અળી જોડ્યા અને અખી ફેક એવી સ્થિતિથી દૂર રહેવું જોઇએ

જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલનરૂપ પ્રભુતાની આગળ સ્વજીવનને પાણીના પરપોટા સમાન અનુસરે છે તે મનુષ્યો ખરેખરી પ્રતિજ્ઞા પાળી શકે છે અને અન્ય કાયર મનુષ્યો આ ભવ અને પરભવથી ભ્રષ્ટ થાય છે એવું અવગોધીને કદાપિ બ્રહ્મ ન થયું જોઇએ

વહેલા બોલ સુખમાહી, કદા પાછા નહીં પેએ;

ખરેખર શરવીરોના, જગત્મા દેખશે જ્યા ત્યા ૧૦

વિવેચન—શૂરવીર પુરૂષોના બોલેલા બોલો કદિ સુખમા પાછા પ્રવેશતા નથી, જોમ ભવ્ય બાધવો તમે જગત્મા જ્યા ત્યા દેખશે તો જાણશે શ્રીયુત ગાંધી મોહનલાલ કરમચ દે દક્ષિણ આફ્રિકાના ટાન્સવાલમા સત્યના આગ્રહની હિંદીઓ માટે સરકાર સામે લડત થતાવી અને બોલ્યા પ્રમાણે તેમણે કરી જતાંયુ પ્રતિજ્ઞા પાળક શૂરવીર ગાંધીની પેઠે અન્ય દેશભક્ત, ધર્મભક્ત, મહાત્માઓ બોલેલા શબ્દો સુખમા પાછા પેસવા દેતા નથી જગત્મા મહા પુરૂષો બોલેલા શબ્દોને પ્રાણાતે પણ પાળે છે જગત્નુ રાજ્ય મળતુ હોય તો પણ તેની દરકાર ક્યાં વિના તેઓ પ્રથમ પોતાના બોલેલા બોલોને પાળવા સ્વાર્થ કરે છે મહાભારતના યુદ્ધમા બીમે અને અર્જુને જે દારૂ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે સંપૂર્ણ રીતે પાળી હતી પ્રતિજ્ઞા પાળવી એ સર્વ દુરજોમા મોટી દુરજ છે જેણે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કર્યું તેણે સર્વ દુરજો અદા કરી છે હસ્તીના દત્તગણ બહાર નિકળ્યા તે નિકળ્યા તેમ મહાત્માઓ બોલ્યા તેથી કદાપિ 'પાછા દુરજા નથી પ્રતિજ્ઞા

પાલનમાં જે શૂરવીર અને છે તે દેશવીર, ધર્મવીર, કર્મવીર, જ્ઞાનવીર, દાનવીર, મુદ્ધવીર, ભક્તવીર, આદિ વીર પુરુષોની પદવીઓને પાત્ર કરી શકે છે સર્વ પ્રકારની વીરતાનું જીવન જરૂર પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ છે, એવું જાણીને શૂરવીર પુરુષો બોલેલા બોલધો ચલાયમાન થતા નથી

कमठकुलाचल दिग्गजफणिपति विवृतापि चरति वन्रुधेयम् ।

प्रतिपन्नममलयनसा न चरति पुसा युगान्तपि ॥

(ગીતિશતક)

વસુધા કાચબો, સાત કુલાચળ પર્વતો, દિશાઓમાં રહેલા દરેક ગળે અને શેષનાગથી પૃથ્વી ધારણ કરાઈ છે છતાં તે ચલાયમાન થાય છે કિંતુ નિર્ભળ શુદ્ધિવાળા મનુષ્યોનું પ્રતિપન્ન યુગના અન્તે પણ ચલાયમાન થતું નથી-પ્રતિજ્ઞા પાળકોજ નિર્ભળ શુદ્ધિવાળા હોય ॥

દશરથ રાજાએ કેકેયીને વચનથી વર આપ્યો હતો રામને અયોધ્યાની આદી પર જે દિવસે બેસવાનું હતું તે દિવસેજ કેકેયીએ દશરથ પાસે રામને રાજ્યાભિષેક ન કરવાની અને વનવાસ મોકલવાનો પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર માગ્યો કેકેયીની અગુણ મામળીશી દગરથ નૃપ વારંવાર મૂર્છાવશ થયા દશરથ મહાવીર હતા દશરથ રાજાએ રામને ફક્ત પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે આજ્ઞા કરી સમે બાર વર્ષ વનવાસ લોગળ્યો આપણે દશરથ ભૂષાળન, આપેલા વચનનો વિચાર કરો! ભેદની સ્વવચન પાળવા માટે પ્રાણામિક પ્રિય પુત્રને વનવાસની આજ્ઞા કરવી પડી અહાહા ! કેવી તેમની પ્રતિજ્ઞા ! દશરથ જેવા મહા પુરુષો પોતાના બોલોને પાછા યુગમાં પેસવા દેવા નથી ગૂંચીરોના વચનો ભૂતકાળમાં પાછા પેઠા નથી, આ કાળમાં પણ પેસતા નથી -ને બલિ થયા પણ પેસશે નહિ દશરથ જેવા પ્રતિજ્ઞા પાળકના જૂઠે રામ જેવા મહા પુરુષોત્તમ પુરુષનો અવતાર થાય તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી પ્રતિજ્ઞા પાળક શૂરવીરોથીજ આ જગતનું સૂન આવી રહ્યું ॥ મુનાદિક સર્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે, પરંતુ ઉચ્ચારેલા બોલો પાછા

આવતા નથી પ્રતિજ્ઞા પાલન ધર્મની જેટલી સ્તુતિ કરીએ તેટલી ન્યૂન છે અનેક શૂરવીર પુરૂષોએ કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ. પાળીને વિશ્વમા સ્વનામને અમર કર્યું છે એણે બાણીને નિશ્ચય પૂર્વક વચન-પ્રતિજ્ઞા પાળવામા સદા ધૈર્યથી તત્પર થવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞા પાલકની અમરતા.

અમર દેહો નથી રહેતાં, - અમર રહેલો નથી રહેતા.
પ્રતિજ્ઞા પાળકો જગમા - અમર રહેતા સદા નામે - ૧૧

આ વિશ્વમા જીવોના સદાને માટે અમર દેહો રહેતા નથી, અને તેમજ કોઈના અમર મહેલો રહેતા નથી. પ્રતિપાળક મનુષ્યો સ્વ નામથી અમર રહે છે જે જે વસ્તુઓની ક્ષણિકતા છે તેનો મોહ ધારણ કરીને શા માટે પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભથી ભ્રષ્ટ થવું જોઈએ ? પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભથી કીર્તિ, પ્રતિ કા અને શુભાદિની પ્રાપ્તિથી આ વિશ્વમા અમર રહી શકાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાળી એ કંઈ નાની સૂની વાત નથી હજારો મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા લે છે પરંતુ તેમાંથી એક એ ખરેખરી રીતે પાળી શકે છે ભગતીયા તોલની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળવી દુષ્કર છે વિશ્વામ ધાતી દેશદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી, આત્મદ્રોહી અને મિત્રદ્રોહી મનુષ્ય ખરેખરી પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન થતો નથી, સ્વાર્થી મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને દૃઢ થતો નથી બાહ્ય પદાર્થોમા અત્યંત આસક્ત મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાથી વિમુક્ત રહેવાને હંમેશા શક્તિમાન થાય છે જેને ગરીબ પર અત્યંત રાગ છે, એવો મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન થતો નથી કુલુ. ૧૧ ૩૫ થનાર અને કણમા તુષ્ટ થનાર મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા દેવીનું આરાધન કરી શકતો નથી અવિશ્વાસ, અધૈર્યવાન મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને હિંમતવાન હોતો નથી અન્ય મનુષ્યના ઉપર આધાર રાખનાર પુરત ન

મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન્ થતો નથી અનેક જાતની
 નાઓથી હીન બનેલ મનુષ્ય પ્રમાદી જનવાથી પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિ
 માન્ થતો નથી જેને પોતાના આત્મા ની કિંમત નથી અને
 અભિપ્રાયો પર આધાર રાખે છે તે અનિશ્ચયાત્મા પ્રતિજ્ઞા પાળવાને
 શક્તિમાન્ થતો નથી આ લવમા જે કંઈ છે તે છે એવો નાસ્તિક મનુષ્ય
 પ્રાય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિ ધરાવી શકે નથી મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા
 શુભનુ પાલન થઈ શકે એવા શુભો મેળવીને પ્રતિજ્ઞા દેવીના ભક્ત
 બનવું જોઈએ સર્વથા રાજ્યે પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવા માટે પોતાની
 ખતીને પ્રાણાર્પણ કરવામા કિંચિત્ ન્યૂનતા પણ રાખી ન હતી, તેથી
 તેમના પર દેવતા પ્રતિજ્ઞા દેવી પ્રત્યક્ષ થઈ હતી એકરથ નૃપે પારેવાને
 જીવ બચાવવાને, તેને શરણે રાખ્યું હતું અને પોતાનું શરીર કાપીને
 મિથ્યાણને આપવાને તત્પર થયો, તેથી પ્રતિજ્ઞાપાલક એકરથ શક્તિ
 ઉપર દેવતા પ્રુષ્ટમાન થયા હતા એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ ઉપર
 અનેક મહા પુરુષોના દૃષ્ટાન્તો છે અનેક પ્રતિજ્ઞાપાલકો પોતાના
 નામથી અમર થયા, યાચ છે અને અવિધ્યમા થયે એવું જાણીને
 પ્રતિજ્ઞા પાળવામા સ્વાપણ કરવામા કદાપિ પાછા ન પડવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞાપાલકની કીર્તિ.

પ્રતિજ્ઞા પાળનારાની-જગતમાં જીવતી કીર્તિ,
ભલે હો રંક વા ગળ-જીવન્તા શાસ્ત્રના પાને—૧૨

પ્રતિજ્ઞા પાલકની વિશ્વમા જીવતી કીર્તિ રહે છે પ્રતિજ્ઞાપાલક
ક હોય વા શબ્દ હોય પરંતુ તે શાસ્ત્રના પાને જીવતા રહે છે
હાહા ! પ્રતિજ્ઞાપાળકોને ધન્ય છે કારણ કે તેઓના શરીર નહ થયા
તાં તેઓની કીર્તિ તો જીવતી રહે છે પ્રતિજ્ઞાપાળકની કીર્તિ અમર
રહે છે હીજડા, ખુશામતખોર, ઘાલધુમણીઆ, પાપબુદ્ધિવાળા
નુખ્યે પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતા નથી લાખોવાર લાભાભાસનો વિચાર
રીને કાઢપણ પ્રતિજ્ઞા કરવી આખી દુનિઆ અગડ જગડ સમજા
ને બુદ્ધિ ફેરવવા માગે તથાપિ સ્થિરપ્રજ્ઞાથી બ્રહ્મ મધ કદાપિ
પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ થયું જોષ્ઠ્ય નહિ ગમે તે જાતની પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી
આત્મશક્તિ ખીલે છે, અને આત્મામા પરમાત્મ પ્રભુનો અનુભવ આવે
બુદ્ધિવાદના કરતા દૃઢ્ય વાદની પ્રતિજ્ઞા અત્યુત્તમ, અત્યુત્કૃષ્ટ અને
અત્યંત આત્મિક હોય છે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવાથી કાયરપણ નહ
ાય છે, અને વિશ્વ પ્રતિ અનેક પ્રકારના ઉપકારો કરી શકાય છે
પ્રતિજ્ઞા પાળકમા વીર્યની સ્પુરણા થાય છે, અને તેથી તે જગમગતા
વીર્યની પેઠે પરોપકારાર્થે આત્મલોભ આપીને પ્રતિજ્ઞાયુક્ત કર્તવ્ય
મનુ આચરણ કરી શકે છે, તેથી તે કીર્તિ કમળાની પ્રાપ્તિની સાથે
તિહાસના પાને જીવતો રહે જોમા કાંઈ આશ્ચર્ય નથી

પ્રિય વાચકો ! તમે જો તમારી જીવનદોરીને પવિત્ર, ઉચ્ચ અને
પરોપકારી બનાવવા ઇચ્છતા હોય તો તમે પ્રથમ નાની નાની પ્રતિ
જ્ઞાઓ કરીને તેઓને પાળવામા પ્રવૃત્તિ કરો, પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞા પાળકનું
હૃદય અને તેની કીર્તિનો ખ્યાલ તમને આવશે પ્રતિજ્ઞા પાલનમા રક્તની
પ્રાપ્તિ આપવાથી કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા, યશની પ્રાપ્તિ થાય છે સર્વો

યાની સાથે રૂશીયાની મિત્રાચારી હતી રૂશિયાની સાથે ક્રાસને
કસાર હતા અને ક્રાસની સાથે સમુદ્રનું માત્રા ત્ય લોગવનાર મહ
ધર્મીશ નેશનને કોલકસાર હતા તેથી રૂશીયા લડાઇમાં
ક્રાસ પશુ રૂશીયાના પક્ષમાં લડાઇમાં ઉતર્યું લાગ્યો વા કરોટો મ
ધ્યેનો લોગ આપીને તે પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભની પ્રતિજ્ઞાથી વિશ્ર
લવતી કીર્તિને પામ્યું છે ધર્મીશ, મિત્રાચારીની પ્રતિજ્ઞાથી
ધધને બેવલુચમ, ક્રાસ વિગેરે મિત્રાચારીના પક્ષમાં ઉતરીને ક
દિન કીર્તિને ફેલાવી શકુ છે પ્રતિજ્ઞાથી જ ધાર્યા બાક બાક
આશાથી સ્વકોલથી બદ યવુ એ કોઈપણ ગુરવીર કોમને વા
શોભાપદ નથી સ્વાર્થ લાલચથી પ્રતિજ્ઞા બદ યનારને અપકી
જગત્માં પ્રાપ્તિ થાય છે અતઃ એવ મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને શ
સ્તના પાને લવતા ચવા સદા ઉઘમી યવુ ભેધજો-સદાકાળ
પાલનમાં આત્મવીર્ય રકુશવયુ ભેધજો, કોઈપણ સદની
વા અવનતિનો આધાર રાખીઓ ઉપર રહેલો હોય છે તેની સાથે
રાખીઓ પ્રતિજ્ઞા બદ લવન ગાળતા હોય છે તે કદાપિ
તિના ચક્રમાં ઘસડાઇ જતા નથી બહાર પ્રતિજ્ઞા પાલકો કોઈ
તિના શિખર ઉપર રાખેને લાવતા કાળશેષ કરતા નથી
પાળક હ મેશા વીર, ધીર, અને બાહોશ હોય છે, જે મનુષ્ય
ત્રણ શુભોમાથી એકમાં પશુ ન્યૂનતા ધસવતો હોય તો તેણે
શુભ પ્રાપ્તિને માટે સતત ઉદ્યોગ કરવો ભેધજો

અહો એ ધન્ય માતાને-અહો એ ધન્ય પાલકને

અહો જેનાજ સ તાનો-પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે-૧૩

જેના સ તાનો પ્રતિજ્ઞાનાં વચનો બોલીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે
છે, તેના માતૃપિતાને ધન્યવાદ ઘટે છે માતાઓ અને પિતાઓએ
પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે આત્મલોગ આપવો ભેધજો "આપ તેવા બેટા
અને વડ તેવા ટેટા" જે કહેવતના સારનું ખાસ મનન કરીને તે
પ્રમાણે સ તાનોને પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સ્થિર રૂઝવા પોતે પ્રથમ તે પ્રમાણે
અવર્તણુ ભેધજો પુત્રોમાં અને પુત્રીઓમાં પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ સ્થિર

કરવા માટે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા પાલનના આદર્શ સ્વરૂપ માતાઓ અને પિતાઓએ બનવું જોઈએ માતા અને પિતાના શુભોત્તુ અનુકરણ પ્રાય સતાનો કરી શકે છે જેના માતાપિતાએ પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સ્વાર્થણ કર્યું હોય છે, તેના પુત્રોમાં પ્રાય વારસામાં તે શુભ ઉતરી શકે એમાં આશ્ચર્ય નથી પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં પુત્રો અને પુત્રીઓ આત્મસોગ આપે છે તો તેથી માતાપિતાને ધન્યવાદ ઘટે છે માતાપિતાએ સ્વસતાનોને પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભમાં સ્થિર કરવા જોઈએ

દુપમાં વારિ હોય છે તો હવાડામાં આવે છે, તદ્દત્ પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ ખરેખર માતાપિતા અને ધર્મ ગુરુઓમાં હોય છે તો તે પુત્રોમાં સ્વભાવે પરિણમે છે તુલસીદાસ કહે છે કે —

“ જનની જણુજે ભક્ત જન, કા દાતા કાં શૂર
“ નહિ તો રહે જે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ તૂર.

પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં ભક્ત અને પ્રતિજ્ઞા વચ્ચે આપવામાં પ્રસંગે દાતા તથા પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભમાં શૂર એવા પુત્રોને હે જનની ! તુ જન્મ આપજે માતા ! તુ સ્વપુત્રોને પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભમાં ઉત્તમ પુત્રોને બનાવજે કે જેથી સ્વમતાનો પ્રતિજ્ઞા, ટેક, કોલદરાર, વચન, પાળવામાં શૂરા, આત્મભોગી, વીર, ધીર અને સાહસિક બની શકે આ બાળકમાં માતાપિતાઓ અત્યંત કાળજી રાખે છે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે પ્રતિજ્ઞા પાળક સતાનોથી માતા અને પિતાનું સુખ ઉજ્જુ થાય છે, અને તેઓના તામ ઇતિહાસના પાને અમર થાય છે જેના સતાનો પ્રતિજ્ઞા, ટેક, કોલથી ઞ્રષ્ટ થાય છે, તેના માતાઓ અને પિતાઓ અપયશના વાદળા ઓઢારી લે છે માતાઓએ અને પિતાઓએ પુત્રોને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં આત્મભોગી બનાવવાજ જોઈએ

હે ભારત માતા ! ક્યારે આપના મતાનો પ્રતિજ્ઞા ધર્મને સમજતા થશે, માતાની કૃપા હ મેશા સતાનો ઉપર રહેલીજ છે, ત્યારે શુ માતા તુ અમને પર્વવત્ સુશિક્ષણ આપતા પ્રતિજ્ઞા ધરક થયા છો ? હજી રામાયણ અને મહાભારતના અમુલ્ય પુસ્તકો કાળના ચક્રમાં નાશ

પામવા નથી પામ્યા-માતા તારા પ્રત્યેક ■ તાનોને દરદેજ ઉપરોડા
પુસ્તકોનો પ્રાત કાળમાં પાક શિખવા દટિણદ કરા બીજા જેવાની દારૂ
પ્રતિજ્ઞાઓનું મનન કરવાની શું આવત્મકતા નથી ? લીધે દુર્ધૃમનની
જ ધા કાઢવાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કેવી રીતે કરી તેનું તદ્દા ભારતવાલીએમ
હૃદયે શું નહિ થાય ? કુખનું અર્જુન પ્રતિ પ્રતિજ્ઞામાં દૃઢ થવાનો બો
તારા મતાનોમાથી નાશ પામ્યો ત્યારેજ હે માતા તારા દુષ્ટ તાનો
લીધે તારી ચેતાની દુર્દશા થઇ, ભારત માતાના મતાનોએ પરિપૂ
રવાર્થણ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સદા તત્પર રહેવું જોઇએ

અહો એ ધન્ય ભૂમિને, અહો એ ધન્ય છે કુળને,
પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉપજે-રહે ઇતિહાસના પાને.—૧૪

જ્યાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉપજે છે એવી ભૂમિને અહો ધન્ય છે
તેમજ એવા કુળને ધન્ય છે, મ મ તે નારી, ધન્ય વેળા-પટ્ટી, ધન્ય
પિતા કુળવંશ જિનેશ્વર (ધર્મનાથસ્તવન) શ્રીમદ્ આનંદધનજી
મહાત્મા કહે છે કે જે તીર્થંકરો જ્યાં જન્મ્યા તે ભૂમિ, નગરી, તે વેળા,
તે વંશ અને તે કુળને ધન્યવાદ ઘટે છે પ્રતિજ્ઞા પાળકમાં મહા સૂર
સૈંકેતર વીર તીર્થંકરોની પ્રતિજ્ઞાઓથી આચાર્ય સદા મગધર છે
પ્રતિજ્ઞા જે દેશની ભૂમિમાં પળાય છે તે ભૂમિને ધન્યવાદ ઘટે છે શ્રીસ
કરતા, ઇંછાપ્ત કરતા, આચાર્યમાં અનેક પ્રતિજ્ઞા પાલક મનુષ્યો
ઉત્પન્ન થાય છે તેથી આચાર્યની ભૂમિને ધન્યવાદ ઘટે ■ પ્રતિજ્ઞા
પાલકોથી જે ભૂમિ સ્પર્શાય છે તે ભૂમિમાં તેવા પ્રકારના આન્દોલનો
પ્રગટે છે, અને તેથી ત્યાં પ્રતિજ્ઞા પાળક સતાનોની ઉત્પત્તિ થાય છે
સર્વ દેશોમાં ભારત ભૂમિની ચેષ્ટતા છે, તેનું કારણ એ છે કે ત્યાં
અનેક પ્રતિજ્ઞા પાલક મહાત્માઓ-યોદ્ધાઓ પૂર્વ થયા હતા લવિન્યમાં
પણ ભાગ્ય માતાના ઉદરમાંથી અનેક પ્રતિજ્ઞા પાળક વીરો પ્રગટ્યો.
પ્રતિજ્ઞા પાળકોના કુળો વચ્ચેથી છે ભારતમાં જે જે જાતો ઉત્તમ
મણાય છે તેનું કારણ એ છે કે તે જાતિઓમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો થયા
હતા ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો ઇતિહાસના પાને અમર રહે છે
જે ભૂમિમાં, દેશમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉત્પન્ન છે તે ભૂમિ સર્વ દેશોમાં

ખણાય છે આર્યાવર્તમા જેમ મરૂસ્થળ સંજયુત રમણીઓને માટે
 યથા પ્રતિજ્ઞા પાળક દ્વાર વીઝેને માટે મેવાડ વખણાય છે તેમ જે
 દેશોમા પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉદ્ભવે છે, તેઓના પવિત્ર વાતાવરણથી
 આનાપાળક મનુષ્યોનો વિશેષતઃ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે જે કુળમા પ્રતિજ્ઞા
 પાળક મનુષ્યો જન્મ ધારણ કરે છે, તે કુળની સર્વત્ર ખ્યાતિ, પ્રસરે છે
 અમુક અમુક કુળો અમુક અમુક ગુણને લીધે જેમ રૂઢ ખ્યાતિવાળા
 થયેલા હોય છે, તેમ પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો જે કુળમા વિશેષ ઉદ્ભવે
 છે તે કુળ પણ પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે વિશ્વમા ખ્યાતિને પામે છે
 શીખ અને શુરખાઓની જાત પ્રતિજ્ઞાપાલન ગુણને માટે વખણાય
 છે ગિરોદિયા સંજયુતો રણભુમિમાથી કદાપિ પ્રયાણ ન કરી જાય
 તેના માટે વખણાય છે

વિદ્યાની પ્રગતિ માટે જગાળમા ટાંગેરતુ કુટુંબ વખણાય છે
 મતી સ્ત્રીઓના પ્રાદુર્ભાવ માટે ગોહિલ અને ચાવડા સંજયુતો કુળ
 વખણાય છે રાજ્ય વ્યવસ્થા-કારોબાર માટે બ્રિટિશ રાજ્ય પ્રસિદ્ધ છે
 સાયન્સ વિદ્યાની પ્રગતિ માટે જમની વખણાય છે સ્વાર્પણ જીવન
 માટે જાપાનિઝ વખણાય છે, તેમ પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણને માટે જે જે
 કુટુંબના મનુષ્યોએ આત્મસમર્પણ કર્યું હોય છે, તે તે વંશો ખ્યાતિને
 પામ્યા છે મનુષ્યોએ પોતાના દેશમા અને પોતાના કુળમા પ્રતિજ્ઞા
 પાળક મનુષ્યો ઉદ્ભવે એવા સન્વિચારો અને આચારોનો ફેલાવો
 કરવો જોઈએ, કે જેથી પોતાના દેશની અને કુળની વિદ્યુત્ વેગે પ્રગતિ
 થયા કરે પ્રતિજ્ઞા ગુણ પાલન કરનારા જનો પ્રગટયા વિના દેશનો
 અને કુળનો ઉદ્ધાર થતો નથી દેશનો અને કુળનો ઉદ્ધાર કરવા માટે
 અને દેશ અને કુળને ઇતિહાસના પાને સુવર્ણાક્ષરે અમર કરવા માટે
 કુળના મનુષ્યોએ મન, વચન અને કાયાથી અપૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાલન
 પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે જેથી પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યોની ભૂમિ અને
 કુળની ઉજ્જવળતા સર્વત્ર સર્વ દેશોમા શશિસમ દેદિપ્યમાન થઈ રહે

અહો એ ધન્ય ગુરૂઓને-અરે જેના હૃદય શિષ્યો ?

પ્રતિજ્ઞામા અડગ ગહીને-ગુરૂનુ નામ દીપાવે-૧૫

અહો એ ગુરુજીને ધન્ય છે કે જેના હૃદય શિષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલન સ્થિર રહીને ગુરુનું નામ લીધાવે છે ગુરુનું હૃદય લીધા વિના હું શિષ્યત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી હૃદયનું ગુરુને સ્વાર્પણ કરીને તેમજ ગુરુનું હૃદય લેઈ હૃદયરૂપ થઈને જેઓ વર્તે છે તે જ શિષ્યો કહેવાય છે ગુરુ હૃદય લેવું અને સ્વહૃદય અર્પણ કરવું વિચાર શ્રેષ્ઠિની બાહર છે, એટલું જ નહિ પણ મુશ્કેલ છે ગુરુના યમા જે સદ્વિચારો હોય તેને પોતાના તરીકે પરિણમવવાથી હૃદય તરીકે બનવાનો શિષ્યને અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે ગુરુના હૃદય વર્તનારા શાસ્ત્રમોહી, કર્મવીર શિષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં કટિબદ્ધ સ્વાત્મોન્નતિ કરી શકે છે હૃદય શિષ્યો, પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરી વિશ્વમાં ગુરુનું નામ લીધાવી શકે છે, અને તેથી વિશ્વમાં તેઓના ગુરુઓ ધન્યવાદ પ્રાપ્ત થાય છે કોઈ પણ શિષ્ય જ્યારે ગુરુના હૃદય રૂપ બને છે, ત્યારે તે પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવાને શક્તિમાન થાય છે અત્યંત શુદ્ધ પ્રીતિ, વિનય અને બહુમાનથી પોતાના ગુરુનું હૃદય લેવાને શક્તિ માન થાય છે ગુરુઓએ નાનકડા ગુરુની માફક તેમજ ગુરુ ગોવિંદસિંહની માફક હૃદય શિષ્યો બનાવવા બોધ્યે ગુરુ ગોવિંદસિંહનો સુખ્ય ઉદ્દેશ એ હતો કે શત્રુઓને મારીને પણ સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવું સ્વધર્મ પ્રતિપદસ્ય, જદિ શત્રુનું સમાગતન (મહામારત) ધર્મવીર ગોવિંદસિંહ વિક્રમ સવત્ ૧૭૨૩ ના બયેહ સુદી સપ્તમીને શનિવારે મધ્યરાત્રે પટનામાં થયો હતો સ્વપિતા તેમ બહાદુરજીનો ઔરંગઝે બના હુકમથી ઘાત થયો છે એવું જાણતાજ પોતે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે મારા પિતાનું વેર લેવું બોધ્યે, કારણ કે મારા પિતાએ ઇસ્લામ ધર્મ ન સ્વીકાર્યો, — “ શિર આપ્યું પણ ધર્મથી પતિત નજ થયા ” ઉપ શૈક્ષ્ણ પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછિ તેઓએ ખાલસા ધર્મ ફેલાવવા માડ્યો અને સર્વ સામગ્રીઓ તૈયાર કરવા માડી પોતાના મહાન ધર્મકાર્યમાં તેમને હૃદયશિષ્યોની જરૂર પડી અને બવાનીને લોગ આપવાનો છે માટે જે મારા હૃદય શિષ્યો હોય તેઓએ તૈયાર થઈ જવું ગુરુનું ફરમાન થતા બીજા, આયલા, હીજડા, નપુ મક અને લુહીને બહાલી ગણ્યું

માર મનુષ્યો તો પરિવહમાથી પલાયનજ કરી ગયા, પણ પ્રથમ ક્ષત્રિય
 વીર દયાસિંહ સ્વશિરની પૂર્ણાહુતિ આપવાને તૈયાર થયો. ગુરૂ તેને
 એક તણુમા લઈ ગયા, અને બીજાઓને માટે માગણી કરી ત્યારે
 ધર્મસિંહ નામનો એક જાટ તૈયાર થયો. આ પ્રમાણે તેમણે બીજા
 ત્રણ શિષ્યોની પસંદગી કરી તેઓના નામ હિમતસિંહ નામનો એક
 કહાર, મોહકચંદ નામનો એક રંગરેજ, અને છેલ્લો સાહેબસિંહ
 નામનો હાતમ. ઉપરોક્ત પાંચે શિષ્યોજ ખરેખર ગુરૂના હૃદયના
 શિષ્યો થયા. ભારતમા આ નવી દેશનની ક્ષીણીયારીમા તો ધર્મગુરૂ
 ઓની ઉપેક્ષા કરનાર ઘણા મનુષ્યો દેખાય છે, ને મોજશોખમા
 કંદોડોનો ધાણ કાઢી નાખવો તેમા કોઈ પણ જાતની હરકત નહિ પણ
 મહાદામા, સત પુરૂષોને જીવન ટકાવવા અન્ન આપવું તેમા તો તેઓ
 હિંદુસ્થાનને ભાર કૃપ છે, નકામા છે-એવા ઘણાજ ઉત્તમ ખિરૂદ આ
 પતા અનેકજનો અવકાતાજ નથી જીવાનો. ગુરૂઓને તમારા પ્રાણની
 આહુતિ આપો. એટલે આપોઆપ સ્વર્ગમા જવાને તૈયાર થયો. શિ
 ષ્યોને, વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભવડે મહાન્ જનાવવા
 જોઈએ જેનામા પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ આવે છે તેનામા સ્વાભાવિક
 અન્ય શુદ્ધોનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે-એવો દૃઢ નિશ્ચય ધારણ કરીને ગુરૂ
 ઓએ ટેક, પ્રતિજ્ઞા, કોલનો નિર્વાહ થાય એવું શિક્ષણ આપવું
 જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા પાલકે શુભી શિષ્ય પોતાના ગુરૂના નામ હીપાવવા
 સમર્થ થાય. પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભમા શિષ્યોને દૃઢ જગ્યાથી ધર્મ
 દ્વાર અને દેશોદ્ધાર કરી શકાય. જો ભોલેહુ પાળવું એ પ્રમાણે શિષ્યોનું
 વર્તન થવાથી શિષ્યોની વિશ્વમા પ્રતિષ્ઠા વધે છે અને તેઓ મહાભારત
 કાર્યો કરવાને શક્તિમાન્ થાય છે. પોતાના ભોલો પાળવાની શિષ્યોની
 પ્રમાણિકતામા વધારો થાય છે. શિષ્યો જે જે કાર્યો કરે છે તેઓને
 અન્ય લોકો ધન્યવાદ પૂર્વક વધાવી લે છે. ગુરૂ ગોવિંદસિંહ અને
 તેઓના પાંચ હૃદય શિષ્યોની પ્રતિજ્ઞાનું ખાસ કરીને દરેક મનુષ્યે
 મનન કરવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞા પાલકની ઉચ્ચજાતિ

આહો એ ધન્ય જાતિને, આહો જે જાતિમા જનમ્યા,
પ્રતિજ્ઞા પાળીને પૂઠી, કંઈ છે ઉચ્ચ જાતિને. ૧

જે જાતિમા પ્રતિજ્ઞા પાળકો જન્મે છે તે જાતિને અને તે જાતિમા જન્મેવાઓને પણ આહો ધન્ય છે, જેઓ પ્રતિજ્ઞા પાળીને સ્વજાતિને ઉચ્ચ કરે છે તેઓને ધન્ય છે સર્વહરિ નીનિશાન કહેવું છે કે,

परिवर्तिनि ससारे, मृत. सो ग न जायते ।

सजातो येन जानेन, याति यशसमुन्नतिम् ॥

પ્રતિજ્ઞા પાળકો જે જાતિમા ઉત્પન્ન થાય છે, તે જાતિની વિશ્વમા પ્રશસા અને પ્રતિદ્વિ યાય છે ગમે તે જાતિનો મનુષ્ય હેય પરંતુ જે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે તેની જાતિ વિશ્વમા ઉચ્ચ ગણાય છે જે જાતિમા પ્રતિજ્ઞા પાળકોનો પ્રમાણ થાય છે, તે જાતિ વિશ્વમા અશ્રગણ્ય પદ પ્રાપ્ત કરે છે—આત્મવીર્યને સ્ફોરવીને અને આત્મ લોભ આપીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરી શકાય છે જેના હૃદયમા પ્રતિજ્ઞાનું માન છે, તે સ્વજાતિને ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખર પર સ્થાપિત કરે શકે છે

જે જાતના લોકો પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે, તે જાતિનું વિશ્વમા અમર નામ રહે છે સ્પાર્ટના લોકોથી ઇતિહાસનો જાણનાર જાણેજ, અજાણ્યો હશે તે બહાદુર જાતિના પરાક્રમે ગમે તેવા બહાદુર યોદ્ધાને કમકમાટ ઉપજાવ્યા વગર રહેતા નથી પણ પુરુષો દશહજાર યોદ્ધાના લગ્ગરને મહાન કરે એ નું આશ્ચર્યની વાત નથી ? આવા શૂરવીર યોદ્ધાઓ સાથી સપાટાની જૂમિમા પાક્યા હતા તેઓ બાળકને એક ન નીંટકરી ઉપરથી ગળકાડી દેતા જે બાળક જીવતું તો તેઓ સ્વજાતિની ઉન્નતિ કરી શકે એવી માન્યતા રાખતા ખરે

ખર થતુ પણ તેમજ એક નાનો સરખો સ્પાર્ટનો દેશ મહાન રાજ્ય નો પરાજય કરે તે બધો પ્રતાપ શાનો હોવો જોઈએ ? ખરેખર શૂરતાનોજ તેઓ શૂરવીર પુરુષો હતા એટલુજ નહિ પણ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં પ્રાણને પણ હિમાળમાં ગણતાજ નહિ સ્પાર્ટન લોકો ખરે ખર પ્રતિજ્ઞા પાળકજ હતા

પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયેલી જાતિ વિશ્વમાં નીચ ગણાય ॥ પ્રતિજ્ઞા પાળીને લોકો, ઉચ્ચ જાતિના અને એલુ શિક્ષણ દરેક જાતિમાં, કે. મમાં, વિભાગમાં, દેશમાં, મુલકમાં, ખડમાં અને આખા વિશ્વમાં ફેલાવવુ જોઈએ કોઈ પણ જાતનુ વચન પાળવામાં આવે, કોઈ પણ બોલ બોલીને અસુક કાર્ય સળધી પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવે વા વચનથી બધાવુ પડે તો પશ્ચાત્ તે યકી વિધનો આવતા પણ તે જાતિ પ્રતિજ્ઞાથી વિમુખ થતી નથી અને તેના માટે પ્રાણનુ અર્પણ કરે છે તે જાતિને કરોટો ધન્યવાદો મળે છે પ્રતિજ્ઞા પાળીને જે લોકો સ્વજાતિને સર્વોત્તમ પદ પ્રાપ્ત કરાવે છે તેઓના નામને અને જન્મ માહત્વતાને ધન્ય છે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી આત્મામાં પ્રભુત્વ તેજ પ્રગટે છે, અને દિવ્ય સુખથી ભરપુર આત્મા બને છે દરેક જાતમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉત્પન્ન થાય એવુ જાતિના આગેવાનોએ શિક્ષણ આપવુ જોઈએ અને આધુનિક સ્પધાના જમાનામાં અન્ય જાતો કરતા સ્વજાતિ કરોડો માઈલ પાછળ ન રહે એવુ ખાસ લક્ષ આપવુ જોઈએ જ્યાં પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં પ્રાણ દેવામાં આવે છે, ત્યાં ઉત્તમ જાતિત્વ છે

આહો જે દેશના લોકો-પ્રતિજ્ઞા પાળતા ટેકે,

ધરે નહિ મૃત્યુની પરવા-જગત્માં દેશ શોભાવે. ૧૭

વિવેચન-અહો-જે દેશના લોકો ટેકવટે પ્રતિજ્ઞા પાળે છે અને મૃત્યુની પરવા ધરતા નથી તે દેશના લોકો સર્વ શક્તિઓને પ્રાપ્ત કરીને જગત્માં સ્વદેશને શોભાવી શકે છે પૂર્વે આર્યાવર્તના લોકો સર્વ દેશમાં પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં વખણાતા હતા આર્ય દેશી મનુષ્યો પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં મૃત્યુને પાણીના પરપોટા સમાન ગણતા હતા.

પ્રતિજ્ઞા પાલકની ઉચ્ચજાતિ.

અહો એ ધન્ય જાતિને, અહો જે જાતિમાં જનમ્યા,
પ્રતિજ્ઞા પાળીને પૃથ્વી, કરે છે ઉચ્ચ જાતિને. ૧૬

જે જાતિમા પ્રતિજ્ઞા પાળકો જન્મે છે તે જાતિને અને તે જાતિમા જન્મેલાઓને પણ અહો ધન્ય છે, જેઓ પ્રતિજ્ઞા પાળીને સ્વજાતિને ઉચ્ચ કરે છે તેઓને ધન્ય છે ભર્તૃહરિ નીનિયકમા કહેવું છે કે,

परिवर्तिनि ससारे, मृतं नो वा न जायते ।

सजातो येन जातेन, याति यशसमुन्नतिम् ॥

પ્રતિજ્ઞા પાળકો જે જાતિમા ઉત્પન્ન થાય છે, તે જાતિની વિશ્વમા પ્રશસ્તિ અને પ્રગિદ્ધિ થાય છે ગમે તે જાતિનો મનુષ્ય હોય પરંતુ જે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે તેની જાતિ વિશ્વમા ઉચ્ચ જવાય છે જે જાતિમા પ્રતિજ્ઞા પાળકોનો પ્રકાશ થાય છે, તે જાતિ વિશ્વમા અશ્વજવ્ય પદ પ્રાપ્ત કરે છે-આત્મવીર્યને સ્ફોરવીને અને આત્મ લોભ આપીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરી શકાય છે જેના દૃઢ્યમા પ્રતિજ્ઞાનું માન છે, તે સ્વજાતિને ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખર પર સ્થાપિત કરી શકે છે

જે જાતના લોકો પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે, તે જાતિનું વિશ્વમા અમર નામ રહે છે સ્પાર્ટના લોકોથી હતિહાસનો ભયનાર ભાગ્યેજ અભાવ્યો હશે તે ગહાદુર જાતિના પરાક્રમે ગમે તેવા બહાદુર યોદ્ધાને કમકમાટ ઉપજાવ્યા વગર રહેતા નથી ત્રણ પુરૂષો દશહતાર યોદ્ધાના લોકરને મહાન કરે એ શુ આનર્ચની વાત નથી ? આવા શૂરવીર યોદ્ધાઓ સાથી સ્પાર્ટની ભૂમિમા પાક્યા હતા તેઓ જાળકને એક ન ની ટેકરી ઉપરથી ગળડાવી દેતા એ બાળક જીવતું તો તેઓ સ્વજાતિની ઉન્નતિ કરી શકશે એવી આન્યતા રાખતા અરે

ખર થતુ પણ તેમજ એક નાનો સરખો સ્પાર્ટાનો દેશ મહાનુ રાજ્ય-
નો પરાજય કરે તે બધા પ્રતાપ ધાનો હોવો જોઈએ ? ખરેખર
ગુરતાનોજ તેઓ સૂરવીર પુરુષો હતા એટલુજ નહિ પણ પ્રતિજ્ઞા
પાળવામા પ્રાણને પણ હિસાબમા ગણતાજ નહિ. સ્પાર્ટન લોકો ખરે
ખરે પ્રતિજ્ઞા પાળકજ હતા.

પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ યથેલી જાતિ વિશ્વમા નીચ ગણાય છે પ્રતિજ્ઞા
પાળીને લોકો, ઉચ્ચ જાતિના બને એવુ શિક્ષણ દરેક જાતિમા, કો
મમા, વિભાગમા, દેશમા, સુલકમા, ખડમા અને આખા વિશ્વમા
ફેલાવણુ જોઈએ કોઈ પણ જાતનુ વચન પાળવામા આવે, કોઈ પણ
બોલ બોલીને અમુક કાર્ય સંબંધી પ્રતિજ્ઞા કરવામા આવે વા વચનથી
બધાવુ પડે તો પશ્ચાત્ તે યદી વિધ્નો આવતા પણ તે જાતિ પ્રતિ-
જ્ઞાથી વિમુખ થતી નથી અને તેના માટે પ્રાણનુ અર્પણ કરે છે તે
જાતિને કદોડો ધન્યવાદો મળે છે પ્રતિજ્ઞા પાળીને જે લોકો સ્વજાતિને
સર્વોત્તમ પદ પ્રાપ્ત કરાવે છે તેઓના નામને અને જન્મ સાદૃશ્યતાને
ધન્ય છે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી આત્મામા પ્રભુનુ તેજ પ્રગટે છે, અને
હિંચ સુખથી ભરપુર આત્મા બને છે દરેક જાતમા પ્રતિજ્ઞા પાળકો
ઉત્પન્ન થાય એવુ જાતિના આગેવાનોએ શિક્ષણ આપણુ જોઈએ અને
આધુનિક સ્પધાના જમાનામા અન્ય જાતો કરતા સ્વજાતિ કદોડો
માઈવ પાછળ ન રહે એવુ ખાસ લક્ષ આપણુ જોઈએ જ્યાં પ્રતિજ્ઞા
પાળવામા પ્રાણ દેવામા આવે છે, ત્યાં ઉત્તમ જાતિત્વ છે

અહો જે દેશના લોકો-પ્રતિજ્ઞા પાળતા દેકે,
ધરે નહિ મૃત્યુની પરવા-જગત્માં દેશ શોભાવે. ૧૭

વિવેચન-અહો-જે દેશના લોકો દેકવડે પ્રતિજ્ઞા પાળે છે અને
મૃત્યુની પરવા ધરતા નથી તે દેશના લોકો સર્વ શક્તિઓને પ્રાપ્ત
કરીને જગત્માં સ્વદેશને શોભાવી શકે છે પૂર્વે આર્યાવર્તના લોકો
સર્વ દેશમા પ્રતિજ્ઞા પાળવામા વખણાતા હતા. આર્ય દેશી મનુષ્યો
પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા પાળવામા મૃત્યુને પાછીના પરપોટા સમાન ગણતા હતા.

અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે મૃત્યુને હિસાબમાં ગણતા નહોતા તેથી તેઓ દેવી શક્તિઓને ધારણ કરી શકતા હતા. ગ્રીક લોકો પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં ગુરા, ટેકીલા હતા તેથી તેઓ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ હતા અને આધુનિક જમાનામાં ઇતિહાસના પાને ખ્યાતિથી દેવીખ્યમાન છે. ભય, સ્વાર્થ, કાયરતા જે દેશમાં વૃદ્ધિ પામે છે તે દેશના લોકો પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભથી જાણ થતા નથી છે જે દેશના લોકો મૃત્યુની ખરવા શોષે છે તે દેશમાં સીફ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે દેશના લોકોમાં પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ રહેતો નથી તેથી તે દેશના લોકો શુભામ, દાન, બનીને વરી જાતના પાક તળે કથરાઈ જાય છે અને તે શૂરી જાતિ પદજાઈ પ્રજાને ઉચ્ચ થવા દેતી નથી તમા જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, રસાયણ, અને એવા અનેક વિજ્ઞાનોથી ઉચ્ચ દશા તે જાતિ પ્રાપ્ત કરે એથી અસવ સ્થિતિને તેઓ પ્રાપ્ત કરવા દેતા નથી અસવ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને શૂરી જાતિ એવો જોધ આવે છે કે તમારી જાતિને પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભને માટે ચોગ્ય બનાવો ઉપરોક્ત જાતિને પ્રભુની પ્રભુતા અને સદ્ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને તેથી તે લોકો અજ્ઞાનરૂપ અધકારમાં ઘસડાઈ જાય છે પ્રતિજ્ઞા જાઈ મનુષ્યોથી દેશની પડતી થાય છે જે દેશના લોકો ટેકથી-વચનથી ફરી જાય છે, તે દેશની વિનુત્ વેગે અધોગતિ થાય છે જે દેશના લોકો પ્રતિજ્ઞાને પ્રાણ સમાન ગણીને તે માટે આત્મસમર્પણ કરવામાં મહાન ધર્મ સમજે છે, તે દેશના લોકોના શીર્ષ પર સ્વાતઁ અને અને પ્રગતિનો જાનુ સદા ઝગમગે છે પ્રતિજ્ઞા એ પ્રભુ સ્વરૂપ છે ધર્મ પ્રતિજ્ઞાના આરાધનથી પ્રભુ આરાધન થાય છે જે દેશના લોકો પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં અત્યંત શૂરા, રસિક હોય છે, તે દેશના લોકોને અન્ય દેશના લોકો તરફથી અનેક બાબતોમાં કોરિશ ધન્યવાદ મળે છે સ્વદેશ પ્રેમીઓએ આ સ્વદેશની વિભૂતિ અસરકારકી હોય તો તો મૃત્યુની પરવા કર્યા વિનાય પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં તત્પર થવું જોઈએ કે જેથી સર્વ શુભોન્નતિ ઠી પ્રાપ્તિ થઈ શકે પ્રત્યેક દેશની પ્રજાએ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં કાયરતાથી વિરુદ્ધ થવું જોઈએ દેવોદય, ધર્મોદય,

વગેરે ઉદયના મુખ ગતિ ઢગી શકાય એવી પ્રતિજ્ઞાઓથી કદાપિ પરાસ્પૃષ્ઠ ન થવું જોઈએ મૃત્યુને સ્વપ્નેમી મનુષ્ય ગણી નિશ્ચય પૂર્વક દેશના લોકોએ હાનિ લાલનો વિવેક મપાત્ત કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં પ્રવૃત્તિ કરી જોઈએ-પ્રતિજ્ઞા-ટોક, કોલ, પાળવામાં નવું જીવન રહેલું છે એમ મમજીને દેશના લોકોએ દેશાભિમાન પૂર્વક પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવી જોઈએ જે દેશના લોકો પ્રત્યેક શુભ પ્રગતિપ્રદ પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થાય છે તેઓને આ જીવનમાં મુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને તેઓ ભવાતઃ મુખી થવાની અભિલાષાને તિલાંજલિ આપે છે જેઓ શુભ પ્રગતિપ્રદ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શરીર પ્રાણનો નાશ કરે છે તેઓને હમેશા જીવનમાં મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, યશની પ્રાપ્તિ તેઓના જીવનમાં નવો રસ પૂરે છે અતઃજેવ દેશના લોકોએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને સ્વદેશને વિશ્વમાં વિભૂષિત કરવો જોઈએ

આહો એ ધન્ય જીવંદાને-વહી પાછું ગ્રહ નહિ જે;

આહો એ જીવ પર રહેતી-વચન મિદ્ધ અને કીર્તિ ૧૮

વિવેચન-આહો ! એ જીવંદાને ધન્ય છે કે જે જીવંદા પ્રતિજ્ઞાનું વચન વગીને પાડુ તેને મહત્ત્વ ઠરતી નથી આહો ! જે જીવંદા ગળદ બોલીને પાછા જેથી લેતી નથી તે જીવંદાપર વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ રહે છે પ્રતિજ્ઞાચુક્ત જીવંદાને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યોની જીવંદાને ધન્યવાદ ઘટે છે જે જીવંદા પ્રતિજ્ઞા વચન બોલીને પાછું જેથી લે છે તે લુપ્તની ઉપમાથી પ્રમિદ્ધ થાય છે જીવંદાની મહત્તા વચન બોલી પાછું નહિ જેથી લેવામાં છે જીવંદા કદાપિ પ્રાણાતે પણ બોલીને પાછું જેથી લેતી નથી તે જીવંદા પર વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ રહે છે એમ યોગીઓ જણાવે છે વચન સિદ્ધિની ઉત્પત્તિની ધગ્ગા જેના મનમાં હોય તેણે સાધા સમિતિ પૂર્વક બોલ્યું પાછું ન જેથી લેવાય એવા ઉપયોગ પૂર્વક બોલવું જોઈએ “વીર્યપાત કરતા વચનનો પાત અનન્ત ગણો હાનિ કરે છે” એનો અનુભવ કરીને ણકવાટ, લવારો લાગ કરીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન થાય એવો દ્રઢ સંકલ્પ કરીને જીવંદાથી બોલવું જોઈએ

‘ અળી બોલ્યા અળી ફાક ’ એવી પ્રતિજ્ઞાવાળાને વચનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી સત્ય પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં ટૂંક સમયવાળા મનુષ્યોને વચન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જીંટા કદાપિ પ્રતિજ્ઞા બાદ શબ્દોને ઉચ્ચારતી નથી એવી જીંટાપર વચન મિલ્લિ પડે છે અને કીર્તિ વને છે એમાં જરા માન ન થાય નથી પ્રતિજ્ઞા પાલન શબ્દોવડે જે જીંટા શબ્દો ચોલી રહે છે તે જીંટાપર મત્તના મદિમાથી ગાર વર્ષે વચન સિદ્ધિ આવીને વને છે અને જે કદાપિ નાશ ન થાય એવી કીર્તિ પ્રગટીને વસે છે તેથી તે જીંટા આ નિશ્વમા સરસ્વતીની પેઠે પૂજાય છે-સેવાય છે-અને મનાય છે વચન મિલ્લિ અને કીર્તિની ધરવાળાએ સત્ય પ્રતિજ્ઞાયુક્ત શબ્દો બોલીને તેઓથી કદાપિ પાછા ન ફરવું જોઈએ આ જગતમાં જેટલી વિપત્તિયો છે, તેટલી વિપત્તિમાં ખરેખર જીંટાથી જે જે શબ્દો બોલાય છે તે તે શબ્દોને પાછા ન ખેંચી લેતા સાની ઉપરિચિત થાય છે તો પણ જે બોલેલા બોલો પાળે છે તેના આગળ તે નમે છે અને પાછી ફરી ભાય છે અને વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ આપીને તેઓ દુ ખને સ્થાને મુખ કરી દે છે

માટે જીંટાથી જે જે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો બોલવામાં આવે તે શબ્દો પ્રમાણે વર્નવાને ચોદાની પેઠે મરતીયા થઈને વર્નવું જોઈએ આધુનિક સમયમાં જે જે વચન સિદ્ધિવાળા મહાત્માઓ જણાય છે તેઓની જીંટાથી તેમના બોલો કદાપિ પાછા ખેંચાતા નથી એમ ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ મહાપુરુષોના વચનો-બોલો કદાપિ ફરતા નથી એવો દુરવી નિયમ છે, વિશ્વમાં અનેક પ્રકારની સિદ્ધિયો છે આત્મોન્નતિ કરવા માટે સત્જનોએ જીંટાથી બોલાતા પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને ખાસ પાળવા જોઈએ લીંગપિતામહુની દારૂણ પ્રતિજ્ઞાથી ટાઈ પજુ આય અબાંચો હશે નહિ અનેક કાર્યને વિષે ઉત્તર હ મેશા પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે અને લીંગ જેટલું બળ મેળવવા માટે લીંગ પિતામહુનું નામ આન રમરતીય છે

અહો એ ધન્ય માનવને-શિખાવે પાઠ અન્યોને,
પ્રતિજ્ઞા આદર્શવત્ પોતે-ત્યજીને સર્વ અર્થોને.

વિવેચન-અન્ય મનુષ્યોને પ્રતિજ્ઞા પાલનનો પાઠ જે સર્વ સ્વાર્થોનો ત્યાગ કરીને તથા આદર્શવત્ જનીને શિખાવે છે તે માનવને ધન્ય છે પ્રતિજ્ઞાને પાળીને અન્યજનોને કંઈ કહેવામાં આવે છે તેની અન્ય જનોપર આરી અસર થાય છે પોતાના આચરણની અન્યો પર જેવી અસર થાય છે તેવી ફક્ત કહેણીથી અસર થતી નથી ઇંગ્લીશમાં કહેવત છે કે- 'Examples are better than precepts' વિશ્વમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો ઉત્પન્ન કરવા હોય તો પ્રથમ પોતે પ્રતિજ્ઞા પાળક જનપુ જોઈએ દુનિયાની આગળ બોલવાની જરૂર નથી, પરંતુ બોલીને તે પ્રમાણે વર્તવાની જરૂર છે સર્વ મનુષ્યોને કહેણી પ્રમાણે રહેણીની જરૂર છે દુનિયા, સૌની એવા પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય પાસેથી પ્રતિજ્ઞા પાલનનો પાઠ શિખીને તેને જેટલો આચારમાં મૂકે છે તેટલો લાખણની ભવાઈથી આચારમાં મૂકી શકતી નથી બોલીને તે પ્રમાણે વર્તી જતાવવાથી આદર્શ પુરૂષ જની ગકાય છે પરંતુ જનમઢાટ કરવા માત્રની આદર્શ પુરૂષવ માત્ર થઈ શકતું નથી આ વિશ્વમાં બોલીને ફરી લખ એવા મનુષ્યોનો પાર નથી, પણ બોલ બોલીને તે પ્રમાણે વર્તે એવા પુરૂષો તો હાજરે ઓક મળી શકે છે શુદ્ધ ગોવિંદસિંહના બે બાળકોને આરગંઝેશ બાદશાહની આજ્ઞાથી સરદારે લીંતમાં ચણી દીધા હતા પરંતુ જન્મે બાળકોએ પિતાના બોલ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામાં જરા માત્ર મૂલ્યનો ભય ગળ્યો નહિ, અને લીંતમાં ચણાઈને આ નાશવત્ દેહને છોડી ગયા તેઓનું આ કૃત્ય સાક્ષીને શુદ્ધ ગોવિંદસિંહને આશ્ચર્ય સાથે જ્ઞાતિ ઉદ્ભવી પરંતુ સાહેબની મરણ એવું ઉચ્ચારીને તે બાળકોને ધન્યવાદ આપ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં આ દ્રષ્ટાંત સામાન્ય ગણી શકાય નહિ જે મુખે તે બાળકોએ સાહેબને-સમને-જાયા તેથી કદિ ભૂલ થયા નહિ આ ઉપરથી સાર લેવાનો એ છે કે પ્રતિજ્ઞા પાળકોના જીવન ચરિત્રોથી તેઓ અન્યજનોપર સારી છાપ બેસાડી શકે છે માટે સુદ મનુષ્યોએ સુખથી લખલખ-ખડખડાટ-ન કરતા જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હોય તેઓનું પાલન કરવું કે જેથી સ્વયંમેવ વિશ્વ

જનોને અસર થાય, અને પ્રતિજ્ઞા પાળક બની શકાય પ્રતિજ્ઞા પાલન સળધમાં આદર્ય પુરૂષ બનવા માટે સર્વ સ્વાધીનો ત્યાગ કરવો પડે છે-પ્રતિજ્ઞા પાલકોજ સંતપુરૂષો કહેવાય છે બોનિદાનવર્મા કથેતુ ૬૬, ૬૭,

एते सत्पुरुषाः परार्थवटकाः स्वार्थान्परित्यज्य ये
सापान्यास्तु परार्थमुग्रमभूतः स्वायानिरोधेन ये ।
तेऽसौ मानवराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये
ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥

સ્વાર્થી મનુષ્યો રાક્ષસ જેવા છે તેથી તેઓ પ્રતિજ્ઞા પાલન કરી શકતા નથી સ્વાર્થી મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાને સ્વાર્થની ખાતર ત્યજી દેતા એક ધણુ પણ વિચાર કરતા નથી સ્વાર્થી મનુષ્યોના હૃદયમાં પ્રતિજ્ઞા પાલનનું મહત્ત્વ હોતું નથી તેથી તેઓ પ્રતિજ્ઞાઓ-ઠેલો-આપીને અન્ય મનુષ્યના હૃદયને-આણને સ્વાર્થ પ્રસંગે ઘાત કરીને કર્મ ચ દાળતું પાપ પોતાના શીર્ષ પર બેઠારી લે છે સ્વાર્થી મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાઓ કરીને તેઓના બહાને અન્યજનોનો વિશ્વાસ મેળવીને તેઓને ઠગવામાં-હુ ખ દેવામાં બાકી રાખતા નથી, સ્વાર્થી મનુષ્યો કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા કરે છે, પરંતુ સ્વાર્થના લીધે તેઓનો વિશ્વાસ આપી શકતો નથી સ્વાર્થી મનુષ્યો-મિત્રદ્રોહી-ધર્મદ્રોહી-દેશદ્રોહી, રાત્યદ્રોહી કૃતાત્મી અને આત્મદ્રોહી બની મહાપાપના લોકો બને છે, જેઓ સર્વ પ્રકારના સ્વાર્થોત્તુ બલિદાન કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં શૂરા બને ॥ તેઓ પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં આદર્ય પુરૂષ બની અન્યોને પ્રતિજ્ઞા પાલનનો ત્યાગ શિખવી શકે છે વિશ્વમાં જેવા પ્રતિજ્ઞા પાળક આદર્ય પુરૂષો ધણા પ્રગટો અને તેઓના આદર્ય જીવનથી વિશ્વમાં સર્વત્ર સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ થાય

અહો એ ધન્ય માનવને-બની વિશ્વામની મૂર્તિ,
જગત્માં સત્યને થાપે-ખરો એ શાહુકારજ છે. ૨૦

વિવેચન-અહો એ માનવને ધન્ય છે કે જે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી સર્વત્ર વિશ્વાસની મૂર્તિ બનીને જગત્માં સત્યને સ્થાપી શકે છે ખરે

ખર એવો માનવજ શાહુકાર છે પ્રતિજ્ઞા પાલન વિના ખર શાહુકાર ,પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, જેની બોલીએ બધ નહિ-જે બોલ બોલીને વાર વાર ફરી જાય છે, તે શાહુકાર, શેઠ, પારેખ-ખરેખરો બની શકતો નથી બોલીને તે પ્રમાણે વર્તવાના પ્રમાણિકપણા વિના જગતમા શાહુકારીપણુ પ્રાપ્ત થતુ નથી. ખરેખરા શાહુકાર થયુ હોય તો પ્રતિજ્ઞા પાલન રૂપ મત્યને પ્રભુની પેઠે માન આપી પ્રવર્તવુ જોઈએ મહા પુરુષના સુખમાંથી જે જે બોલ નીકળે છે તે પ્રતિજ્ઞા રૂપજ છે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી વિશ્વનો વિશ્વાસ મેળવી શકાય છે " નામે શેઠ રળી ખાય, અને નામે ચોર માર્યો જાય " એવી જગતમા કહેવત, વર્તે છે તેમાંથી ઘણો અનુલેખ લેવાનો છે જો, પ્રતિજ્ઞા પાલન શુષ્ક વિશ્વમા ફેલીખ્યમાન હોત નહીં તો કરોડો રૂપીઆની લેવડ દેવડનો અતજ આવી ગયો હોત, અને નાણા પ્રકરણ કે જેના માટે પાશ્વચાત્ય વિદ્વાનો તનતોડ મહેનત ઉઠાવીને જનમમાજ આગળ મૂકવા પુસ્તકોદ્ધારા, પત્રોદ્ધારા, વિચારોને, તે વિષય માટે બહાર પ્રજા, સન્મુખ રજુ કરે છે તેનો પણ સહાને માટે બહિષ્કાર થયો હોત. વિશ્વાસ, પ્રતિજ્ઞા, વચન, કોઈ, Promise ઉપરજ જગતનો આધાર ॥ પ્રતિજ્ઞા પાલનથી સર્વત્ર મનુષ્યોમા ચેતાનો વિશ્વાસ બેસે છે તેથી બોલેલા, બોલોને પાળવામા રવનામ મર્વન વિશ્વમા પ્રસિદ્ધ થતા સર્વ પ્રકારના વ્યવહારમા શાહુકારી પદ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેથી આજીવિકાદિ કાર્યોમા વિશ્વની સહાય મળે છે તેથી તે માનવને વિશ્વના લોહો ધન્યવાદ આપી શકે છે જગતમા તેવા પ્રતિજ્ઞા પાળકો સત્યની સ્થાપના કરવા અને શાહુકારીપણુ પ્રગટાવવા અને, અન્ય જનોને દૃષ્ટાતબૂત થવા ઉત્પન્ન થાય છે એમા જરા માત્ર શકા નથી, શાહ નામની બીરૂદ-વા અટક પ્રતિજ્ઞા પાળકનેજ મળે છે

અહો એ ધન્ય માનવને-વિપત્તિયો સહી ડોટી,
પ્રતિજ્ઞા પાળતો બોલે-અહંતાને ત્યજી દૂરે ૨૧

વિવેચન-અહો એ મનુષ્યને ધન્યવાદ ઘટે છે કે જે બોલવડે અહંતાને દૂર ઠરી દોટિ વિપત્તિયો સહીને પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે, ત્યાં

સુધી જાહેરતા છે ત્યાં સુધી શરીરમા-નામમા-રૂપમા અને બાહ્યમા
 મમતા થાય છે, અને જ્યાં સુધી શરીરાદિમા જાહેરતા થાય છે ત્યાં
 સુધી પ્રતિજ્ઞાનું પરિપૂર્ણ પાલન થઈ શકતું નથી જાહેરતા અને
 મમતાથી બાહ્ય પદાર્થોમા સુજાવાનું થાય છે અને તેથી જોલેલા
 જોલેલું ભાન રહેતું નથી જ્યાં સુધી જાહેરતા મમતા છે ત્યાં સુધી
 શરીર પ્રાણાદિનો લોગ આપતા જીવ અવકાશ છે અને શરીરતરફનો
 ત્યાગ કરવાના પ્રસંગે જાહેરતાવિના ઉદયથી પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ થવાય છે
 જ્યાં સુધી જાહેરતા-મમતા છે ત્યાં સુધી મરણીયા જનીને પ્રતિજ્ઞાનું
 પાલન કરી શકાતું નથી જાહેરતા અને મમતાથી પ્રતિજ્ઞાના મહા
 સુદમાંથી તાદાન જીવો પલાયન કરી જાય છે જાહેરતાથી પ્રતિજ્ઞા
 પાલનમા મૃત્યુનો ભય રહે છે અને તેથી ગુલામગીરી પ્રાપ્ત થાય છે
 જે દેશના લોકો જાહેરતાના ગુલામ બને છે તેઓ વિવિધના ગુલામો બને
 છે અને તેનું પરિણામ જાતે જો આવે છે કે તે દેશના લોકો જાવિધ્યની
 સત્તાવિના શાપકરૂપ થઈ પડે છે જાહેરતા અને મમતા વિના પ્રતિજ્ઞા
 જીવનથી જીવવાનું રૂચે છે અને પ્રતિજ્ઞા પાલનમા અનેક વિપત્તિયો
 આવી પડે છે તો તેઓના સામું સુદ કરી શકાય છે હું અમુક કાર્ય
 કરીશ-અમુક માટે અમુક કરીશ અમુક જાળવતમા અમુક સેવા બતા
 વીશ-અમુક વચનથી જાળવતને ચાલીશ-અમુકને અમુક વાતો નહિ
 કહું અમુકને મન, વચન, અને કાયાનું અર્પણ કરૂં છું ઇત્યાદિ અનેક
 પ્રકારે પ્રતિજ્ઞાઓ કરીને તે પ્રમાણે પ્રવર્તતા જાહેરતા રહિત મનુષ્ય
 કોટી વિપત્તિયોને સહન કરે છે અને પરિપક્વથી વિપત્તિયોથી પોતે
 નહિ જીતાવાથી પુરૂષ એવું નામ પ્રસિદ્ધ કરે છે જે પોતાના જોલ
 વડે પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે તે મનુષ્યને વિપત્તિયોને સહ્યા બાદ કોટી મન્ય
 પાદો ધટે છે-સુવર્ણની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળવામા અનેક વિપત્તિયો રૂપ
 લાપને સહેવા પડે છે અનેક હુ જો સહ્યા વિના કોઈ મહા પુરૂષ જની
 શકતો નથી-શતધા વિપત્તિયો સહન કર્યા વિના કદાપિ ખરેખર મહા
 પુરૂષ જની શકાતું નથી વિપત્તિયો સહવાથી કોઈ પણ મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા
 ભાલકે ઘઈ શકે છે

અહો એ ત્યાગી છે પૂરો-ત્યજી સુખની સહુ આશા
પડેલાં કદ વેઢીને-પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે—૨૨

વિવેચન—૨ મનુષ્ય જાણે સુખની સર્વ આશાઓનો ત્યાગ કરીને શીર્ષપર પડેલા સર્વ કષ્ટોને વેઢીને પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે છે, તે પૂર્ણ ત્યાગી છે સુખની આશાઓનો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળતા ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થાય છે સુખની આશાઓના ત્યાગની સાથે સર્વ પ્રકારની મમતાનો પણ ત્યાગ થાય છે તેથી હૃદયમાં પૂર્ણ ત્યાગીપણું પ્રગટે છે પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સર્વ સુખની આશાઓનો હોમ કરવામાં આવે છે, તેથી પૂર્ણ ત્યાગી ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાળક થાય છે શીર્ષ સુઢાવા માત્રથી વા ફક્ત વેષ પહેરવા માત્રથી ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સુખાશાઓના ત્યાગથી ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે ઇશુકાઈસ્ટની પેઠે ફાસીના લાકડાપર ગીર્થ રાખવા જેવી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં અનેક કષ્ટો પડતા ઇષ્ટ મિત્રો-સહાયકો પણ દૂર ખસી જાય છે સ્વાગ્રથી બનીને દુઃખમાં સુખ માની કદનો પન્થ કાપવો પડે છે પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પહેલાથી ત્યાગી થવું પડે છે જાદશાહોને કન્યાઓ ન આપવી એવી પ્રતિજ્ઞા પાળક રાજપુત રાજાઓના શીરે અનેક કષ્ટો આવી પડતા તેઓ જ ગલે જ ગલ લટક્યા. પરંતુ સુમલમાન જાદશાહોને કન્યાઓ આપી નહિ તેઓ એકના બે થયા નહિ તેથી તેઓના કુલ ઉદયપુર રાણાના સિસોદિયા કુલ માફક વખણાય છે

શુરુઓ સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે મિત્રો સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે સ્વજન સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે મિત્ર, શુરુ, બધું વિગેરેને આપેલા વચનો પાળવા માટે કષ્ટો સહવા પડે છે, પરંતુ કષ્ટોની પેલી પાર જતા સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમાં અશ માત્ર પણ સશય નથી પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં મૂર્ખોના ત્યાગી બનનારાઓ આ વિશ્વમાં સર્વત્ર મહાદેવરૂપ ગણાય છે જાદશ સુખોને તુચ્છ ગણીને તેને લાત મારીને ધીરવીર પુરૂષો પ્રતિજ્ઞા ટેક-વચનને પાળી શકે છે પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય તોપ બદ્ધક, તરવાર, ફાસી, સિંહ, અગ્નિ, આદિ કોઈથી ડરતો

નથી પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે કષ્ટોને ઉત્સવ સમાન માનીને તે સહે છે જે પ્રથમથી મુખની આશાઓનો ત્યાગ કરીને દુઃખના બહકામો પુરે પડે છે અને પ્રતિજ્ઞા પાળે છે તે મનુષ્ય શરીર છતાં અત્યાધિક દેવે ભવનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે દુઃખ પડે તે મુખ રૂપજ છે એમ માનીને જે પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે તે ખરેખર ત્યાગી છે ઉત્તમ પુરુષો એક વખત હજનમા લીધેલા કાર્યને હંમેશા પાર પાડે છે જો એક વખત પ્રતિજ્ઞા કરી કે અમુક કાર્ય માટે સાધ્ય કરવું એમ નિશ્ચય કર્યો હોય તો કરોડો સકોટો પડતા પણ તે કાર્યની પૂર્ણતા કરવી જોઈએ ભર્તૃહરિ કહે છે કે:-

પ્રારમ્ભ્યતે ન સ્વલ્પ વિઘ્નમયેન નીચૈઃ
પ્રારમ્ભ્ય વિઘ્નનિહતા વિરમન્તિ મન્યાઃ ।
વિઘ્નઃ, પુનઃ પુનરપિ પ્રતિહન્યમાના,
પ્રારમ્ભમુષ્મતુળા, ન પરિત્યજન્તિ ॥

ઉપરોક્ત શ્લોકો પરિપૂર્ણ મનન કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવાને કટિબદ્ધ થવું જોઈએ જો પ્રતિજ્ઞા પાલન થવું પ્રાપ્ત થયે તો ખરે ખરા ત્યાગીનું બિરુદ પણ પ્રાપ્ત થયું નમન્યવું

વિદેહી શ્રી જનક પેટે, કરી સ્વાર્પણ લહે મુખડાં
ત્યજીને ચિત્તમાનુ સહુ-કરી સ્વાર્પણ વધુ પાળે—૨૩

વિવેચન—જનક વિદેહીની પેટે પ્રતિજ્ઞાકારકે પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવા માટે સર્વ સ્વાર્પણ કરીને મુખો પાળે છે ચિત્તમાનુ અહ મમતા ભવાદિત વાતાવરણ ત્યજીને પ્રતિજ્ઞા કારકો પોતાનું બોલેલું પાળે ॥ જનક વિદેહી સખામી, પૂર્વે કથવામા આવ્યું છે—ઉત્તમ પુરુષો સર્વ સ્વાર્પણ કરીને જનકની દક્ષિણ દાનના બોલની પેટે વધુ—બોલેલું પાળે છે—ચિત્તની અસ્થિરતા ત્યજીને ચિત્ત-મન-હૃદયની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ ચિત્તની પ્રસન્નતા વિના દિવ્યતા સ્ફુરાયમાન થતી નથી ચિત્તની

પ્રત્યક્ષતા તેજ-ખરેખરી દિવ્યતા છે. જ્યાં સુધી મનમાં લાય હોય ત્યાં સુધી ખરી કસોટીના પ્રસંગે પ્રતિજ્ઞાથી જાણ થવાય છે મનમાંથી ભીતિ પલાયન થવાની સાથે આત્મિક જળ ખીલવા માટે છે જ્યાંદિ વાસનાઓનો સર્વથા નાશ કરવો જોઈએ એટલી પેઠે નિઃપ્રકાશ મન થવાથી બોલેલા બોલને પાળવામાં અડગ રહી શકાય છે ચાર વેદનું શ્રવણ, પંઠન, કરવામાં આવે, એકસો ને આઠ ઉપનિષદો લખવામાં આવે, અદાર પુરાણ, કુશન, ગાયબલ, અને ઇતરેતર પુસ્તકોનું મનન કરવામાં આવે પરંતુ જ્યાં સુધી મનમાં લાયદિ હોયોતું વાતાવરણ છે ત્યાં સુધી આત્મવીર્ય સ્પુશવી શકાતું નથી આત્મવીર્યને સ્ફોરવીને પ્રતિજ્ઞા પાળવી હોય તો વિદેહી જનકની પેઠે સ્વાર્પણ કરવું જોઈએ મહા સુદાદિ પ્રમગોમાં સુરોપી રાજ્યોને સ્વપાદ નીચે લાવનાર વીર રત્ન નેપોલીયન બોનાપાર્ટની પેઠે નિર્ભય મન કરવું જોઈએ તોપના ગોળાઓથી ઉઠેલી ધુળને તે આજ્ઞાપત્રો લખેલા તેના માટે ખેડોટીંગના સ્થાને કદપી લેતો હતો તોપના ગોળા તેના હૃદયને કળાયમાન કરી શકતા નહિ નેપોલીયનની પેઠે જ્યાંદિ વાતાવરણથી રહિત મન કરીને બોલેલા બોલ પાળવાને સદા શૂરવીર બનવું જોઈએ ઉત્તમ પુરૂષોના વચનમાં-‘જીંહામાં-આખા વિશ્વનું સામ્રાજ્ય વસે છે કારણ કે જો તેઓ પ્રતિજ્ઞા જાણ થાય તો વિશ્વમાં સત્યનું તત્ત્વ તુટી જાય અને અસત્યનું જોર સર્વ સ્થળે થઈ જાય પરંતુ વિશ્વના નિયમ પ્રમાણે જૂત-વર્તમાન-અને ભવિષ્યમાં પણ સત્ય અને અસત્ય તો સાથેજ રહેવાના માટે બોલેલા વચનોની કિંમત સમજવી જોઈએ

અહો જે સ્વાર્થ વિધાના-બની કીડા વધુ’-ત્યાગે;

કહે નિજ આત્મની હોનિ-કરે’ન સ્વાન્નતિ સાચી’ ૨૪

વિવેચન-અહો જે સ્વાર્થ રૂપાવિધાના કીડા બનીને બોલેલા બોલને ત્યાગે છે તે પોતાના આત્માની હોનિ કરે છે અને સાચી સ્વાન્નતિ કરી શકતા નથી સ્વાર્થ કીટકો સત્ય સ્વાન્નતિના પત્થમાં એક પગલું પણ મૂકી શકતા નથી સ્વાર્થની આજ્ઞામાં સપડાયેલા

મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાથી બાદ જની આત્મહાનિ કરી શકે છે આત્મોન્નતિન
 પ્રાપ્તિ-વીર્યવ્રત સત્ય પ્રતિજ્ઞા છે પ્રતિજ્ઞા ટેક-વચનથી બાદ થતા
 સજો કદાપિ બાહ્યથી ઉન્નતિને અમુક કાળ સુધી પામી શકે, એ
 તેમને ભાનિથી જાણી શકે પરંતુ પચાત્તે તે એવી અધોગતિમ
 આવી પડે છે કે ઘણીના વૃષભની પેઠે હતા ત્યાના ત્યા દેખાય છે
 પ્રતિજ્ઞાથી બાદ થયેલા મનુષ્યના હૃદયની ચન્દ્રયક્ષ્મણ જેવી રિધિ
 થાય છે પૂર્વે પણ કથવામા આગ્યું કે સ્વાર્થ રૂપ હેરી મીઠાશર્થ
 લોકો પ્રતિજ્ઞાથી બાદ થાય છે પરંતુ તેઓ અવનતિના વિકરાળ સુખમ
 સપહાય છે એમ તેઓ સ્વાર્થ અધો જાણી શકતા નથી પ્રતિજ્ઞા ભગર્થ
 જે સ્વાત્મહાનિ થાય છે એવી અન્ય કથાથી ચલી નથી વચન આપીને
 તેને પાછું ખીજતા વા જોલીને પાછું ગળી જતા આત્મધાત થાય છે
 તે સૂગ છુદિવાળા મનુષ્યો જેથી શકતા નથી આત્મજ્ઞાનીઓ, બ્રહ્મ
 જ્ઞાનીઓ વીર મહાત્માઓ પ્રતિજ્ઞા ભગર્થી મનસી વા-નિષ્ઠ હૃદયને
 પાળી શકે છે તેથી તેઓ પાનિજા ભગ કરવા કરતા બાદ વૃષ
 પ્રાણોનો હોમ કરવામા લવણેશ સહાય પામતા નથી પ્રતિજ્ઞા ભગ
 કરનારા સ્વાર્થ રૂપ વિઠાના કીડા છે તેથી તે પ્રતિજ્ઞા પાલનરૂપ
 અમૃત રસના સ્વાદની ટહેરી લેવાને કિચિત્ પણ શક્તિમાન થઈ
 શકતા નથી પ્રતિજ્ઞા પાલનરૂપ અમૃતપાનથી દેવત્વ પ્રાપ્ત થાય છે,
 એમ મહર્ષિઓ કહે છે જોલીને પાળવું જોલીને ફરવું નહિ આપેલા
 કોલ પ્રમાણે વર્તવું, એ દિવ્ય અમૃતનું પાન છે તેનો જેવું સ્વાદ
 લીધો છે, તે અમર થયેલ જાણવો પ્રતિજ્ઞા પાલનરૂપ અમૃતપાન
 કરનારાઓ સત્ય સ્વાન્નોત્તિ કરી શકે છે, એવો ત્યારે દૃઢ નિશ્ચય
 થાય છે, ત્યારે માત્ર મૂઝીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામા સ્વજીવનનો હોમ
 કરીને દેવત્વ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે પ્રતિજ્ઞા પાળકો ત્રણ કાળમા અમર
 છે એવો અનુભવ આવે છે ત્યાર પ્રતિજ્ઞા પાળવામા બાદ પ્રાણનો
 ત્યાગ કરવો એ જળતરંગ સમાન સમન્વય છે દેશભક્તિ, ધર્મભક્તિ
 રાજ્ય ભક્તિ, આચાર્ય ભક્તિ, ગુરુ ભક્તિ, કુટુંબ ભક્તિ, મિત્ર ભક્તિ
 અને માતૃપિતાની ભક્તિમા ઉપર્યુક્ત જાવનાની પરિપક્વ દશા થતા

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પ્રાણત્યાગ એ ઉત્સવ મમાન આનન્દપ્રદ કર્તવ્ય સમજાય છે અને પ્રતિજ્ઞા પાલનથી સત્ય સ્વોન્નતિ સાધી શકાય છે એમ જગન્નાથેર કૃપામા આવે છે

પ્રતિજ્ઞા ભગ જે કૃપા-ખગ તે ભગીઓ જગમા,
પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધા-વદનમા જે ગ્રહે પાછા—૨૫

વિવેચન—જગત્મા, હિ હુસ્થાનમા વિધાતા ઉપાડનાગઓને ભગીઓ કહેવામા આવે છે ભગીઓ નીચ ગણાય છે પરંતુ જ્ઞાનીઓ કહે છે કે તે ભગીઓની જાતવી ભગીઓ છે પરંતુ વાસ્તવિક ભગીઓ તો જેઓ પ્રતિજ્ઞાઓ-(બાલેલા બાલને) પાળતા નથી તેજ જાણવા જાતિથી જાગીઓ વિધાતા ટોપલાને ઉપાડીને નગર-ગામ-વા ગહેર મહાર ફેંદી દે છે, અને પ્રતિજ્ઞા ભગથી જાનેવા ભગીઓ તો પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધાને પાછી સુખમા ઝડપી કરે છે અહાહા ! આ તેઓનું ભગીપાત્ર તો આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવું છે આ વિષે તેઓને ભાગ્યેજ 'ખ્યાલ હોય છે જ્યાં જ્યાં નજર પડે ત્યાં ત્યાં આવા પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ ભગીઓનો જાગર તો ખુટલો સમજવો તેમા દાખલ થવાને પામની જરૂર હોતી નથી એક વખત પ્રતિજ્ઞા-કોલ, વચનનો ભગ કરો એટલે તમે પણ તે જાગરના ચેગર થઈ ચૂકયા મમજવા

શુભ કાર્યો કરવા માટે વા કોઈને વિશ્વાસ ભગ નહિ કરવા સખધી વા રહસ્ય ભગ નહિ કરવા સખધી આપેલી પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થઈ જમે તેવા ચેઠના વા રાજના વા અધિકારીના વેશમા રહેવા છતાં ભગીના કરતા વિશેષ ઉત્તમ જીવન તો નથીજ એમ ખાસ સમજવું ભવે-પ્રાત્ર જાગે ચાના ટપ ઉડાવો, માલ મિષ્ટાન્ન ખાઓ, ચિરૂટ મોમાથી દૂર નહિ મૂકવાની જાધા લો, પરંતુ રાત્રિ દિવસ તમારા હૃદયમા પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ રૂપી કીટો મદા હૃદયને કોતરી ખાશે એમા લવલેશ શકા નથી આ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે, એવું તેઓને મદા માત્રુમ પડે છે, પણ સ્વાર્થ તેઓને અધ જનાવે છે મનુષ્યોએ વચન આપતા પૂર્વે હજાર વિચાર ગટકે કરોડો વિચાર કર્યા

પછીજ પ્રતિજ્ઞાથી બદ થયું જોઈએ પથાત વચન પાળવામા નેરૂ
સમાન થતું જોઈએ, અને પ્રતિજ્ઞા ત્યાગરૂપ વિ અને રૂરી જઈ કહી
અહણ કરવી જોઈએ નહિ, આર્યાવર્તમા પ્રતિજ્ઞા ભંગ નહિ કળનાત વીર
પુરૂષોનો પ્રાદુર્ભાવ થયે ત્યારેજ સર્વ પ્રકારની નુબ પ્રતિજ્ઞા ઉદ્ધાર
થયે યતન બમણ કરતા, ઉઠતા બેમતા, પાટીના પરપોટા ઠી માફક
જ્યા ત્યા ભંગ થાય છે તે દેવની અને ગંગાજની ઉન્નતિનો સ્વચ્છમા
પણ ખ્યાલ રાખી ચકાય નહિ, પૂર્વનો સૂર્ય પશ્ચિમમા ઠઠાપિ હજે પણ
વીર પુરૂષોની પ્રતિજ્ઞા ફેરે નહિ એ નિદાતને જ્યારે જનસમાજ
આચારમા મૂકશે, ત્યારે તે સમાજની વિદ્યુત વેગે ગુણ પ્રગતિ થશે
પ્રતિજ્ઞા પાલક વીર પુરૂષોની વિદ્યા ઉપાદવાને માટે પ્રતિજ્ઞા ભ
કરનાર ભગીઓ અધિકારી બની ચકે છે પ્રતિજ્ઞા પાળક વીર પુરૂષોના
દાસ બનીને પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ મનુષ્યો છવી ચકે છે પ્રતિજ્ઞા ત્યાગરૂપ
વિદ્યાને અદીને જે લોકો છૂરે છે તેઓ જૂડના કરતા પણ હલકા છે
એવું જાણીને પ્રતિજ્ઞા ભંગ કદાપિ મુશ્કેલ કરવો જોઈએ નહિ પ્રતિજ્ઞા
પાળવામા શુભોન્નતિ જે એવું સમજીને સ્વકૃત પ્રતિજ્ઞા પાળક બનવું
જોઈએ, એજ સત્યુકયોની શિક્ષા છે

ક્ષણિક મનના બનીને જે-પ્રતિજ્ઞાઓ કઠી લોપે,
ફે જેની પ્રતિજ્ઞાઓ-ફેડે લેવું કમું માન્યુ—૨૬

વિવેચન—જે મનુષ્યો ક્ષણિક મનના બનીને પ્રતિજ્ઞાઓ કઠીને
લોપે છે, તેઓનું વિશ્વાસ પ્રમાણિકપણું રહેતું નથી ક્ષણે દાહો જેના
વિચારો જાણાયા કરે છે તે ક્ષણિક મનનો કહેવાય છે જેને પોતાના
મનપર અન્યોના લિન્ન લિન્ન અને પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચારોની અમર
ક્ષણે ક્ષણે થાય છે, તે ક્ષણિક મનનો કહેવાય છે જેનું મન ક્ષણે ક્ષણે
બદલાતું રહે છે તે ક્ષણિક મનને કહેવાય છે ક્ષણિક મનના મનુષ્યોનો
વિશ્વાસ રાખી શકાતો નથી વાધ, વરૂ, મિહ અને મપનો કદાપિ વિશ્વાસ
રાખી શકાય પરંતુ ક્ષણિક મનવાળા મનુષ્યનો વિશ્વાસ રાખી શકાતો
નથી ક્ષણિક મનવાળો મનુષ્ય જેમા નિમિત્તો પામે છે તેનો થઈ જાય

છે, તે અન્યના પર સ્વમન આધિન રાજે છે, તેનામા વિચારોની ક્ષણિકતાથી તે આખી દુનિયામા ધૂમકેતુ સમાન લય કર થઈ પડે છે ક્ષણિક મનના મનુષ્યો કદાપિ પ્રતિજ્ઞા કરે છે, પરંતુ તેઓના વિચારો પાણીના પરપોટાની પેઠે ક્ષણિક હોવાથી તેઓની કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ, આપેલા વચનો, જળનરગ પેઠે ક્ષણિક નિવડે છે અને તેથી તેઓ દેશને, રાજ્યને, મમાજને મઘને, કુટુંબને અને મિત્રોને લય કર થઈ પડે છે માટે ક્ષણિક મનના મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાઓથી અને તેમને આપેલા વચનોથી ચેતીને વર્તણૂક જોઈએ ક્ષણિક મનના મનુષ્યોમા વીર્યની મદતને લીધે, તેઓની પ્રતિજ્ઞાથી અન્ય મનુષ્યોને ઘણું વેઠવું પડે છે ક્ષણિક મનના મનુષ્યો ક્ષણમા મિત્ર બને છે અને ક્ષણમા શત્રુ થાય છે તેઓ ગમે તેવા દૃઢનિશ્ચયથી ઠાઈ કહે તોપણ તે પાળી શકતા નથી અમુક વખતે અમુક કાર્ય કરીશ અમુક વખતે અમુક વાતને નહિ પ્રકાશ, ઇત્યાદિ અનેક બાબતોના વચનોને ક્ષણિક મનુષ્યો આપે છે, પરંતુ અત્યંત દિવસના સમાગમથી તેઓની પ્રતિજ્ઞાઓની-બોલોની જાણતાથી તેઓ ક્ષણિક મનના છે તેમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે શત્રુના મિત્ર બનનારા “ક્ષણે કષ્ટ લક્ષણે તુ’ટ” એવા ક્ષણિક મનના મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાઓપર અને આપેલા વચનોપર વિશ્વાસ રાખવો તે ગરહન પર તરવાર મૂકવા બરોબર છે

જેની પ્રતિજ્ઞાઓ-બોલેલા બોલો, વચનો-ફરે છે તેનું કાર્ય અને માન્યુ સર્વ ફરે ઠે જેની પ્રતિજ્ઞા ફરે છે તેનું મર્વ ફરે છે નીચમા નીચ ગણાતો મનુષ્ય હોય પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાળવામા એકકો છે તો તેનું જીવન ઉત્તમ નાય છે, પરંતુ જે ઉચ્ચજાતિનો જ્ઞાનદાન મનુષ્ય ગણાતો હોય અને વચન પાળવામા ક્ષણિક મનનો છે તો તેનું સર્વ જીવન અમાનુષી ઠે કોઈને વચન આપીને ન પાળવા કરતા પ્રથમથી વચન -કોલ ન આપવો તે હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે કે જેથી અન્ય મનુષ્યના હૃદયનો ઘાત તો ન ઢગી શકાય મનુષ્યોએ યાદ રાખવું કે જેઓની પ્રતિજ્ઞાઓ ફરે છે, જેઓ બોલેલા બોલને શુકની સાથે ગળી નાથ છે, તેઓ કોઈના થયા નથી અને નણજાળમા કોઈના થવાના નથી આપેલા

વચનનો લોપ કરવો એ અધર્મ છે જેની પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે એવા ક્ષણિક મનના પુત્રોનો પ્રાણાતે પણ વિશ્વાસ કરવો યોગ્ય નથી પ્રતિજ્ઞા પાળવામા ડહ મનના ચવાની ઘટીજ જરૂર છે

અરે વિશ્વાસ તેનો શો?—કરે જે બોલ બોલીને,
ખરી વખતે રહે અળગો-ગળુ કાપે ફગી જઈને—૨૭

વિવેચન—જે બોલ બોલીને ફરી જાય છે તેનો અરે શો વિશ્વાસ ? પ્રતિજ્ઞાના બોલો બોલીને ફરી જનાર મનુષ્ય, ખરી અણીના પ્રસંગે અળગો-ફર રહે છે, અને તે રમ સળધથી, મિત્ર સળધથી, શુદ્ધ શિષ્ય સળધથી—આદિ અનેક પ્રકારના બાધેવા સળધથી પડી જઈને ગળુ કાપે છે તેને સોગદથી કોઈની ભાતે સળધ બાધે હોય છે તોપણ સ્વાર્થ-લોભાદિ પ્રસંગ પામી ફરી જાય છે અને મિત્રોહ, રાજ્યોહ એવા અનેક પ્રકારના ડોહના પાપે કરવામા અચકાતો નથી માટે તેવા લોકોનો વિશ્વાસ કરવો એ કોઈ રીતે પણ યોગ્ય નહિ બોલીને ફરી જનાર મનુષ્યો સ્વાયથી અથવા બનીને અન્ય મનુષ્યોના ગળા કાપવાનો ધોળો દિવસે ધ ધો કરે છે અને તેણીના જગજાહેર છે

પ્રતિજ્ઞાથી જાગૃત થઈને જેઓ વિશ્વાસઘાત કરે છે તેઓનું જીવન હિંસક પશુઓ કરતા પણ અન્યતઃ અશુભ છે જે દાનકર્મ વીરો છે, તેઓ ક્ષમે ક્ષમે બોલીને ફગી જતા નથી ચિનોડના ગણના જ્યેષ્ઠ પુત્રે પોતાના પિતાની મરજીની અનુસાર લઘુ અધુને ગોળયગાદિ આપવાની પ્રતિજ્ઞા મરજીનાંતુ પૂરી પળી રાજપુત વીરો પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક જ્યારે કેશીયા ઝરીને લડે છે ત્યારે રણભૂમિમાથી નાશી જતા નથી, પણ લામ નાના બોળે સ્વગીયની આ તિ આપવાને તત્પરજ રહે છે તેઓ જો એક વખત વચન આપે છે તો મરણ સુધી પાળે છે, તેથીજ તેઓની પ્રજા સા જગજાહેર છે જ્યારથી રાજપુત વીરોમા પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થવા લાગી ત્યારથીજ “ તેઓની પડતી ચવા લાગી ” બોલીને નહિ ફરી જનાર મનુષ્યો તમારા કહિ બોલાવ્યા છતા તમારા વિશ્વાસના પાન મવાને તમારા ઉત્તમ કમી રહેતા હોય છે, વિશ્વમા જેટલે

અરો પ્રતિજ્ઞા પાળકોની ઉત્પત્તિ તેટલો અરો જગતની ઉત્પત્તિ થયેલી સમજવી જે સમયનો વિચાર કરી દૂર રહે છે તે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી બ્રાહ્મ થાય છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ વિશ્વમા સર્વ કર્તવ્યથી બ્રાહ્મ થાય છે એવો બોધ પામીને પ્રતિજ્ઞા પાલનમા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ.

વચન આપી ફરી જાવે-કરે બોલ્યું અબોલ્યું જે,

ઉતારી કૂપમાહિ તે-ઉપરથી દોરડું કાપે—૨૮

વિવેચન—જે મનુષ્ય વચન આપીને ફરી જાય છે, અને પોતાનું બોલ્યું અબોલ્યું કરે છે તે અન્ય મનુષ્યને કૂપમા ઉતારીને ઉપરથી દોરડું, કાપી નાખનાર બાણવો વચન આપીને ફરી જવું તે તે મહા અધમ છે, બોલ્યું અબોલ્યું કરવું તે ભવતા મરવા જેવું છે. વચન આપીને ફરી જનાર મનુષ્ય છતાં મનુષ્ય નથી, અને તે બોલ નાર છતાં બોળકો છે કોઈને વચન આપીને વિશ્વાસી બનાવી પશ્ચાત્ત વચન લગાડી તેને દુઃખના ખાડામા હિતારવો તે કોઈ રીતે યોગ્ય છે જ નહિ મનુષ્ય ભવનના શ્વાસોસ્પ્રશ્વાસ સમાન વિશ્વવ્યવહારમા પ્રતિજ્ઞા પાલન પ્રવૃત્તિ છે, તે પ્રવૃત્તિનો લોપ થતા વિશ્વવ્યવહારની અને ધર્મ વ્યવહારની હાનિ થાય છે વચન આપીને ફરી જનાર મનુષ્ય પોતાનો વિશ્વ સાથેનો સંબંધ કાપી નાખે છે અને તે પ્રમાણિકતામા પૂર્ણ મૂકે છે “બોલો તો કદાપિ ન ફરો” નહિ તો મૂકબાવ ગ્રહણ કરો તરવારનો ધા ફેંકો છે પરંતુ જે વચન આપીને ફરી જાય છે અને બોલ્યાને અબોલ્યું કરે છે તેનો ધા, વાણી વિનોદના મલમ પટ્ટાથી પશુ રૂઝાતો નથી માન મરતબાને અખાડામા ફેંકી દેઈને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ

કરે લાખો પ્રતિજ્ઞાઓ-બુવાનો બાળ ને છુદો

પ્રતિજ્ઞા પાળતા વિગ્લા-હૃદયને વાણીની ટેકે—૨૯

વિવેચન—યુવકો બાળકો અને છુદો લાખો પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે પરંતુ તેમથી વિરવા મનુષ્યો હૃદય અને વાણીની ટેકે પ્રતિજ્ઞા પાળી શકે છે મનુષ્યો, દરરોજ, મહીતે વા વર્ષે અસુખ પ્રસંગો પામીને

પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે, પરંતુ તે પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવામા ટકી રહેનાર તો વિરલા હોય છે. સવત ૧૯૬૪-૬૫ માં હિંદુસ્થાનમા ન્યાત્યા વિદેશી ખાડનો બહિષ્કાર થયો હતો તે વખતે લાઓ માણુઓએ તેવી ખાડને પ્રતિજ્ઞાથી બહિષ્કાર કર્યો હતો તે વખતે લાઓ માણુઓએ તેવી ખાડને ઉપયોગ ન કરવાને પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હતી પણ અફમોસ ? તે પ્રતિજ્ઞાને આત્યાર સુધી પાળનારા તો કોઈ વિરલા પુરુષો માલમ પડે છે. વક્તાઓ, સાધુઓ, ગુરુઓ, તેમજ અન્ય વિદ્વાનો ઉપદેશ આપે છે ત્યારે અનેક વિષયોની મતુધ્યે પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે, પરંતુ પાળતી વખતે મૂંઝકે દેનુંદરનું જેવું થાય છે. લક્ષ્યક બેન્ડ વાગે ■ ત્યારે પવેયા મરખા પણ લક્ષ્યકમા સચરે છે, પરંતુ ન્યારે તરવારોના ખડખડાટ, બહુક અને તોપોના લય કર બવાળે કર્ણગોચર થાય છે ત્યારે ઉધી પુઠડીએ બીરૂ પવેયાઓ નાશી જાય છે. વચન આપીને પાળી જતાપણુ તે સર્વ કરતા શ્રેષ્ઠ છે. પ્રતિજ્ઞા લેવા કરતા પ્રતિજ્ઞા પાળવાની અત ત ધારી કિ મત છે. વચન પાળકોની, કોલપાળકોની, પ્રતિજ્ઞાપાળકોની જેટલી સ્તુતિ વા પ્રાર્થના કરીએ તેટલી ન્યૂન છે. તેવા વીર પુરુષોની તો કેવ તરીકે પૂજા કરવી જોઈએ અને આત કાળે અકાળપુરુષના નામ જોડે જીવતા પ્રતિજ્ઞા પાળકોનું નામ સ્મરણ કરવું જોઈએ. હુકમ અને વાણીની ટેકથી પ્રતિજ્ઞા પાળવામા જેટલું સામર્થ્ય હોય તેટલું ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માંગોથી વાપરવું જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા લેવામા વા આપવામા આશ્ચર્ય લાગતું નથી, કિંતુ મર્વ વિપત્તિઓની સામા ઉભા રહીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામા આત્મ મહત્તા રહેલી છે. જોધાબાઈએ સિંદૂડીમા સ્વપ્રતિજ્ઞા ધર્મની માનસિક પ્રતિજ્ઞાને-ટેકને અકબર બાદશાહને નમાવી સિદ્ધ કરી આપી હતી. ઉપરોક્ત દ્રષ્ટાનથી જોવો અવબોધ થાય કે કે વચનથી પ્રતિજ્ઞાનું, ટેકનું ઉચ્ચારણ કર્યાવિના સ્વકલેબ્યથી અર્જિત વિશ્વપર સ્વજીવનની અસર કરી શકાય છે-જીવનમે શુદ્ધ પ્રવાહ સિંચી નકાય છે, અને જીવનનું રહસ્ય અમજાવી શકાય છે. અત જોવ હંમેશાં વાણીની ટેકે પ્રતિજ્ઞા, કોલ, વચન પાળવામા કિંચિત્ ન્યૂનતા દશાવવી જોઈએ નહિ.

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માહિ-ખરી કિંમત માનવની
ખરી પ્રામાણ્યની કુચી-પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ શૂક છે—૩૦

વિવેચન—મનુષ્યની સત્ય કિંમત પ્રતિજ્ઞા, વચન, કોલ, પાળવામા રહી છે, મત્ય પ્રમાણિકતાની કુચી પ્રતિજ્ઞા પાળતી તે છે પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ આત્મા બૂડ સમાન છે બૂડ જેમ વિદ્યાથી ઉદ્ધ નિર્વાહ કરે છે તેમ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મતારૂપ મલીન પદાર્થ ભક્ષ્ય કરીને જીવન વ્યતીત કરે છે શૂકરને જેમ કોઈ માન આપતું નથી તેમ વચન ભંગ કરનારાઓને કોઈ માનની દૃષ્ટિથી જોતું નથી શૂકર જેમ મલીન દુર્ગંધિ જળવાળા ખાડાઓમા પડી રહે છે તેમ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ મનુષ્ય સ્વાર્થ, લેહ, કુટ, નીચતા, દોષોથી મલીન પાપના ખાડામા પડી રહે છે બંડના પરિવારથી જેમ બૂડનું રક્ષણ થતું નથી તેમ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મના પરિવારથી તેનું રક્ષણ થતું નથી બંડ જેમ દેખાવમા સુંદર લાગતું નથી તેમ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ મનુષ્ય સ્વઆત્મ ભીતિના લીધે શોકના ચિન્હોથી સુંદર લાગતો નથી સદ્ભાગ્યે-જો તેવો પુરુષ સુ-હૃદય પણ ઉત્તમ જનોને સારો લાગતો નથી બૂડ કરતા પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ જોડ રીતે તો ઘણાજ ખરાબ છે બૂડ તો અન્યની વિષ્ણુ ભક્ષણ કરે છે પણ અવિષ્ણુ ભક્ષણ કરતું નથી કિંતુ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ જનો તો પોતાના ઓલો પાછા જોયી લઈને બૂડ કરતા પણ વિશેષ નીચતા સ્થાપીત કરે છે ખાત્રાત્યો બૂડને પાળે છે કારણ કે બૂડ પણ તેઓને ખાવામા ઉપયોગી થઈ પડે છે પરંતુ પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ બૂડ તો સ્વવચનનો બહિષ્કાર કરવાથી સ્વચરુ, આચાર્યનું, કુટુંબનું, શેઠનું, ઉપરીનું, માલીકનું, મિત્રનું, નૃપતિનું ભલું કરવા અમર્થ થતો નથી, તેઓના રક્ષણને માટે સ્વજીવનની આહુતિ આપી શકતો નથી કિંવા તેઓને આપેલા વચનો, કોલકરાર, પ્રતિજ્ઞાઓનો જાગ કરી, તેઓનું જ અહિંત કરવામા કાંઈપણ કચ્ચાશ રાખતો નથી

પ્રતિજ્ઞા સુક્ષિપ્ત નિ સરણી-પ્રતિજ્ઞા ગઝિમયદેવી,
પ્રતિજ્ઞાથી પડે નેનો-વિનિપાત જ થતો શતધા ૩૧

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા પાત્રન ખરેખર શક્તિમય દેવી છે તેથી તેની આરાધના કરતા જે પાછો પડે છે તેનો રાત પ્રકારે જાહે લાખો પ્રકારે નાશ થાય છે “ પ્રાતાન્નામ્નજનાના શતમુલા વિનિપાત ” જે વચન ટેકથી પડે છે તે ગમે તેવો ઉચ્ચ દોષ છે છતાં પડતો પડતો છેક અવનતિના તળીએ ઝાલી પડે છે યવિન ગંગાનું જેમ સ્વર્ગમાંથી શિવના મગતક ઉપર અને શિવના મસ્તક ઉપરથી પૃથ્વી ઉપર—અને ભૂમાતાના ખોળેથી સમુદ્રમાં અને સમુદ્ર વડે પાતાળમાં ગમનપથ, તેવીજ રીતે પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટની સ્થિતિ થાય છે

પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થનાર મનુષ્ય એક ભૂવ કરતાં છેક નીચો લાય છે પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટતાની સાથે નીચતા-પતિત દશાનો અત્યંત મબધ છે પ્રતિજ્ઞા પાલનત્વથી પક્ષાત્ ભ્રષ્ટ થતા આત્માન્નતિના શિખરથી રાત્રી, રોડીયાઓ, સમાજ, રાજ્ય, ધર્મ, સમાજ, કુટુંબ, જાતિ વગેરેનો વિનિપાત થયા વિના રહેનો નથી

પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થનાર કદાપિ એમ માને કે હું ઉન્નતિ પર છું પરંતુ તેમાં તેની ભલ છે મરાઠાઓએ શિવાલની પ્રતિજ્ઞા પ્રમત્તે રાજ્ય પ્રગતિ માટે જો યુદ્ધ પાછળથી કર્યું હોત તો તેમનો પાછળથી શતમુલ વિનિપાત થયો તે થાત નહિ શિવાલની પ્રતિજ્ઞા હાતી કે હિંદુઓ સાથે યુદ્ધ કરવું નહિ હિંદુઓના ઉદ્ધાર માટે યુદ્ધ કરવું મુસલમાનો જો કોઈ હિંદુને સતાવે તો હિંદુનો ખસ લેવો હિંદુ રાજ્ય સાથે ખાથ બીડીને માંદામાહે લડીને નળજા પડી જાય નહિ હિંદુ ઓમાં અને હિંદુ તાલ્યોમાં પરસ્પર પુટ કરવી નહિ મહારાષ્ટ્રીઓએ પરસ્પર યુદ્ધ કરવું જોઈએ નહિ ઇત્યાદિ શિવાલના બોલો પ્રમાણે મરાઠાઓએ વર્તન રાખ્યું નહિ તેઓએ રાજપુતો સાથે યુદ્ધ આરંભ્યા માંદામાહે કપાઈને મુઝા શિવાલના મુજા ઉદ્દેશ ભૂલી ગયા, અને એશઆરામ, મોજ ચોખમા પડી જઈ પોતાના હાથે સ્વપગપર કુહાડો માર્યો પાછીપતના પાથમાં યુદ્ધ વખતે મારવાડના રાજાઓની સલાહને પુરંચકારી નાખી તેથીજ મરાઠાઓનો શવધા વિનિપાત થયો

તદ્વત્ જે જે મનુષ્યો શુભ પ્રતિજ્ઞાઓથી, ઉદ્યની પ્રતિજ્ઞાઓથી પડે છે તેઓનો શતમુખ વિનિષાત-અવનતિ થાય છે

પ્રતિજ્ઞા જીવતી શક્તિ, કરીને પૂર્ણ પાળ્યાથી,
પ્રતિજ્ઞા ચૂકતા ચૂક્યો, ખરેખર સ્વપ્રતિષ્ઠાને. ૩૨

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞારૂપ જીવતી શક્તિને પૂર્ણ પાળ્યાથી સ્વાત્મ-પ્રતિષ્ઠાની સિદ્ધિ થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાલનને ચૂકતા મનુષ્ય સ્વપ્રતિષ્ઠાને ચૂકે છે પ્રતિજ્ઞા પાલન કયાં વિના કોઈની વિશ્વમા પ્રતિષ્ઠા થઈ નથી અને ભવિષ્યમા થવાની નથી જેના બોલની પ્રતિષ્ઠા પડતી નથી તેના આત્માની પ્રતિષ્ઠા પડતી નથી જેની પ્રતિજ્ઞાનું ઠેકાણું નથી, તેના આત્માની નિર્બળતા છે પ્રતિજ્ઞાપાલનમા જે શાહુકારી છે તેવી ગાડી, ઘોડા, લક્ષ્મી અને મત્તામા નથી પ્રતિજ્ઞા ચૂકવાની સાથે સ્વ પ્રતિષ્ઠા મહત્તાને મનુષ્ય ચૂકે છે પ્રતિજ્ઞાપાલનમા મીઠું જીવન છે, અને જેણે તેના મિત્ર ક્ષેત્રે આસ્વાદ્ય છે, તે પ્રતિજ્ઞાથી પાત થવા કરતા મૃત્યુને પ્રાણથી પ્રિય ગણે છે સ્વપ્રતિષ્ઠાની રક્ષા કરવી હોય તો પ્રતિજ્ઞારૂપ જીવતી શક્તિનું આરાધન કરવું જોઈએ મૃત પ્રાય થયેલી શક્તિયો કરતા જીવતી શક્તિથી વિશેષ પ્રગતિ થાય છે પ્રતિજ્ઞારૂપ જીવતી શક્તિથી મનુષ્ય ખરેખર શરીર છતા જીવતો હેવ થાય છે એવો જેને નિશ્ચય થાય છે, તે પ્રતિજ્ઞાપાલનરૂપ જીવતી શક્તિથી ક્ષણ માત્ર પણ દૂર રહેતો નથી

પ્રતિષ્ઠાના ખરા પ્રાણો, પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં છે;
પ્રતિષ્ઠાની ખરી સ્થિરતા, પ્રતિજ્ઞા પાળવા પર છે ૩૩

વિવેચન—પ્રતિષ્ઠાના ખરા પ્રાણો ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાળવામા રહેલા છે, અને તેમજ પ્રતિષ્ઠાની ખરી સ્થિરતા પણ પ્રતિજ્ઞા, પાળવા પર છે શિવાજીએ જ્યારે દેશોદ્ધારની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, તત્કાલે તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે પતિવ્રતાના પતિવ્રતાની રક્ષા કરવી. સાધુ, ગરીબ, અનાથ, ગાય વગેરેની રક્ષા કરવી શિવાજીએ મૃત્યુ મર્યાદા

તે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરી જતાંયું ગિવાણીએ પ્રતિજ્ઞાપાલનથી સંન્ય હિંદુધર્મોદ્ધારકની પ્રતિજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી શિવાણીની પ્રતિજ્ઞાની સ્થિરતા ખરેખર તેણે કરેલી પ્રતિજ્ઞાના પાલનથી થઈ હતી પ્રતિજ્ઞાની ખરી સ્થિરતા કરવી હોય તો પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવું જોઈએ નૃપતિ, શેઠી, સેનાપતિ, બ્રાહ્મણ, દામિય, જ્ઞાની, સાધુ અને દરેકની પ્રતિજ્ઞા ખરેખર પ્રતિજ્ઞાપાલનથી થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી મનુષ્ય જીવતા દેવ તરીકે બને છે અને વિશ્વમા મોહનલાલ કરમચંદ ગાધીની માફક અક્ષરદેહે અમર થાય છે

પેશશાહ, કરમાશાહ, દેહશાહ, સમરાશાહ, મુઝાલ પ્રધાન વગેરે જૈન શ્રેષ્ઠિયોએ પ્રતિજ્ઞાઓને પાળી સ્વાત્મોન્નતિ કરી હતી અને તેથી તેઓ શુજરાત વગેરે દેશોમા પૂજાયા હતા

ગમે તેવી પ્રતિજ્ઞાને, કરીને હઠ નહા પાછો,

પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાળવાથી, મળે છે અન્ય શક્તિયો. ૩૪

વિવેચન—શુદ્ધદેવ જણાવે છે કે હે લભ્ય મનુષ્ય ! પ્રતિજ્ઞા કરીને તું જરા માત્ર પાછો હઠ નહિ પ્રતિજ્ઞાનું પૂર્ણપાલન કર્યાથી અન્યશક્તિયોની પ્રાપ્તિ થાય છે પ્રતિજ્ઞાથી પાછો હઠવાથી આત્મબળ ખોલતું દબાઈ જાય છે મહાલલ, ઠાકીઆ મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાથી પાછા ફરીને શ્વાનવત્ દશાને પ્રાપ્ત કરે છે શુદ્ધ ગોવિંદસિંહને અમુક શક્તિયોની પ્રાપ્તિ થઈ હતી વનરાજે સ્વપિતાનું ગાલ્ય ઉદ્ધારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તેના પાલનની સાથે અન્યશક્તિયોની પ્રાપ્તિ થઈ હતી એક પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાલન કરી કે તેની માથે અન્ય પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવાનું બળ જામતું થાય છે જેમ એક નદીનો પ્રવાહ સરૂ થાય છે ત્યારે તેનામા અન્ય ઝરણા આવીને મળે છે અને તેઓ મૂળ નદીને મોટું સ્વરૂપ આપે છે તદ્વત્ એક પ્રતિજ્ઞા પાલન બળ પ્રવાહમા અન્યશક્તિયોના પ્રવાહો મળે છે અને તેથી સમનો પર્વત થાય તેટલું બળ પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રતિજ્ઞાના વિચારોનો, અમલ કરવો ખરા ધૈર્ય,
ત્યજીને જીતિયો સઘળી, વિચરવું સ્વપ્રતિજ્ઞામા ૩૫

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞારૂપ કઢેલા વિચારોને આચારમા મૂકવા માટે સત્ય વૈર્યવટે અમલ કરવો જોઈએ અને પ્રતિજ્ઞાપાલનમા સર્વ જીતિયોનો ત્યાગ કરીને વિચરવું જોઈએ પ્રતિજ્ઞાત વિચારોનો અમલ કરવામા સત્યકર્મયોગીપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, મહારાષ્ટ્રા જાપા શવળને પ્રતિજ્ઞાત વિચારોનો અમલ કરવામા ઘણું ઠટ વેઠવું પડ્યું હતું માર્ટીન ડ્યુધરને સ્વવિચારોનો અમલ કરવા માટે પોપુના અમલ પ્રહાર મહન કરવા પડ્યા હતા ગેલેલીએ સ્વવિચારોને મરણાત કદવટે વિશ્વમા પ્રચાર્ય હતા, પરંતુ ડિચિત્માત્ર મૃત્યુનો ભય પામ્યો નહતો ઇસુક્રીષ્ટે પ્રતિજ્ઞાત વિચારોને વિશ્વમા જાહેર કરવાને હસ્ત અને પગમા ખીલા ઠોકાવવાનું પસંદ કર્યું હતું. મહાત્મા સોક્રેટીસે સ્વપ્રતિજ્ઞાત વિચારોના સત્યને અવલખવામા ઝેરના ખ્યાલાને અમૃતરૂપ માની લઈ તેનું પાન કર્યું હતું, મહાત્મા સોક્રેટીસને અનેકવા ધન્યવાદ ઘટે છે સર્વ પ્રકારની જીતિયોથી મર્યા વિના મત્યના પૂજારી જની ચક્રાતુ નથી સત્ય સ્વરૂપનો દેલાવો કરતા પહીં તોજ મરણ છે અને નાશ છે, એમ જ્યારે નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે વિચારોનો અમલ થાય છે ઘણી વખત મનુષ્ય નકામા આગામી ભયોને ઠટપી ડરકુ મીયાની પેઠે સ્વપ્રતિજ્ઞાત વિચારોથી ભ્રષ્ટ થાય છે સ્વપ્રતિજ્ઞાત વિચારોનો અમલ કરવા માટે સ્વાશ્રયી. જનો અને ઠોઠનાથી ડરો નહિ

જીવે નિજને મંચા માની, પ્રતિજ્ઞા પાળ કીધેલી,
અમર થાવું પ્રતિજ્ઞાથી, જીવતા દિવ્ય જીવનથી. ૩૬.

વિવેચન—પોતાને જીવતા છતા મરેલો માનીને કીધેલી પ્રતિજ્ઞાને હે લબ્ય મનુષ્ય ! તું પાળ મનુષ્યજીવને જીવતા છતા પ્રતિજ્ઞાથી દિવ્ય જીવન મેળવી અમર થવું જોઈએ મત્ય બોલવાની

પ્રતિજ્ઞા કર્યા બાદ અમલ્ય બોલવું એ કોઈ રીતે ઉત્તમ નથી લોકો મને શું કહેશે ? મારું શું થશે ? આબુબાકરનું તું કંઈ ? ઇત્યાદિ અનેક વિચારોથી પોતાને પ્રથમ મરેલા માનવું જોઈએ કે જેથી લોક સંજ્ઞા ટળતા આત્મસ્વાત્ત્વ ય પૂર્વક આપેલા વચનને પાળી શકાય સ્વાધીન બનીને લોકોના વિચારોની મોરલીપર ન નાચતા સ્વનત વિચાર પૂર્વક પ્રતિજ્ઞાપાલનમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ જે મુખથી બોલીને ફરી જાય છે, જે જે બાળતનું વચન આપે છે તેથી ફરી જાય છે તેવે મનુષ્ય દિવ્ય જીવનની આનન્દ રસની આખીને અનુભવી શકતો નથી મૂઠ્ઠાજીવને અને ત્વાર્થજીવને જીવનારાઓને આનન્દરસની આખ થઈ શકતી નથી ભવે યોદ્ધાગ્રાસીમાં ભેગવાનું મળે-લક્ષ્મી સત્તા વડે લોકોમાં મહાન્ ગણાવાનું થતું હોય, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલન વિદિવ્યરસની આખી સ્વપ્નમાં પણ આવી શકે નહિ દુનિયા મને શું કહેશે દુનિયામાં હું કેવો ગણાઈશ ? ઇત્યાદિ મરેલા વિચારોને જેને માને છે તેઓ તો મરેલા જ છે એવા મરેલા પુન તેજ શરીરે આત્મ શુદ્ધો વડે જીવતા થતા નથી સ્વતંત્ર વિચારોનો પ્રબળ પ્રવાહ વહે છે, ત્યારે જીવતા છતાં મરીને પુન તેજ શરીરમાં આત્માના દિવ્ય જીવને જીવતું થઈ શકાય છે દુનિયા ઘોર પૂજક છે જીવતાને દુનિયા પૂજતી નથી મરેલાને પૂજે છે માટેજ દુનિયાને ઘોર બી કહી છે “ દુનિયા જૂકતી છે જૂકાનેવાલા ચાહિમે ” એવી અનેક ઉપમાઓ આ દુનિયાના વિચિત્ર પ્રસંગોમાં મનુષ્યોને માલુમ પડે છે-જ્ઞાત થાય છે માટે દુનિયાની દરકાર કર્યા વિના હે મનુષ્ય ! તું તારી કરેલી પ્રતિજ્ઞાને પાળ કે જેથી દિવ્યજીવનથી અમર બની શકે જો તું દુનિયાની દરકાર કરવા ગયો તો તારો મૂળ સ્વસ્થાવ જૂલી જઈને આડા અવળે મોઝે અથડાઈ પડીશ નિત્યાનંદના આનન્દની ખુમારીનો રસ આપવાને સામ્યશાળી થઈ શકીશ નહિ, માટે વસ્તુતઃ વિચારીને પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવામાં ઉદ્યમવત થા !

પ્રતિજ્ઞા અર્જુને કીધી, ખતી ગીતે કરી પાળી,
પ્રતાપે સ્વપ્રતિજ્ઞાથી, હીપાવ્યુ નામ પોતાનું. ૩૭

વિવેચન-મહાભારતના યુદ્ધમાં જ્યદ્રથને દિવસના છેલ્લા ભાગે મુખી મારવાને અર્જુને પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે ખરી રીતે પાળી બતાવી મહાભારતના યુદ્ધમાં ગાન્ડીવધનના જ ખરેખરો નાયક હતો અર્જુન પાણિ જેવાએ પણ જેવું સારથિપણ કર્યું અને અર્જુનને સ્વપ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સહાય કરી ખરેખર પરમાત્માની, સન્ત મહાત્માઓની મહેરબાની હોય છે તોજ કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ સિદ્ધ થાય છે, અર્જુનના જેવી પ્રતિજ્ઞા કરનારા અને પાળનારા તો વિરલા મનુષ્યો મહાભારતે જણાવ્યું છે રાજકુલતિલક, વીરશ્રેષ્ઠ, મેવાડેશ્વર, રાજપુત સ્થાનના માયા કોહીનૂર મહારાણા પ્રતાપસિંહના નામથી ભાગ્યેજ કોઈ ભારતવાસી અજાણ્યો હશે જ્યારે જ્યારે કોઈપણ દેશ ઉપર, રાજ્ય ઉપર, કોમ ઉપર, સમાજ ઉપર, વા વ્યક્તિ ઉપર, અસહ્ય દુઃખ વા સડટ આવી પડે છે ત્યારે તેનું રક્ષણ કરવા માટે કેટલાક અસામાન્ય વીર પુરૂષોનો ઉદ્ભવ થાય છે જ્યારે આયોધ્યાથી નકાળા કાળમાં ધર્મ અને દર્શનશાસ્ત્રના સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનું અનુસંધાન કરવામાં શુભાયા હતા, તે સમયે પણ વીરધર્મ અને યુદ્ધનીતિનો ઉત્કર્ષ કરવામાં પછાત પડ્યા નહોતા અવાચીનમમયમાં પણ રાણા પ્રતાપસિંહ, ગોવિંદસિંહ, શિવાજી જેવા મહાપુરૂષોની કીર્તિના દંડાતો ચોઠા મળશે નહિ અને જે દંડાત મળશે તે વાચ્યાથી આયોધ્યાની વીર પ્રતિભાનું ઉત્તમોત્તમ દિગ્દર્શન થયા વિના રહેશે નહિ

મહાપુરૂષોનું એક મુખ્ય લક્ષણ એ છે કે તેઓ પ્રથમ જાહેર વિચાર કર્યા પછી કોઈ પણ કાર્ય કરવાની પ્રતિજ્ઞાનો નિશ્ચય કરે છે, અને જ્યારે કોઈ કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય થાય છે ત્યારે જગત્ની કોઈ શક્તિ કિંવા વિધિ તેના કર્તવ્યમાગમાંથી તેને વિચલિત કરી શકતા નથી મહાવીર પ્રતાપે જે સમયે દ્રુપદ પ્રતિજ્ઞા કરી કે દેશના રાત્રી મોગલોના હસ્તમાં સ્વદેશ, અને સ્વધર્મનું વેચાણ કરવું નહિ, તે સમયે મહાન પરાક્રમશાળી, પ્રભાવિય અકબરશાહનું મૈન્યબળ, અર્થ બળ, અને પ્રપચબળ તેમની સહાએ નિર્થક થઈ પડ્યું મોગલ ગૌર

વના મધ્યાહ્ન કાળમાં જ્યારે અન્ય રાજપુત વીરો સમાઠના પક્ષમાં જઈતા ત્યારે રાણા પ્રતાપ, પોતાની પ્રતિજ્ઞામાં અચળ, અવિચળ, અટલ રહ્યા હતા, તેમણે કહ્યું હતું કે “ આત્મવિકૃત્ય કિંવા સ્વદેશ વિકૃત્ય કલ્પિ કરીશ નહિ ” અને પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે થોડા રાજભક્ત રાજપુત વીરો સહિત, પ્રબળ શત્રુ સામે પચ્ચવિંશતિ વર્ષ યુદ્ધમાં શુ યાદ રહી, વીરત્વની પરાકાષ્ઠા બતાવી હતી ! પ્રતાપસિંહમાં એક મહત્ત્વનો શુભ એ હતો કે તેમના વીરત્વમાં પ્રિયતાનું બિંદુ સરખું પણ હતું નહિ રાણા પ્રતાપે આત્મસન્માન અને સ્વદેશનું ગૌરવ શુભાંચુ નહોતું, પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરતા સર્વ જાય તે તેમાં પ્રતાપને કિચિત્ અડચણ નહોતી પ્રતિજ્ઞાનું પાવન ન થાય તે પછી તેમને કોઈ પણ વસ્તુની અગત્ય નહોતી ! “ હૃતો ઘા માત્સ્યસિ સ્વાર્ગ, જિત્વા ઘા માત્સ્યસે મહીમ્ । ” પ્રતાપસિંહ એ ભગવદ્ગીતાનું વાક્ય જૂઝ્યા નહોતા

‘ સકલપની સિદ્ધિ કિંવા ચરીરનો નાશ ’ એજ રાણા પ્રતાપના જીવનનો મૂળ મત્ર હતો સર્વ તપશ્ચર્યાઓ કરતા પ્રતાપની રાજનૈતિક એ તપશ્ચર્યાએજ તેને વીરેન્દ્રમહાજમાં સર્વ ઁશ્વર્યાન અપાંચુ હતું તપશ્ચર્યા તે પ્રતિજ્ઞા પાલન શક્તિ તેજ અરેખરી રીતિ કહી શકાય મહારાણા પ્રતાપે જે જૂમિમાં જન્મ મારણ કયો હતો તેને હું નમન કરૂ છું

યસ્યા જાતા, સુમતાપમતાપસદ્ગુણાઃ મુપસદ્ગુણાગાઃ ।

વહાશ્વર્યા નૈઋત્નોદ્ભવાં ચ, વદ દેવી મારતી માતર તામ્ ॥

(શા સો ૨)

અરેખરો થોડો ક્યારે કહેવાય કે જ્યારે તેને સ્વપક્ષ પરપક્ષ બંનેનો મન્યવાદ મળે

ઉપરોક્ત શ્લોક નિશ્ચયત, પ્રતાપની કીર્તિને લાગુ પડે છે શુભાનુરાગી આકબર અમ્રાટે મહારાણા પ્રતાપની પ્રશંસા સ્વહરખારમાં

કરી હતી “ પ્રતિજ્ઞા તે આત્મ નામ ” “ આ જગત્મા સમસ્ત વસ્તુઓ અનિત્ય અને અચળ છે, રાજ્ય અને ધન સમસ્ત નાશ પામે છે પરંતુ એક મહા પુરૂષની અસીમ કીર્તિ સર્વદા અમર રહે છે (મહારાણા) પ્રતાપસિંહે પોતાનું રાજ્ય, ધન ઇત્યાદિ સમસ્ત પદાર્થોનો ત્યાગ કર્યો પરંતુ તેમણે કોઈ પણ સમયે કોઈના સ્થાને પોતાનું શિર નમાવ્યું નથી ભારતવર્ષના સમસ્ત રાજકુમારોમા (રાજપૂત રાજાઓમા) દેવળ તેઓજ પોતાના પવિત્ર ક્ષત્રિય કુળના ગૌરવનું રક્ષણ કરી શક્યા (ખાનખાના) ઉપરોક્ત લેખથી માલૂમ પડશે કે એક સુસલમાને પણ પ્રતાપની કીર્તિનું, તેમની પ્રતિજ્ઞાનું, તેમના વીરત્વનું અરૂં બ્યાન કર્યું છે પ્રતિજ્ઞા પાળવી તો પ્રતાપના પ્રમાણેજ પાળવી જોઈએ

પ્રતિજ્ઞામંત્રની કરણી, ચલાવે દેવતાઓને,
ચલાવે સર્વ લોકોને, ફળે છે સિદ્ધ લોકોને. ૩૮

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞામંત્રની કરણી અરેખર દેવતાઓને દ્રવ્યથી અને ભાવથી ચલાવી શકે છે, અને તેમજ સર્વ લોકોને ચલાવી શકે છે પ્રતિજ્ઞાની મંત્ર કરણી અરેખર સિદ્ધ લોકોને ફળે છે પ્રતિજ્ઞા મંત્રની કરણીનું એટલું બધું બળ છે કે તે ત્રણ ભુવનને પણ ચલાય માન કરવા શક્તિમાન થાય છે પ્રતિજ્ઞામંત્રની કહેણીથી નહિ પરંતુ પ્રતિજ્ઞા મંત્રની કરણીથી આપણે દેવતાઓને ચલાયમાન કરવા શક્તિમાન થઈએ છીએ અખિલ વિશ્વના લોકોને પ્રતિજ્ઞા મંત્ર કરણીથી અમુક વ્યવસ્થા વડે વ્યવસ્થિત કરવા શક્તિમાન થઈએ છીએ જેઓ મહાત્માના પદને પામ્યા છે, એવા મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞામંત્રની કરણી વડે જે ધારે તે કરી શકે છે ‘કાળા માયાનો મનુષ્ય’ સંકલ્પબળવડે ધારે તે કરી શકે છે’ પ્રતિજ્ઞામંત્રની કરણી વિના કોઈ સિદ્ધ થયો નથી, વર્તમાનમાં ‘યતો’ નથી ‘અને’ ‘લવિંદ્યમા યનાર’ નથી પ્રતિજ્ઞામંત્રની કરણીમા જેટલું મહત્ત્વ છે તેટલું સિદ્ધત્વ ન્યૂન

પ્રતિજ્ઞામત્ર વિના ચત્ર ત યોની સિદ્ધિ થતી નથી એમ મર્વ દેશોના
 શોધકોના ચર્ચિત્રો વાચવાથી નિશ્ચય થાય છે કોઈ જરૂરે સકલ્પબળ
 વા પ્રતિજ્ઞાની મિદ્ધિને લઈને અમેરીકા ખંડ શોધી કહાડયો વાસકોડ્રી
 ગામા પ્રતિજ્ઞાને લઈને ' કેઈપ ઓફ ગુડ હોપ ' સુધી હિંદુસ્તાનનો
 હરિયાઈ માર્ગ શોધવા નક્કિતમાન થયો હતો આશ્ચર્યોનુ કિસ્સુ જે
 ભૂમિએ દર્શાવ્યું તેને વાસ્કોડીગામાએ ઉપરોક્ત નામથી તે ભૂમિને
 અકિત કરી કે જે પાચસો વપ થયા હજી ઇતિહાસના પાને તેમજ
 દરેક મનુષ્યના મુખે નાદ છે પ્રતિજ્ઞામત્રની કરણીથી જગત્મા જે જે
 સુધારા વધારા ફેરફાર કરવા પારીએ તે ચમકે છે પ્રતિજ્ઞા મત્રની
 કરણી બળની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ન્યૂન છે પ્રતિજ્ઞા મત્રની
 કરણી એ મહા તપ છે, એ તપના પ્રભાવે આ વિશ્વમા ધર્મયોગીઓ ધારે
 તે કરી શકે છે તેના અનેક દ્રષ્ટાંતો મોજુદ છે

પ્રતિજ્ઞા પ્રાણુસમ બહાલી, ખરેખર સત લોકોની,

ચલાવ્યા ના ચળે લોભે, કરાવ્યા ના કરે તેઓ. ૩૯

વિવેચન—સત લોકોને પ્રાણુના મમાન સ્વપ્રતિજ્ઞા બહાલી છે
 તેઓ કોઈની પણ દરકાર નાખ્યા વિના સ્વપ્રતિજ્ઞા પાલનમા લુપ્ત
 બપતીત કરે છે અનલકકે હું ખુદા છું એવુ સ્વમુખથી જાહેર કર્યું
 તેને કોઈ ફેરવવા શક્તિમાન થયું નહિ શ્રીમદ્ જ્ઞાનદધનજીએ
 ગૃહસ્થ પ્રતિજ્ઞા ત્યાગની જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે અતકાળ સુધી
 પાળી અમદાવાદના નગર શેઠે શ્રી રાજસાગરજીને આચાર્ય પદવી
 આપવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો, તેમના સામા શ્રી વિજયદેવસૂરિ
 પડયા તોપણ શ્રીમદ્ રાજસાગરજીને આચાર્ય પદવી આપીને સ્વનિશ્ચય
 રૂપ પ્રતિજ્ઞાની સિદ્ધિ કરી શાતિદાસ નગરશેઠને આચાર્ય પદવી આપ
 વામાં અનેક વિધો ઉપસ્થિત થયા હતા છતા પણ તેની તેમણે દરકાર
 કરી નહોતી તેથી શાતિદાસ શેઠના સત્તાનોને હાલ પણ સાગર ગમ્મ
 રવાખ્યાનુ સન્માન મળે છે શ્રી વજ્ર સ્વામીએને જાવડશાહે શનુજયના
 ઉદ્ધાર માટે સકલ્પરૂપ પ્રતિજ્ઞા કરીને હજારો વિધો સહીને પાર પાડી

હવે સત્પુરુષો પ્રતિજ્ઞાથી કદાપિ મેરૂપર્વતની પેઠે ચળાવ્યા છતાં ચળતા નથી સુ-ર્યન શેઠને સારીજે ગીયવધી ચળાવવા અનેક ઉપાયો કર્યા પણ તું નાન શેઠ ચળાયમાન થયા નહિ તેમજ સત્પુરુષોને પ્રતિજ્ઞા લેના કરવા માટે હગવવામા આવે છે પરંતુ તે હરતા નથી હરવું, ચલાવમાન થવું એ મનનો ધર્મ છે પરંતુ જેઓ મનના ધર્મની પેલી પાર જઈ આત્મ ધર્મથી પ્રતિજ્ઞાતું પાલન કરે છે તેઓને હર નથી તેઓ તો નિર્ભયપણે પ્રતિજ્ઞામા પ્રવર્તે છે

પ્રતિજ્ઞા જે કરે તેને, નિભાવી લેા ઉપાયોથી;

પુરૂષમાહી ગણાવવાને, કરેલો કોલ પાળી લે ૪૦

વિવેચન-હે મનુષ્ય તું સમજીને જે પ્રતિજ્ઞા કરે તે પ્રતિજ્ઞાને નિભાવી લે, પુરૂષમા ગણાવાને જે વચનનો કોલ કરેલો હોય તેને પાળ ! પ્રતિજ્ઞા પાળ્યા વિના પુરૂષ તન્નિ ગણાવવાનો પોતાને હકક નથી, દેશ કાળને વિચારીને વ્યવસ્થિતના અનુસારે પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ, આત્મજાણના સાત્કલસયોગોનો વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ, પરાશ્રયી ન બનતા પ્રાય સ્વાશ્રયી બનીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ “જોત્યુ તેવુ પાળીએ દલીદ વ મમ બોલ”નો અનુભવ કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ શ્રેયાસિ ઘૃવિદ્યાનિ એ વાક્યનો સાર સત્ય છે એમ નિશ્ચય કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ લાલા લાળ તો સવાલાખ’ બોલનાર શખની પેઠે સ્વભૂંહા ન બને એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ સૂર્યના રવમા મસ્તક મૂકીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ ગિબિનૃપતિની પેઠે આત્મસ્વાધેષુનો પાઠ શિખીને પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ પ્રમાણિકતાનો નાશ ન થાય એની સુચુકિતપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ પ્રમાણિકતા રૂપ આણુનું પોષણ કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ પ્રતિજ્ઞા પાલનમા પુરૂષાર્થ ફેરવ્યાથી પુરૂષ તરીકે ગણાવાનો પોતાનો હક છે દેશરીયા ડગીને ગજુનો જેમ સુદમા ઝપવાવે તે તેમ પ્રતિજ્ઞા પાલનમા આત્મભોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ હે મનુષ્ય ! જે સ્થે કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા કરી હોય તે,

નેક પ્રજારની મીઠી કકવી સુખના પીમાથી સુખ થઈ અનેક પ્રજારના
ત્રકાળાનુસારે ઉપાયો ચોજી પ્રતિજ્ઞાને નજાવી લે કોઈને આપેલો
પાત્ર પાળી લે

કદાપિ ઝેરનો ખ્યાલો, પીનાનો ચોગ આવે તો,
ગણીગ ના મૃત્યુની પરવા, પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે. ૪૧

વિવેચન — હે ભોળા મનુષ્ય જે પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે તારે
કદાપિ ઝેર પીવાનો મમય આવે તો મૃત્યુ પી પરવા રાખ્યા વિના
અમૃતમય ગણીને પી જન્મે મ સાગની અનેક ઉપાધિઓમાં મનુષ્યને
મમયે મમયે વાઈક વિચિત્ર નવો અનુભવ મળ્યા કરે છે આ સિદ્ધાંત
અનુભવ ગમ્ય છે તેવી ઉપાધિઓમાં મનુષ્ય તેમને નિવારણ કરવા-
મનેકશ ઉપાયો ચોજવા માટે પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરે છે તે ઐમ કહે
છે કે હું આમ કરીશ, હું આની પ્રતિજ્ઞા કરૂ છું, આતરિક ઉદ્ગારો
ની શ્રેણિ નિ સ્વાર્થપણે વમન કરે છે પરંતુ તે ઉદ્ગારોની જે કિમત
છે તે જાણતો હોતો નથી, તેથીજ પાછો પડે છે

મીરાળાઈ જેવી ભક્તાણી વિષ્ણુ પદમા ભાગ્યેજ થઈ હશે તે
વીર ગાઈ પોતાની નિર્જીમ ભાગિને લઈને સ્વપતિ કુલાશળાએ
મોકલેલા ઝેરના ખ્યાલાને અમૃત ગણી શ્રીમણુ નામ જપી પી ગઈ
શુ તેની અસર મૃત્યુવત્ થઈ ? નાશવતદેહને ઝેરની અગર થઈ કે
નહિ ? આત્માના અમરપણામાં તે અમૃતમય બની ગયું વા દેવીમાયાથી
અલોપ થઈ ગયું સર્વન ભકિતના આધાર-પ્રતિજ્ઞા દેવીની દૃષ્ટિએ
-ઝેર મટીને અમૃત થયું મિતભાઈતુ દ્રષ્ટાત પ્રતિજ્ઞા પાલનશુણને
અતિઉચ્ચતમ બનાવે છે

ઈ મ પૂર્વે ૪૦ મા ઝીમદેશની પાશ્વરન્યધાની આધેન્સ
શહેરમાં મહાનૃસિંહવેત્તાસોઢેરીમનો જન્મ થયો હતો સોકેટીસ
એક સામાન્ય કુટુંબમાં જન્મેલો હતો ખરેખર માણસમાં વારના
વિક પ્રતિષ્ઠા અને ખરી મહોદય આવવામાં નીચ કુલોત્પત્તિ
પ્રતિજ્ઞા કરતી નવી સોકેટીસે એક તદ્દન તવીજ અને વિચિત્ર તત્ત્વ

જ્ઞાનની શાળા કાઢી અને તેના શિષ્યોમાથી “ સોફીસ્ટો ” મહાત્માની ઇંએવી ભ્રમણાને મર્ચન દુઃ દેહી દેવા ઉપદેશ દેવા લાગ્યો. આથેન્સ નિવાસીઓ સોફેટીસના મતજ્ઞાનની કિંમત ડરવાને શક્તિમાન હતા નહિ તેથી તેઓએ તેના ઉપર આક્ષેપ મૂકીને ઝેર પીવાનો કૂર દેહાતક હ સોફેટીસ ઉપર વરમાવી દીધો. સોફેટીસને તેના મિત્રો તરફથી નાસી જવાને ધત્તુ મમનવવામા આવ્યો હતો, અને તેઓ વચ્ચે સવાહ પશુ વચો હતો. પરંતુ મહાનૃતત્વવેત્તાસોફેટીસ આત્મા અમર છે, દેહ નાશવત છે, આ સસારની મર્વ વસ્તુઓ નાશવત છે તથા મુખની આશાએ આ દુનિઆમા ચોરડી માઝક રહેવું જોઈએ સોફેટીસે સ્વમુખેથી ઉચ્ચાર્યું હતું કે, પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે મૃત્યુ મને પ્રિય લાગે છે એ ઝેર પાઇને દુષ્ટ આથેન્સ વાસીઓ મહારા ઉપર ધણોજ જીવમ કરે છે એમ નહિ, પણ એ લોકો મહારા ઉપર કૃપા કરીને મને જ્ઞાનદ લોકમા જવાને આ મૃત્યુરૂપી માર્ગ ખુલ્લો કરી આપે છે એવું તેને લાગ્યું હતું “ ખરેખર મહાત્માઓ પકને પકજતું ઉપસ્થાન માને છે ”

મહાત્મા સોફેટીસ અને લક્ટમિરાળાઈ આ નાશવત દુનિઆ છોડીને ચાલ્યા ગયા છે, પરંતુ તે દેશના મતાનોને માટે અતિએ માથે આશ્ચર્યમા જન્કાવ કરી નાખે તેનો પ્રતિજ્ઞા પાળક સ્વર્ગની નિમરતી સમાન પન્થ મુરતા ગયા છે પ્રતિજ્ઞા પાળવી એ કંઈક વીરધીર મનુષ્યની કરજ છે પ્રતિજ્ઞા એજ સહજનદ છે

કેનાપિ કેઘ જીરુમાથી, પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મ ના થાતો,
મળે જો ઇન્દ્રની પદવી, તવાપિ બ્રહ્મ ના થાયું. ૪૨

વિવેચન — હે જાણે ! તું કોધના જીરુસાથી પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મ થતો નહિ તેજ લોકના વગ ધઈ પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મ થતો નહિ, યદિ ઇન્દ્રની પદવી મળે તો પતા હે જાણે ! તારે પ્રતિજ્ઞા ધર્મથી બ્રહ્મ ના થતું જોઈએ મહારાજા સૂર્યવસન્નપતિ પ્રતાપમિહના બ્રાતા શક્તિસિંહ સ્વદેશભૂમિરક્ષણની જે સ્વભાવિક આન્તરિક પ્રતિજ્ઞા હોય છે તેનાથી બ્રહ્મ ધયો, તથા “ સવીમ ” નો પક્ષ સ્વીકાર્યો

અને માતૃ ભૂમિના નાશાર્થે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો તેમા વાસ્તવિક પ્રયોજન તેના કોધના જુસ્સાનું હતું કોધના જુસ્સાની વેરની લાગણી સચેત ધાય છે, અને મનુષ્યને અધ જતાવે છે તે - વજન-ભૂમિ દોહી બે થો પશુ અને પશ્ચાત્તાપ યોગે કોધનો પ્રશ્ન ધનાથી તેના હૃદયમા સ્વદેશપ્રેમ જાગૃત થયો, દેહીપ્યમાન થયો, અમાન જ્યોતિથી પ્રગટ થયો અને આત્મિક શાંતિ આપવાને સમર્થ થયો પૃથ્વીરાજતા પ્રતિપક્ષી કનોજના રાજા જયચંદ્રે કોધ વેરના જુસ્સાથી માતૃભૂમિ પાલનની અભાવિક પ્રતિજ્ઞા હતી તેનાથી વિરુદ્ધ કાર્ય કરીને શહાદુદ્ધિને સ્વારી કરવાની પ્રેરણા કરી, તેથી પરમજાનો નાશ કરતા સ્વભૂમને જડમૂળથી ઉખેડી નાખ્યું આર્થ ભૂમિનું મત્યાનાશ વાળ્યું, વિદેશીઓને માતૃ ભૂમિઓ રીજાવવાને સોપી દીધી અને સગને માટે વિદેશીઓની પગલ રતાની બેડીમા સ્વભૂમિને ચોપી દીધી હા દુષ્ટ કોષી સ્વાર્થી જયચંદ્ર ! તુ તે તારૂ અશ્વેત સુખ લઇને ગયો પરંતુ આર્થ માતાની બેડીઓને કોણ પ્રતિનાપાળક વીર તોડી નાખશે જયચંદ્ર ! તારો શુનોહ નથી પરંતુ કોધના આવેશે તારૂ જ્ઞાન ભુતાનું પરસ્પર મિત્રોએ, બધુઓએ, ભગીનીઓએ, સુવકોએ, શુરોએ અને ગિર્યોએ દહાપિ કોધના જુસ્સાથી પ્રતિજ્ઞા પાલનથી બ્રહ્મ યજ્ઞ નહિ પરસ્પર મનુષ્યોએ પ્રેમની લાગણીથી-ગળ થથી અનેક ખામતોના પરસ્પરને વચન આપ્યા હોય, ટેક વીધી હોય, ગેલ કર્યા હોય તેને કોધના જુસ્સામા આવી જઇને તોડવા ન જોઇએ, તેમજ હોબની લાગણીથી કોળ, પ્રતિજ્ઞા, વચનનો ભંગ ન કરવો જોઇએ શુરોપીય રાજ્યો પેદી કેટલાક રાજ્યોએ તોભ ॥ વશે અધુના કેટલાક વર્ષથી યુદ્ધેનીનું તર્પણ ભરવા માડ્યું છે તે મગાયને વિશ્વ સ્મૃતિ પથમાથી દૂર કરી શકે તેમ નથી રજોગુણ અને તમોગુણના તાજે યદ્ય પ્રતિજ્ઞા પ્રત્ય ન થવું જોઇએ ઇન્દ્રના સરખી પદવીની લાલ ચોમા લપટાઇને પ્રતિનાને તોડવી ન જોઇએ

જરા વાતે વિરોધી થઇ અભિમાને કુલાઇને;

મચનનો ભાગ ના કરજો, વિચારી દેજોને ધરજો । ૪૩

વિવેચન—હે મનુષ્ય ! ! સામાન્ય વાતમા વિરોધી થઇને
 અને અભિમાને પુલાઇને વચનનો લગ કરીશ નહિ અને હૃદયમા
 ન પૂર્ણ નિચાર કરીને ટેકને ધારણ કરજે અમુક કાર્યને હું કરીશ,
 અમુકમા અમુક રીતે હું આત્માનો લોગ આપીશ, અમુક જાણવામા
 આવેલી વાતને હું જાહેર નહિ કરૂં, અમુક રીતિએ સ્વલોગ આપીશ,
 અમુકને અમુક વખતે મહાયક થઇશ, અમુકને માટે અમુક કાર્ય
 કરીશ અને અમુક જાળતમા આવેલા વચન પ્રમાણે વર્તીશ તેમા
 કદિ ભૂલ કરીશ નહિ, ઇત્યાદિ અનેક વિષયોની પ્રતિજ્ઞા કરીને, વચન
 આપીને, પશ્ચાત્ અમુકની માથે કોઇ પ્રસંગે વિરોધી બનીને વચનનો
 લગ કરીશ નહિ અમુક વચનનો લગ કરીને અમુક હાનિ પહો
 આડવાની સાથે વચન લગ કરવાથી પોતાની અનન્તગણી હાનિ
 થાય છે, તેનો હે મનુષ્ય ! જ્યાલ કર ! શુજરાતનો પ્રધાન માધવ
 સ્વકર્ણનૃપ સાથે સ્ત્રીસબ ઘે વિરોધ થવાથી દેશદ્રોહી બન્યો અને
 પોતાની જન્મભૂમિ શુજરાતની પડતી થાય એવી રીતે તેણે
 અલ્લાઉદ્દીનને ઉશ્કેર્યો તેણે પરિણામ એ આબુ કે શુજરાતની પડતો
 થઇ, હિંદુસ્થાનનો સુકોમળ બગીચો સુગઇ ગયો, સુકુમાર
 વેલડીઓ માધવની ઇર્ષ્યા કરતી મુક બની ગઇ, સુગંધી ફુલોએ
 સ્વગંધીની શ્રેણિને ભલુ દીધી—સર્વત્ર “ સહારાના ” રણ જેવું
 દેખાવા લાગ્યું શુજરાતીઓ હતાશ પામ્યા કર્ણ—દક્ષિણમા આવ્યો
 ગયો પરંતુ માતૃભૂમિને ઉદ્ધારવા માટે પ્રયત્ન કરવામા સ્વભૂવનની
 આહતિ આપી દુષ્ટ, દેશદ્રોહી માધવની પણ દુષ્ટ દશા થઇ પરધર્મી
 થવાને ના કબુલ થતા તે પણ નીચની માફક વિદેશી દૂતરાઓથી,
 અહીં તહિ કરાવા લાગ્યો અલ્લાઉદ્દીને માધવને કહ્યું કે, “ તારી
 જન્મભૂમિ, તારો રાજા કરજી ઘટેયો તેવાથી તું વિરૂદ્ધ પડયો જે
 નૃપતિ પાસે રાજકીય જાળતો નહિ હોવાનો પ્રતિજ્ઞા કરીને પ્રધાન
 થયો હતો, તે વચનનો ત્હે લગ કર્યો, તો માફ તું શુ ઉઠાજવાનો
 હતો ” એમ વહીને તેનો તિરસ્કાર કર્યો આ ઉપગ્રથી હે મનુષ્ય !
 તું જરા જરા વાતમા, જરી જરી જાળતમા વિરોધી થઇ વચનનો

સગ કર નહિ અભિમાન, ઇર્ષ્યાથી પુલાઈને વચનનો સગ ના કર
આ વિષયને તારા હૃદયમા પળે પળે મારણુ કર

પ્રતિજ્ઞાઓથી પડેલાઓ, જગત્મા અન્યને પાડે,
કદી ના મગતિ કરજે, વશે સગત અસર તેની. ૪૪

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞાથી પતિત મનુષ્યો જગત્મા અન્ય મનુષ્યોને પાડે છે હે મનુષ્ય ! એવા પ્રતિજ્ઞાથી પતિત મનુષ્યોની સગત કર નહિ તેઓની । ગતિથી તેઓના વિચારો અને પ્રતિજ્ઞા પતિત આચારોની તકને અસર નહોતે જેવી સગતિ તેવી અસર થઈ થાય છે અને વધારી જેમો નજ તેમો રગ જેસે છે પુસ્તકો કરતાં સગતની અગર વધારે થાય છે પ્રતિજ્ઞાપાલન, પ્રતિજ્ઞાહક પુસ્તકો કરતા પ્રતિજ્ઞાપાળક મનુષ્યોની મગતિથી પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવા માટે અન્યત્ર અમર થાય છે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી બ્રહ્મ થયેલા મનુષ્યોની સગતિથી વિજ્ઞાની કરતા પણ અધિક ઝડપથી પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મતાથી અમર થાય છે ‘દોષ બ્રહ્મ થયેલ સોને બ્રાહ્મ કરે અને એક સુધરેલો સોને સુધારે’ એમ જે કહેવામા આવે છે તે સત્ય છે પતિમતા ધર્મ પાવનરૂપ પ્રતિજ્ઞામાં જુઓ અયેવ શુભરાતના રાજા વરણધહેવાની રાણીએ સ્વધર્મને ન શક્યા, ગમે પોતાની પુત્રીને પોતાના ધર્મથી અપૂર્ણ કરવા કહી મ માવી હજારો સ્વદેશીઓના રક્ત પી નહીઓ વહેતાવાં હિંદુધર્મનું સત્યાનામ વાળી નાખ્યું ભારત પરદેશીઓની જુ મી બેડી પો મા તકડાઈ ગયો પતિત પાતાયતિ સર્વમ્ ! આ વાક્ય મર્વાયે મત્ય છે એક નાક ટપાળે મનુષ્ય સોના નાક કપાવીને પોતાના લે મા દે છે પ્રતિજ્ઞાઓ, રોક, વચન, બધાઓ, આખરીઓ, બેનાશઓનો ભ મા ત્યાં રહેતા જાતે જાણાય છે પરંતુ પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરના મનો નો આ પાત્રીના ટેરવા ઉપર મનાય તેટલા અપ નીકળી આવે છે પોતેના પાત્રોમા રાજ્ય છે, પાત્રન કરવામા સ્વર્ગ છે અને પતિન થવામા નરક છે જેની રીત નરકના કીડાને કાઢ બહાર કાઢી સ્વર્ગ પ્રજાઓ મૂકે તો કાતો તેઓનું મરણ નીપજે, કાતો તેઓ તરફ

લીલા મારે તે પ્રમાણે પતિત મનુષ્ય જાન્યોને ડુબાડવાના તરફથી આ
માથા કરે છે પ્રતિજ્ઞાના ઉદ્ધારનો ગમ સ્વાસ્થ્યો એજ વીર, ખીર, ગહા
દુરોના ભાગ્ય છે હે મનુષ્ય ! ! ! તુ જારિ પ્રતિજ્ઞા પતિત મનુષ્યોની
સગત પર નહિ પડતો મનુષ્ય જાન્યોને પડે છે ટહેવત છે કે “ડુબતો
ડુબાડે અને પરનો પાડે” તમે તેની પ્રતિજ્ઞામા મનુષ્ય સજ્જડ હોય
તો પણ પ્રતિજ્ઞાથી પતિતની મગતિ જ તા અવશ્ય પડવાનું થાય છે
પૃથુગજ ચૌહાણનો પ્રધાનપુત્ર વિજયચંદ્ર પોતે સ્વદેશધર્મપાલન
પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયો, અને તેની મગતિ જગનાગજોને તેણે પાડ્યા
જાયા અને લીંબડા જાને એકજ સ્થાનમા ઉડી મોટા થયા
હોય છે અને પરસ્પર જાનેના મૂળ લેગા જોતપ્રોત થઈ ગયા હોય
છે, તો લીંબડાની સગતિથી જાનાની ઢેરીની મીઝાશમા ફેંકાર થાય છે
યત વસ્તવ નિવસ્તવ કુદિવિસ્તમાગયાર મૂલાદ, સગમેળવિ
ળડા અર્થોર્નિવત્તળ પત્તા ॥ વચન લગ જગનાતજોને તો સો હાથથી
નમસ્કાર કરવાની જરૂર છે

વચનની ટેક ધરવાનું, શિષ્યો નાતો શિષ્યો તુ ગુ ?
પ્રતિજ્ઞા પાળતા શિષ્યો, શિષ્યો ત્યારે મકુળ બીજું જપ

વિવેચન — હે આત્મન ! જો તુ વચનની ટેક ધરવાનું ન
શિષ્યો તો જાન્ય ગુ શિષ્યો ? અર્થાત્ કાંઈ પણ શિષ્યો નહિ જો
તુ પ્રતિજ્ઞા પાળવું એમ શિષ્યો તો જાન્ય મર્મ કળા શિષ્યો એમ
ત્યારે અવશ્ય જાણવું આગમો, આર વેદ, એકતો આઈ ઉપનિષદ, કુરાન,
બાઈબલ, વિગેરે જાન્ય પુસ્તકો વાચીને, વિજ્ઞાનાનિ અનેક વિષયોનો
અભ્યાસ કરીને મહા વિદ્વાન ગણાયો હોય તો પણ જો પ્રતિજ્ઞા પાળ
વાનું ના શિષ્યો તો તુ કાઈ પણ શિષ્યો નથી કરોડો પુસ્તકોનો
અભ્યાસ કરીને મગજના જ્ઞાનતત્ત્વોને થકવી નાખી મહાશિક્ષક
તરીકે તુ પ્રજ્ઞાત થયો હોય તોપણ વચન પાળવાનું હૃદય શિક્ષણ
તો તે અહુ નથી મર્મ પ્રજ્ઞાનુ લીધેલું શિક્ષણ નિર
ર્થક છે, બ્યર્થ

પ્રતિજ્ઞા પાળવાનું જ એકજ શિક્ષણ સંપૂર્ણ શિષ્યો તો રહે કરોડો વિષયોનું શિક્ષણ મેળવ્યું એમ નકતી જણવું સર્વ શિક્ષણ કરતા પ્રતિજ્ઞા પાળવાનું શિક્ષણ મહાન છે “ તારકામા રજનીપતિ, વૃક્ષોમા કંપ વૃક્ષ, પર્વતોના મેરૂ, મનુષ્યોમા ચક્રવર્તિ, સર્વ રસોમા શાત રસ, ભક્તિયોમા સ્વાર્થણ ભક્તિ, સર્વ ગુણોમા વિનયગુણ, સર્વ મતોમા બ્રહ્મચર્યવ્રત, સર્વ દાનોમા અભયદાન, સર્વ જ્ઞાનોમા આત્મજ્ઞાન, સર્વ ક્રિયાઓમા નિર્લેપ ક્રિયા, સર્વ જળોમા યોગજળ, સર્વ ખજાનોમા ગરુડ, સર્વ વનચરોમા મૃગેશ્વર, સર્વ સૂરોમા ધર્મશૂર, સર્વ તેજમા સૂર્યેશ્વર તેજ, પૃથ્વીઓમા ગર્વોત્તમ હસ, અને સર્વ જળોમા મેઘનું જળ તેમ સર્વ શિક્ષણમા પ્રતિજ્ઞા, ટેક, વિશ્વાસ, બોલ પાળવાનું શિક્ષણ મહાન છે, ઉત્તમ છે, સર્વોત્તમ છે, સાગર સમાન છે, પૃથ્વી સમાન નિશ્ચળ છે આકાશ સમાન સર્વ વ્યાપી છે, દેહીભ્યમાન છે, ઉત્તમ છે અમર છે અમર છે

જેનો બોલ હાથમા નથી તેનું હૃદય હાથમા નથી પતિવ્રતા ધર્મની ટેકથી સતીઓ સ્વસ્થામિની પછવાડે અગ્નિની ભડભડતી રહેમા હસતા સુપ્રસન્ન મુખે બળી ભસ્મી જૂત થઈ જાય છે તે ખરેખર વિચાર મેલિમા પ્રથમ સ્થાન આપવા યોગ્ય છે પ્રતિજ્ઞાનું વર્ણન કરવું, વાતસબથી ચર્ચા કરવી તે મગજ, બુદ્ધિનું કામ છે, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવું એ તો હૃદયબળનું કાર્ય છે મગજ બુદ્ધિ કરતા પ્રેમ, શૌર્ય, અને પ્રતિજ્ઞા પાલનમા કદાચ દરજ્જે હૃદય ઉત્તમ છે, માટે પ્રતિજ્ઞા પાળતા જે શિષ્યો તે અન્ય સકળ શિષ્યો એમ કહેવું તેમા કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી બાળકોને ગળથુથીમા પ્રતિજ્ઞા પાળનારું શિક્ષણ આપવું જોઈએ, કે જેથી અન્ય મનુષ્યો પ્રતિ તે પોતાના હૃદયની સારી છાપ પાડી શકે પ્રતિજ્ઞાપાળકે મોની મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળનામા અન્યને જેટલું શિક્ષણ આપી શકે છે તેટલું હબરો પુસ્તકો, અને પ્રતિનાની પ્રશ્નમા હબરો ઉપદેશકો પણ તેટલું શિક્ષણ આપી શકતા નથી.

મીઠાની જાસલડી જે, પ્રતિજ્ઞા બોલીને સણુમા,
અહો એ જાસ સર્પિણી, રહે ત્યા ભય દહો દેવો' ૪૬

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા બોલીને જે જાસલડી સણુમા પ્રત્યક્ષપત્ત
ફરી ભય છે તે જાસલડી અગર કાળીનાગણુના જેવી છે એવી
જાસલડીના વાસ છે ત્યા ઘણોભય રહેલો છે પ્રતિજ્ઞાબોલીને
ફરી જાસલડી જાસલડીને સર્પિણીની ઉપમા આપવામા આવે છે તે
અગર યોગ્ય છે સર્પિણી ત્યા રહે છે ત્યા લોકોને ઘણો ભય
રહે છે સર્પિણી જેને ડર છે તેનો નાશ કરે છે તદ્દન જાસલડી
સર્પિણી જે મુખમા રહે છે, તેનાથી આજીવિત ડર રહે છે, અને
જાસલડી સર્પિણી જેને ડર છે તેનો નાશ કરે છે નિઃશ્ચિન્ન
તો આવી નાગણીને જાસલડીના જે સતપુત્રો જાસલડીને
સર્પિણી બનાવતા નથી માટે અન્ય મુનમનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા ફરી
જાસલડી કદાપિ જાસલડીને કાળીનાગણુ બનાવવી એકોએ નહિ જે
મુખમા પ્રતિજ્ઞાથી બદલાતી જાસલડી ઉપ સર્પિણી વગર છે, તેને સર્પિ
જાસલડીને જાસલડીના વખત આવનો નથી દરેક મનુષ્યે દરેક જાસલડી
જાસલડીના જે વાસવાથી કદાપિ જાસલડી, સર્પિણી બનાવી નથી કદાચ
ફરીજાસલડી જાસલડી ઉપ સર્પિણી ત્યા વગર છે ત્યા જાસલડી અજ્ઞાત
અને ભયનો વાસો છે, એવું જાસલડીને મુનમનુષ્યોએ જાસલડી જાસલડી
ફરી ન જાય જોઈએ

શરીરે નહિ અમર રહેતા, મનુષ્યને બિન થાવાનું;
જગતની લાલચો જોડી, પ્રતિજ્ઞા પાળને ખરી. ૪૭

આવે તોપણ કાયાનો તો એક દિવસ નાચ થનાર છે તો પછી પ્રતિજ્ઞા પાળવામા શરીર નષ્ટ થઈ જાય તો તે િ શા માટે મમતા રાખવી જોઈએ ? પ્રાપ્ત કરેલું ધન પણ સંપાદન માટે રહેતું નથી કરોડો ધનપતિયો આવી ગયા મહાચક્રવર્તિઓ, સાર્વભૌમનૃપો તેમજ કંકડા ભૂમિના મગફળ માલીકો પણ ચાલ્યા ગયા નવન દત્તજનો કે જેઓએ દરિયામા સુવર્ણની ડુંગરીઓ ખનાવી હતી તેઓ પણ ચાલ્યા ગયા રામ રાવણ સરખા પણ ચાલ્યા ગયા મહર્ષિઓ, સપિયો, મનુષ્યો, પ્રાણી, તેમજ સર્વ જંગલ જીવુઓ, આ નશવત દેહ છોડીને ચાલ્યા ગયા છે બનુ દરિએ વૈશાખ રાત્રીમા હતું છે કે -

યદા મેઘ શ્રીમાન્નિપતતિ યુગાન્તાગ્નિનિદ્રત',
સમુદ્રા' શુષ્યન્તિ પ્રચુરમકરગ્રાહનિલયા ।
ધરા ગચ્છત્યન્ત વરણિયરપાદૈરવિ ધૃતા,
શરીરે કા વાર્તા કરિકલભકર્ણાગ્રચપલે ॥

એક ડગલુ પણ કોઈની સાથે ધન ગયું નથી, તો પછી એવી લક્ષ્મીદેવીના પૂજારી બનવાથી શો લાભ આ માટે સ્વકલ્પપરાયણ તાથી વિમુખ થવું જોઈએ ? શરીર અને ધન કરતા પણ સ્વકલ્પ તાની આવશ્યકપ્રતિજ્ઞાવચન, ટેકની અનતગતી વિશેષકિંમત છે સગા કુટુંબી પણ સલાકાળ સાથે રહેતા નથી પછીના મેળાના જેવી તેમની સ્થિતિ છે અમરગહેલો નથી રહેતા, અમરતામો નથી રહેતા, આકાશમા પ્રગટતી વિદ્યુત્પેઠે આદેહની સ્થિતિ છે સ્વાત્માની પ્રતિજ્ઞાપાલન મહત્તા સમાન અન્યકોઈની મહત્તા નથી તો પછી કુટુંબ દુનિયાનાસામું જોઈ સ્વપ્રતિજ્ઞાથી શામાટે બ્રહ્મ થવું જોઈએ, પ્રતિજ્ઞા, વચન, ટેકના માટે ઇગ્વાડ, ક્રાન્સ વિગેરે રાખ્યો વતમાનમા ચાલતા કુદોમા લાજોમનુષ્યોની આહુતિ આપે છે બાહ્ય વૈવયિક્યુઓ પણ સલાકાળ રહેતા નથી તો પછી વૈવયિક્યુ સુખો અને વૈવયિક્યુપદાર્થોની લાવચથી પણ સ્વયોચ્ચ આવશ્યક જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ, ટેકો બોલ્યો છે, તેનાથી શા માટે બ્રહ્મ થાઓ છો ? શરીર,

ધન, વૈષયિકપદાર્થો કરતા સ્વપ્રતિજ્ઞા વચન ટેકની ઘણી અમરતા, ઉપયોગિતા અને આવશ્યકતા છે, એવું ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ એકવખત ફરીથી શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના વૈરાગ્યશતકનું વાચન કરીએ અહીં મનુષ્યની કેવી સ્થિતિ છે, તેનો તો જરા ખ્યાલ કરો ? નિશ્ચિત વેદીઆદોરની માફક, રાસલગ્ની માફક ભાર વહન કરતા છતાં પણ એકવખત નીચેના શ્લોક તરફ ધ્યાન આપો

દૃન્હેણામે યમં ચે નિયમિતતનુભિઃ સ્થીયતે ગર્ભયાસે,
કાન્તાવિદ્યેયદુઃસ્વવ્યતિક્રુરવિપમો યોવનં ચોપભોગઃ ।
નારીણામપ્યવજ્ઞા યિલસતિ નિયત વૃદ્ધભારોપ્યસાધુઃ,
સસારે રે મનુષ્યા ! વદત્યદિ સુખ સ્વલ્પમપ્યસ્તિ કિંચિત્ ॥

અહીં ખરેખર આ મ સારમાં નિશ્ચલ સુખ નથી પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, કારણ કે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી હૃદય પુલકિત થાય છે, આનંદ પામે છે, અને તેથીજ સસાર સુખમય ભાસે છે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન, જતન સેવન, તેજ વસ્તુગ્રિયતિ તપાસતા અનિમદુર છે પ્રતિજ્ઞા પાલનની સુવાસ મનુષ્યના હૃદય ઉપર પ્રસરાવી દે છે

હે મનુષ્ય !!! તું જગત્ સળધી અર્થાત્ જગત્ના પદાર્થો મળધી જે જે હુષ્ક લાલચો રાખે છે તેને હુષ્કવામનાઓને ત્યાગ કરીશ તોજ પ્રતિજ્ઞાપાલનપ્રમા પ્રવર્તીશકીશ તે લાલચોને દૂર દૂરી દઈને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અનેક પ્રકારનું સુખ થાય છે આત્માની શક્તિઓનો વિકાસ વાય છે માટે જગત્ના પદાર્થોની લાલચમાં ન ફસાતા પૂર્ણપણે પ્રતિજ્ઞા પાળ પ્રતિજ્ઞાનું રક્ષ-સ્વયંમેવ તને જણાશે

નપુ સક-તે ગણાવાનો, પ્રતિજ્ઞાથી હઠે પાડે,
પ્રતિજ્ઞા જો ફેરે કીધી, પછી એ માનવી શાને ?
પ્રતિજ્ઞાની ખરી ટેકે, વધે છે નેક માનવને,
પડે વિલામ તેનો, એ જો કાર્ય પ્રારંભ ॥ ૪

નિવેચન—જે પ્રતિજ્ઞાથી પાછો હઠે છે, તે વિશ્વમા નપુ સક જણાય છે જેનામા કાર્ય કરવાની શક્તિ નથી હોતી તે નપુ સક ગણાય છે પુરુષનો વા સીનો આમરહોય પરતુ પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે ન પ્રવર્તાય તો નપુ સકત્વપદવડે વિશ્વમા લોકો તેને વ્યવહારે એમા કાંઈ આશ્ચર્ય નથી જે પ્રતિજ્ઞા કરીને પાછો હઠે છે, જે નામરૂપના મોહમા મુઝાઈને પ્રતિજ્ઞા માટે આત્મશક્તિનો વ્યય કરતો નથી, જે આત્માર્થણુ વખતે પાછો હઠી જાય છે, જેને પોતાની પ્રતિજ્ઞાદિકતવ્યતા માટે શૂરાતન થકતુ નથી અને જેને આત્મશક્તિનો સ્વાઘયમા વિશ્વાસ નથી, તે નપુ સક છે પ્રતિજ્ઞાદિ કાર્યથી પાછો હઠનાર નવ નવ જાજની મુછો વાળો હોય અને જૂઠની પેઠે વસ્તાર વાળો હોય તોપણ તે નપુ સક છે પ્રતિજ્ઞા પાલનનુ પુરુષાર્થ દરક મનુષ્યના આત્મામા ખીલી શકે છે પરતુ પોતાની પ્રતિજ્ઞા વિના અન્યવિશ્વના સામુ ન જોવામા આવે ત્યારે તે કાર્ય બની શકે છે પ્રતિજ્ઞા જો કરેલી ફરતી હોય તો, એ પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ, માનવ જાતિમા ગણાય નહિ

પ્રતિજ્ઞાશ્રુત થવાથી પુરુષત્વનો નેક, ટેક રહેતો નથી માટે નામરૂપનો ત્યાગ કરીને કીધેલી પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવી જોઈએ

પ્રતિજ્ઞાની ખરી નેકટેકવડે મનુષ્યનો ટેક વધે છે એમ જે વધવામા આવ્યું છે, તે અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે જે પ્રતિજ્ઞાની ટેકથી પોતાનો નેક જાળવી રાખે છે, તેનો વિશ્વના લોકોમા અત્યંત વિશ્વાસ બધાય છે, અને તે ધારેલા કાર્યોને ઢરી ગઢે છે ખરી કસોટીના પ્રસંગે પ્રતિજ્ઞાની ટેક જાળવવાથી નેક વધે છે જે નેક તરવારની ધાર વડે વધતો નથી તથા લક્ષ્મી સત્તાવડે વધતો નથી, તે ખરેખર પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા પાલનથી વધે છે આફ્રિકામા મોહન ઠરમચ દ ગાંધી સત્યાગ્રહની પ્રતિજ્ઞાને લઈને ધારેલા કાર્ય પાર પાડવા ગડિતમાન થયા છે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને રહેવાથી લોકોને પોતાના ઉપર વિશ્વાસ બેસે છે લાખો અને હજારો કપીઆની ઉજ્જવળાવવ ત્રનાશ વહેપારીઓ અરખર બોલેલા વાત પ્રમાણે ટેક રાખવાની વિશ્વમા ફાલી જાય છે પ્રતિજ્ઞા ની ખરી ટેક વિના જાલેલા બોલોની ધૂળી જેટલી પણ કિમત નથી માટે

મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવા માટે અને તેથી જગત્માં વિશ્વાસ બેસાડવા માટે સ્વાર્થથી કરવું જોઈએ નિયમિત પ્રતિજ્ઞાને ઉચ્ચ કોટીપર લાવવાને વિચાર કરવો જોઈએ

પ્રતિજ્ઞાને ત્યજે લીડ, વિપત્તિયો પડે ત્યારે,
વિપત્તિયો મહી પૂરી, પ્રતિજ્ઞા પાળતો ગૃહો ૫૦

પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાળકની, ચરણ ધૂસી જ પૂજાતી,
અહો તે ધૂસીમાં પણ કંઈ, ભરાતું મન પૂન્યજ છે. ૫૧

વિવેચન—જ્યારે ગીર્વપર વિપત્તિયો આવીને પડે છે, મૃત્યુ સામું ગર્જના કરીને ઉભું રહે છે, ખાવા પીવાના માસા પડે છે, અતુકુળ મથોગો ફરી જઈને પ્રતિકુળ દેખાય છે, સ્વપક્ષના મનુષ્યો સામા પક્ષમાં પેમીને શત્રુ બને છે, શીતાતપના કઠીન અસહ્ય દુઝો મહેન કરવા પડે છે, લોકો ધિક્કાર આપે છે, કોઈ મનુષ્ય પણ પોતાને આધ્યાત્મન આપવા એક શબ્દ તો શું પણ એક શબ્દની વર્ગણા માત્ર પણ કહેતો નથી લોકો પોતાની હાંસી કરે છે અને આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિથી ચેરાઈ જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે મનુષ્ય પાસેથી લક્ષ્મી દેવી વિદ્યાધિગિરી માગીને પલાયન કરી જાય છે જો કે મનુષ્ય તેનો તે છે, તેજ ઇન્દ્રિયો છે, તેજ નામ છે છતાં મનુષ્ય ધનરહિત થતાં ગાભરો, વિચિત્ર બની જાય છે ભર્તૃહરિ કહે છે કે —

૧૧ તાનીન્દ્રિયાણિ સન્ન્યાનિ તદેવ નામ,

સા બુદ્ધિરમતિહતા વચન તદેવ ।

૧૨ અર્યોપ્મણા વિરહિતઃ પુરુષઃ સ એવ,

તત્ત્વન્યઃ સ્ત્રણેન મયતીતિ વિચિત્રમેતત્ ॥

અહા લક્ષ્મીદેવીની કૃપા અલૌકિક છે પરંતુ પતિના દેવી તો તેથી અધિકપદ મનુષ્યના હૃદય ઉપર ધારણ કરીને સ્વર્ગની મિદિ નિસરણિ પ્રાપ્ત કરવાને મનુષ્ય ઉત્તેજન કરે છે જ્યારે

લક્ષ્મીદેવી અસ્થ સમયને માટે મનુષ્ય જીવન ઉપર બનાવે છે ત્યારે પ્રતિજ્ઞા દેવી ચંદ્રાયણો મુખ દોય વા હુ ખ હોય, ચંદ્રાયણો પેસો હોય વા ન હોય, તોપણ તે દેવીની આરાધના કરનારનું જન્મ મરણનું હુ ખ સદાને માટે નાશ કરે છે

બીજી જ મેશા મુખપ્રતિજ્ઞાનો ત્યાગ કરી નાખે છેને પોતાની ટેકને શુભાવી દે છે ચિતોડના મહારાજાઓઉપર પ્રતિજ્ઞાત્મક દેવાના અનેક પ્રસંગો આવી પડ્યા, પરંતુ તેઓએ સૂર્યવંશીની પ્રતિજ્ઞાનો ટેક ત્યજ્યો નહિ પિતૃઓની મહાન જાતિને કલક લગાડ્યું નહિ શશાક કલકિત છે કિંતુ સૂર્યનારાયણ તો કલકરહિત છે તો સૂર્યવંશી નૃપો હદાપિ સ્વગોત્રને કલકિત કરી શકેજ નહિ જ્યારે કલક રહિત ગોત્ર વા મુખ હોય છે ત્યારેજ બહાદુરીવી સ્વમુખ ઉચ્ચ રાખી શકાય છે અને વિશ્વમા વાહવાહ કહેવાય છે

મહાદેવકબરે સ્વમુખેથી ભર મહામા વિપત્તિવાદજથી યેશાયલા જીવતામુય મહારાજાપ્રતાપની પ્રથમા કરી, વખાણ કર્યો, તે શુ માન ગણાય નહિ ? ખરેખર સ્વપક્ષ પરપક્ષનો ધન્યવાદ તેજ સ્વર્ગની મુદરીઓના આભિષેક કરતાં શ્રેષ્ઠ છે કહ્યું છે કે —

अभिमुखनिहतस्य नतस्तिष्ठतु तावज्जयोऽथवा स्वर्गः ।

उभयदलसाधुवाद अवणमुग्धोऽसौ घतात्पर्यम् ॥

અનેક વિપત્તિયો સહન કરીને શૂરવીર પૂરું પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે મહારાજા હમીર, કુબો, પ્રતાપ, વનરાજ, ચંદ્રગુપ્ત, ચંદ્રમા રોટ, વિગેરે પ્રતિજ્ઞા પાળકોની વિશ્વમા ચરણબૂલી પૂજાય છે અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞાપત્રટેકને પાળનારાઓની પગનીચેની ગજના કણો પણ અન્ય જનોવડે પૂજાય છે શીર્ષપર ચઢાવાય છે, પ્રતિજ્ઞા પાળકોની ચરણ ધૂતી ખરેખર વિશ્વમા વદ પ્રીય છે વચનપાળક, પ્રતિજ્ઞાપાળક બનવું મહા સુફલ છે પ્રતિજ્ઞાપાળકની ચરણ ધૂતમા પ્રતિજ્ઞાપાળકના શરીરના આંગણોનું મત્વ લગાય છે, અને તેના પૂજકોને

ધાય છે તો, ટેક, પ્રતિજ્ઞાપાત્રોનાં વ્યાપકતા છે તે તે સ્થાને તે હોદ્દા વીર્ય મળીને પૂરે છે, વહે છે, આવે છે ત્યાંના આન્દોલનોને દૃઢપુટમાં દબાવે છે વીર્યની દૃષ્ટિ અરેખર મહાપુરુષોના સ્પર્શ તથા ક્રીડાના વિગેરેથી થઇ હોય છે હિંદુસ્થાનમાં દેસીલાનવધાની પ્રતિજ્ઞાવ્રતે વણા થયા છે, તેથી હિંદુસ્થાનને ચાર્યવંશ તરીકે ઓળખાય છે એ પ્રતિજ્ઞાનત પાળનારાઓનું આર્યાવર્ત મહાવ્રત છે મહાવ્રત, કૃષ્ણ, રામ, ગૌતમ, ભુદ, યુધિષ્ઠિર, દ્રોણાચાર્ય, વૃષભધનુષ, કૃષ્ણદેવ, મહામહા પેશ્વા, કબીર, સુમતીરાવ, દેવદાસ, વીરકર, મહા પુરુષો, મહાત્મા ગણાતા આર્યવ્રતોનાં વધુપણવડે આર્યાવર્ત પવિત્ર થયો છે “તેથી આર્યવર્તને આર્ય મુળમાં પણ અનેક શુભ સાત્વિક ગુણો જન્મ્યા છે, તેથીજ તે પાત્ર ખરો તો શુ પણ અભિવર્તિત સુવર્તિત તરીકે ગણાય છે, તે આરાધ્ય દેશ ગણાય છે” મહાવ્રતોનાં વ્રતો દેવને લઈને સમૃધ્ધિના, વૈભવના અને મહાન કલ્પની પ્રતિજ્ઞા વિચારે માત્રમાં તે જાનેરી દેશનાં દેવાને દેવતા બની જાય છે તેઓમાં કેટલાક તો આ દેશમાં જન્મ્યા હોય તો તેઓનું જીવન જાન્યવાણી ધાતુ એવું માને છે સ્વામીવિવેકાનંદ જેવાઓએ અમેરીકામાં “આર્યાવર્તની એક ચપટી મુળમાં જે આવે ત્યાં છે તે જાન્યદેશમાં નથી” એમ જે કહ્યું છે તે અરેખર પ્રતિજ્ઞાપાત્ર પુરુષો, સન્તો, યોગીઓ અને સતીઓની ટેકની પવિત્રતા માટે છે

વિવેકે મહુ વિચારીને, પ્રતિજ્ઞા ધાગવી પથ્યાત,
કરીને તું કંઈશ ના કંઈ, મંગલુ છે અર્ચના માથે પડ

વિવેચન—વિવેકથી વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞા ‘કરવી ભેધ’
વિવેક વિનાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામાં લાલને બલે ‘પણી હાનિ પ્રાપ્ત
ધાય છે જે કંઈ કરવું તે વિચારીને કરવું જે કંઈ થાયવું તે વિચારીને
ભાવવું જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામાં આવતી હોય તેમાં લાલ થો’ છે

અને હાનિ કંઈ છે તેનો પૂર્ણ વિવેક કરવો જોઈએ આત્માને, કુટુંબને, સમાજને અને દેશને લાલ છે વા હાનિ છે તેનો તરતમયોગે વિચાર કરવો જોઈએ અને પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરવી જોઈએ જોનો જ્ઞાની જોનો ઉપદેશ છે પ્રતિજ્ઞાનું પ્રથમ જ્ઞાન કરવું અને પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞા કરવી એ અપૂર્વ સિદ્ધ નિયમ છે તેનો જાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવાથી સ્વપરને ઘણી હાનિ પ્રાપ્ત થાય છે પ્રતિજ્ઞાઓ પ્રથમ વિચારરૂપ સૂક્ષ્મ સુષ્ટિમા ઉદ્ભવે છે અને પશ્ચાત્ તેનું કાર્ય, પ્રત્યક્ષી રચ્ય જગત્મા દર્શન થાય છે પ્રતિજ્ઞાના હજારો, લાખો, કરોડો, પદાર્થ અને અસંખ્ય ભેદો છે શુભાદિક અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓનું સ્વરૂપ પ્રથમ અવળા ધવુ જોઈએ કેટલીક પ્રતિજ્ઞાઓ આદેય છે કેટલીક પ્રતિજ્ઞાઓ હેય-ત્યાજ્ય છે અને કેટલીક પ્રતિજ્ઞાઓ આદેયહેયગિયિત છે પ્રતિજ્ઞા કરવાથી પ્રામાણ્યજીવનસુષ્ટિનો આરભ થાય છે માટે પ્રતિજ્ઞા લેતા પૂર્વે સર્વ શુભાશુભ જાણતોનો વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ કેવ શુદ્ધ સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા કરવી સઘ સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરવી શુદ્ધજનોની સલાહ લેઈ પ્રતિજ્ઞા કરવી કેટલીક પ્રતિજ્ઞાઓ લેતા પૂર્વે કેટલાક કાળની રાહ જોવી પ્રતિજ્ઞા લેવાનો એકદમ હૃદયમા ઉભરો આવે છે, પરંતુ તેનું પાલનસામર્થ્ય આત્મામા છે કે નહીં? તેનો વિવેકપૂર્વ વિચાર કરવાને પરિણામિક બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોની સલાહ લેવાની અત્યંત જરૂર છે કેટલાક વિવેકથી વિચાર કર્યા વિના પ્રતિજ્ઞાઓ શ્રે છે, પરંતુ પશ્ચાત્ તેઓ જરા માન હાનિ આવતા વા વિગ્ન નહતા સશયી બનીને તુર્ત પ્રતિજ્ઞાનો ત્યાગ કરી દે છે અતએવ ઉપયુક્ત હુહામા શુદ્ધર્થ કંઈ છે કે હે ભવ્યમનુષ્ય ॥ પ્રથમ વિચાર કરીને વિવેકવડે પ્રતિજ્ઞા કર અને કર્યા બાદ ટરીશ નહિ સર્વથી મહાન્ મરણનીતિ છે નતિય મય મરણસમ નાસ્તિ મયમ્ મૃત્યુ સમાન ભય વિશ્વમા જન્મ્યા છે, તેવા મરવાના છે જાતસ્યદિ પ્રતિજ્ઞા પાળતા શા માટે કરવું જોઈએ પ્રતિજ્ઞા કરતા પણ મયાં વિના છટકો મનુષ્યોએ સ્વપર પ્રગતિ માટે મા

બ્રહ્મ ધ્યેયલેના મન્ત્રકે મરણુ ગાળે છે ત્યારે તે જહીને ગમે ત્યા જાય
તો પણ તે મર્યાબિના રહેવાનો નથી અતઃએવ પ્રતિજ્ઞાપાલનમા
જીવતા મૃત્યુ પામણુ એ સર્વ મરણુમા શ્રેષ્ઠ મરણુ છે “ એક
મરણુઓ સોને બારે ” એ ઠહેવત યાદ કરીને પ્રતિજ્ઞાપાલન માટે
જીવણુ તેજ સત્યજીવન ગાળી પ્રવર્તણુ જોઈએ જે મનુષ્ય મરણુ
ભયથી ડરતો નથી તેજ પ્રતિજ્ઞાપાલન કરી શકે જિ હાલમા યુરોપ
દેશમાં મહાભારત યુદ્ધમા કૃષ્ણ દેશક્રિતાર્થે પ્રતિજ્ઞાપાલનમા લાગે
મનુષ્યોના પ્રાણ હોમાય છે શ્રીમદ્ધાવીરપ્રભુના ચેટક મામા કે જે
વિશાલા નગરીના રાજા હતા તેઓએ ક્ષત્રિધર્મરૂપ પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવા
માટે કૌણિક રાજાની સાથે બારવર્ષપર્યંત યુદ્ધ કર્યું હતું તેથી તેઓ
પ્રતિજ્ઞાપાલન શુભથી અક્ષરદેહે અમર થયા છે શ્રીવીરપ્રભુના હશ
શાવરોએ સારી રીતે ગ્રહીતમતોની દેવતાઓના ઉપસર્ગ વયા છતા
પણ પ્રતિજ્ઞાઓ પાળી હતી, તેથી તેઓની શ્રીવીર પ્રભુએ પ્રશંસા
કરી હતી, તે વર્ષમાન દેશના વગેરે બન્ધોના અવલોકનથી અવગોઘાય
છે આ વિશ્વમા મરણુ સમાન કોઈ દુઃખ નથી, તેને પણ અમૃત સમાન
ગણીને સતીઓ પત્નીમતની પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે તેઓને ચિતા એક
પુષ્પની સમાન લાગે છે અને અગ્નિ પણ સુખકર લાગે છે પ્રતિજ્ઞાના
ભગ કરતા મરણુ કોઈ અપેક્ષાએ કરોડ ઘણુ શ્રેષ્ઠ છે માટે હે
મનુષ્ય ! । । તુ ગમે તે જાતનો હોય, બાળ હોય, વૃદ્ધ હોય, વા યુવક
હોય, નર હોય વા નારી હોય, પરંતુ તે જે પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી હોય
તેને મૃત્યુપર્યંત ત્હારે પાળવી જોઈએ સર્વના માથે મરણુ છે આ
વિશ્વમા કોઈ શરીરથી સદા અમર રહેવાનો નથી તો પશ્ચાત્ત ત્હારે
પ્રતિજ્ઞાપાલનમા મૃત્યુ થાય તેથી શા માટે ડરણુ જોઈએ ? પ્રતિજ્ઞા
પાલન કરતા જેઓ નર છે તેઓને અમ્સતાઓ વર છે અને તેઓનો
આત્મા ઉચ્ચ શુદ્ધપ્રગતિમાન બને છે અતઃએવ ઉપયુક્ત હુદાનો
ભવાર્થ હૃદયમા વિચારીને વિવેકપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરી મૃત્યુપર્યંત
પાળવી જોઈએ પ્રતિજ્ઞાપાલન સમાન કોઈ તપજ્ઞ નથી, પ્રતિજ્ઞા
પાલન અમાન કોઈ સ્વાર્થત્યાગ નથી, પ્રતિજ્ઞાપાલન સમાન કોઈ

અવનતધર્મ નથી, અતએવ શુદ્ધગમપૂર્વક કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરવી અને પશ્ચાત્ તેને પ્રાણાતે પણ પાળવી એજ ઉત્તમ સંન્ય મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે. ક્રાન્સનો વીર સેનાપતિ ત્યારે દેશના ઉદ્ધાર માટે લડવાને મૈનિકોના મહાન્ લડકશ્મા જવા નિકળ્યો ત્યારે તેણે શરીર મૂળવા લાગ્યું, ક પ થયો, સ્વેદથી ભીંભાઈ ગયું, પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભરૂપે વીર્ય તેના આત્મમેરીત શુભોપદે ઉછળી રહ્યું હતું. રંગોરંગમા પ્રસરી રહ્યું હતું, બીડ્ઓનો તે સેનાપતિ હતો નહિ જે દેશમા 'જેહન ઝોફ આર્ડ' જેવી વીર પુત્રીઓનો જન્મ થયો તેજ દેશના રક્ષણ માટે આજ તે તૈયાર થયો હતો. સ્થૂળ શરીર, સ્થૂળ ઇંદ્રિઓનું સામ્રાજ્ય નૈતિક બળને હઠાવવા કેટલો પ્રયત્ન કરે છે ? બીડ્ બનાવી મૂકે છે જગતમાજ સદા રહેવાનો છે એવું તે મનુષ્યનું મન ભ્રમિત કરી નાખે છે, પરંતુ નૈતિકબળ એ એક અદૈતશક્તિ છે કે જે સ્થૂળ પરમાત્માને અધકારના વિચિત્ર ખાડામાં ફર દેહી દે છે, કે ત્યો તેઓ હુપ્ત થઈ જાય છે.

તેણે નીચેના ઉદ્ગારો સ્વશરીરને સંબોધીને ઉચ્ચાર્યા હતા -

અરે મારા સ્થૂળશરીર ! શા માટે તું બીડ્ થઈ બીકથી યરથર મૂળે છે, ક પે છે ત્હારે હજી લડાઈના મેદાનમા, જેટલા બળપૂર્વક તું મૂળે છે તેના કરતા અધિક બળથી ત્હારે શત્રુઓના સૈન્યને વિખેરી નાખવાનું છે. અહા કેવી વિચિત્ર, અદૈત નૈતિક બળની સત્તા કે સ્થૂળ શરીરના સામ્રાજ્યને પણ એક પળમા વિખેરી નાખે છે ? કોઈ ઉચ્ચ પ્રકારનું નવું રસઅવન વેદ છે, એટલું જ નહિ પણ પ્રતિજ્ઞાને પરિ પૂર્ણ પાળવાને ઉદ્યમવત કરે છે તે વીર કેશરીએ ક્રાન્સને પરત્ર તાની બેઠીમાથી બચાવ્યો. અરે સ્વપ્રતિજ્ઞાને સંપૂર્ણ પાળી, પ્રતિજ્ઞાજ મનુષ્યનું અવન કોણે બેઠે.

રીયેન્ઝીનું પ્રતિજ્ઞાપાઠન માટે

આત્મત્યાગ.

રામના છેવટે ટીળતું રીયેન્ઝીના નામથી ઇતિહાસનું પરિશિલન કરનાર કોઈ પણ અનુદયો હશે નહિ રામનો-ઇટાલીનો ઉદ્ધાર કરવો એવી એક સામાન્ય મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા કરે અનિશ્ચિત સમયના સંયોગોમા સ્વપ્રતિજ્ઞાને પાળવી એ કાંઈ સામાન્ય વાત નથી રીયેન્ઝીએ સર્વ મમરૂળ ઉમંગવોનો અભિમાન દૂર કરી પ્રભતુ હિત સાચવ્યું દેશનું નષ્ટોદ્ધાર કાઢનાનઓનું જરૂરૂળ ઉપેક્ષી નાખ્યું, પરંતુ દેશની તેની હયાતીમા પશ્ચિમ સ્થિતિ થયેલી નહોતી એક વખત કટકો ખાતો, જેને એક વખત દેશનું નાનું બાળક સુદ્ધા માન આપતું, મનુષ્યો તેની બીકથી દૂર નાગી ગયા હતા, તેમ રીયેન્ઝીને એક વખત રામ છેડીને આવતું પડ્યું બીરૂઓ પ્રતિજ્ઞાઓથી ચૂત થાય પરંતુ વીર પુરૂષો તો પ્રાણોત્તે પડે સ્વપ્રતિજ્ઞાને છોડતા નથી તું રીયેન્ઝી બીરૂ હતો વા વીર હતો તેના હૃદયમા પ્રતિજ્ઞાની મૂર્તિ છાપ પડેલી હતી તેવીજ ઘણા સમયે મહાન કર્મ પછી તેણે રામનો ફરીથી ઉદ્ધાર કર્યો લોકની દાઢમાં આવ્યો કે, આપણા જેવો સાધારણ મનુષ્ય શું રાખ્ય કરે ? બસ રીયેન્ઝીનો સત્યાનાશ વાળ્યો અહા વીર પુરૂષ સ્વસ્થવનની પણ દરકાર કરતો નથી તેણે એક વખત રામના લોકોને પોતાનું તાપણ સામળના કલ્પ પણ સામળે કોણ ? પ્રતિજ્ઞા પાળતા આ વીર પુરૂષે સ્થળદેહનો ત્યાગ કર્યો

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે, જાને તે દર ઉપાયોથી;
વિપત્તિઓ પડે પહેલી, પછીથી મહુ ખમી બાવે પદ

વિવેચન—મનુષ્ય ત્હારા પ્રમાણનો ખ્યાલ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે ઉપાયોથી જે જે જાને તે કરે ! પ્રતિજ્ઞાવડે ત્હારું શાનું

જીવન ખરેખર સુખમય થવાનું છે એવો નિશ્ચય કરીને તદ્દાતથી
 જે બને તે કરૂં પ્રતિજ્ઞાપાળવામા પહેલી વિપત્તિયો આવે છે વિપ
 ત્તિયો આવ્યાવિના પ્રતિજ્ઞાની મહત્તાનો પૂર્ણ જ્ઞાત થઈ શકતો
 નથી સુવર્ણની પેઠે કપ, હેઠ અને તાપરૂપ વિપત્તિયોથી મનુષ્ય જ્યારે
 કસાય ત્યારે તે સુવર્ણની પેઠે સ્વર્ણમાની કિંમત સકલ વિશ્વ
 પમે અકાવવા સમર્થ થાય છે શિવાજીને પ્રતિજ્ઞાપાવનમા અનેક
 વિપત્તિયો વેઠવી પડી હતી દિ'હીમા તે કેદી બન્યો હતો તે નાગી
 છૂટ્યો ત્યારે મામા અનેક વિપત્તિને પામ્યો હતો પશ્ચાત્ અનેક
 વિપત્તિયો વેઠીને તેણે હિંદુઓનો ઉદ્ધાર કર્યો તેથી ભૂખણ કવિએ
 કહ્યું કે-શિવાજી ન હોત તો સુઝત હોત સખડી, એવી તેની
 કીર્તિ નાત્ર વિપત્તિયો ધડતા જે હઠી જાય છે તે ઝલીનની ગુફા
 નજારાય છે આ દુનિયામા વિપત્તિયો ખરેખર શિશકોડી
 છે વિપત્તિયોના પ્રસંગોથી ઘણું શિખવાતું મળે છે
 માર્ગ ત ક વાળીને વિપત્તિયો અતે ખસી જાય છે જેક
 તાપ વિના વૃદ્ધિ થતી નથી તદ્દત્ પ્રતિજ્ઞાપાલન
 વિપત્તિયોની સાથે સુદ કરીને પ્રતિજ્ઞાપાવન વરમાળ
 એમ ખાસ હૃદયમા પ્રત્યેક મનુષ્યે સમજવું
 ઉદ્ધાર કરવામા જીવકશ્યા અને વજ્જવામીએ
 કરી અતે શનુ જ્યોદ્ધાર કર્યો, તદ્દત્
 પ્રતિજ્ઞા પાળની જોઈએ પ્રતિજ્ઞા પાળવ
 તેઓને ઉત્સવસમાન માનીને પ્રવૃત્તિ
 જાય છે વિપત્તિયો પણ આવે તમા
 શરીર ન બનતા ધૈર્યથી પ્રતિજ્ઞા

પ્રતિજ્ઞા જ્ઞાનીને શોભે,
 પ્રતિજ્ઞાની પડે હાકો, ૨

પ્રતિજ્ઞા ન્યાયીને
 પ્રતિજ્ઞા ધીરને

વિવેચન — પ્રતિજ્ઞા કેને ચોભે છે તે જણાવનાર આવે છે જ્ઞાનીને અને સતને પ્રતિજ્ઞા ચોભે છે બહાદુર—શૂરાના મુખથી પ્રતિજ્ઞાની હાકો પડે છે બહાદુરના મુખે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો ચોભી શકે છે કાય રના મુખથી પ્રતિજ્ઞાના નીકળેલા શબ્દો ચોભી શકતા નથી વીરની હાકો ખરેખર વીરના મુખે ચોભે છે સિંહના મુખથી નિહનાદ નીકળે છે તેથી વનચર પશુઓ કંપે છે, તદ્દત્ વીરના મુખથી પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો નીકળે તેથી અન્ય મનુષ્યો જયજયધ્વનિથી તે શબ્દોને વધાવી લે છે શિવાજી અને પ્રતાપરાયણ ત્યારે સસામા પ્રતિજ્ઞાની વીરહાકથી ગર્ભાવ કરતા હતા ત્યારે સર્વ મનુષ્યોથી સલા ગાજી ઉઠતી હતી બહાદુર વીરની પ્રતિજ્ઞા દેરવવાને કોઈ પણ શક્તિમાન થતું નથી હાથીના નીકળેલા દત્તચળ પાછા પેસતા નથી, તદ્દત્ વીર મનુષ્યો પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો કદાપિ ભંગ કરતા નથી બહાદુરના દત્તી દત્ત સમ જોવ છે તે કદાપિ તેના મુખમા પાછા પેસતા નથી પ્રતિજ્ઞાપાલકો ખરેખરા બહાદુર ગણાય છે પ્રતિજ્ઞાપાલકોની

વિવેચન—જેવી મિહની ફલ ગો છે તેવી જૂરની પ્રતિજ્ઞાઓ છે સિહની ફલ ગ ખ્યાતિ સવન પ્રગિદ્ધ છે સિદ્ધે ફલ ગ શરી તે ભરી મૃત્યુ થાય ત્હોયે તે ઠરતો નથી, તદ્વત્ મિહનમ ગૂરાઓ પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે પ્રાણાતે પશુ ત્યાગતા નથી તેઓ પ્રતિજ્ઞા કરીને મૃત્યુને જલના પરપોટા સમાન માને છે ભયનો ત્યાગ કર્યાવિના શૂરત્વ પ્રાપ્ત થતુ નથી નિભયી મનુષ્યો દેશ, સમાજનુ કટયાણુ કરના સમર્થ થાય છે કૂતરાની પેઠે ઉભી પુઝડીએ ભાગનાર ભયશાલી મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાના યુદ્ધમેદાનમાંથી સત્વર પલાયન કરી જાય છે જૂરના અગમા સર્વન નિર્ભયપણું વ્યાપી રહેતુ હોય છે તેથી તે મૃત્યુનો કંઈ હિસાબ ગણતો નથી શરૂ પ્રતિજ્ઞાથી તેના શત્રુઓને ॥ ધ આવતી નથી શૂરની વાટીમાં પ્રભુનુ તેજ રહેતુ હોય છે તેથી તે વચનસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે જૂરની પ્રતિજ્ઞાના વચનોમાં આકાશ પાતાળ જેટલો અતરુ હોય છે શરૂ પ્રતિનાપાલકને દુનિયા નગે છે અનેક ભવના સ રક્ષારથી પ્રતિજ્ઞાપાલક ણી શકાય છે શુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહના વખતમાં થયેલ જગદેવ પરમારે જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હતી તે પ્રાણાન્તે પશુ પાળવા સમર્થ થયો હતો પ્રતિજ્ઞાપાલકનુ હૃદય ખરેખર મેરૂપર્વતના જેવુ નિષ્કામ, પરમાર્થ દશાથી ઉચ્ચ ણનેલુ હોય છે જગદેવ પરમારની પેઠે અને તેની ચાવડી રાણીની પેઠે પ્રતિજ્ઞાપાલકના વચનો શોભી શકે છે કાયર પુરૂષોનુ કોયલાની પેઠે કૃષ્ણવર્ણી હૃદય હોય છે અને પ્રતિજ્ઞાપાલકનુ ચન્દ્રની પેઠે ઉત્તજવળ હૃદય હોય છે આત્મભોગી, સ્વાર્થભોગી પરમાર્થ રસી, પ્રાતારમરણીય પ્રતિજ્ઞાપાલક ણની શકે છે પ્રતિજ્ઞાપાલકના શબ્દોની જે અસર થાય છે તેવી કાયર પુરૂષોના શબ્દોથી અસર થતી નથી સૂર્યના વિભાનમાં પ્રથમથી શીર્ષ મૂકીને પ્રતિનાપાલક પોતાની પ્રવૃત્તિ કરે છે સાગરની પેઠે પ્રતિજ્ઞાપાલકનુ ગભીરતાથી હૃદય શોભી શકે છે પ્રતિજ્ઞાપાલકના હૃદયની દેવતાઈ અસર ખરેખર આ વિશ્વવર્તિ મનુષ્યોપર થાય છે માટે પ્રતિજ્ઞાના વચનો અને હૃદયો આ વિશ્વમાં જુના પ્રકારના અર્થાત્ દિવ્ય હોય છે એમ જણાવ્યુ છે

થયો વિદ્વાન્ તથાપિ શુ ? મળી પદવી તથાપિ શુ ?
વધી ઉમ્મર તથાપિ શુ ? પ્રતિજ્ઞા ટેક ના ધાર્યો. ૫૮

વિવેચન — અરે મનુષ્ય ! તુ ભાષાઓ, ન્યાય, વ્યાકરણ, ટીકા, મહિતા, ચુગલી વિગેરે ભાષીને વિદ્વાન્ થયો હોય પરંતુ જો તું પ્રતિજ્ઞા ટેક-વચનને ધારણ કરતા શિષ્યો નહિ તો તારા મર્વ શિષ્ય ઉપર ધૂળ પડી એમ ભણુ ચાર વેદ, ઉપનિષદો, બાઈબલ, કુર્તાન, ઘોલ-ગાઓ, જૈનશાસ્ત્રો, ગીતા, ગમાયધી, મહાભારત વિગેરે અનેક શાસ્ત્રોનું વાચન, અધ્યયન, અને ગોખણપદ્ધતિથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને કોઈ મોટો વિદ્વાન્ થાય પરંતુ મર્વ શાસ્ત્રોનો મુખ્ય પાઠ પ્રતિજ્ઞાપાલન ગુણ ન પ્રદેશ તો તેથી વાગ્તવિજ્ઞાન ક્ષણ પ્રાપ્ત થતું નથી હૃદયમાં સુવર્ણ અક્ષરે ત્હારા કાર્યક્રમને આધારભૂત બંધાને પ્રતિજ્ઞા શુલ્કને કોતરી રાખ વેદીઆ ઢોરની માફક ગોખ્યાથી કાંઈ કીર્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી રાસભવત એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ભાર વહન કરવાથી રામભને કાંઈ લાભ થતો નથી તદ્વત્ માનસિક અક્રિયોને ઘટાડનાર ના. શ્રદ્ધશાથી કંઈ લાભ થતો નથી, તે તુ સાગરીને સમજી ગઈ છે મા. ખેંખર જો તુ વિદ્વાન્ છે તો પ્રતિજ્ઞા પાળવાને સદા તૈયાર રહે પ્રતિજ્ઞાથી સ્વર્ગની કુચીને પ્રહણ કર સ્વર્ગના ઠોર ત્હારા હસ્તે ઘાડવા હોય તો પ્રતિજ્ઞાદેવીની પાસેથી નુસ આપી ધન વડે તેની કુચી પ્રાપ્ત કર

પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરી સદા તેનું વહન કરવું જોઈએ અનેક ધર્મોના ધર્મ ગયા, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ વધ ગયા, વિદ્વાનો ધર્મ ગયા, રાસડા ગાનાર ગરીબ ભગવાડ પણ ધર્મ ગયા, કિંતુ જેઓએ પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરી હતી તેઓના કાર્યો અધુના પણ નયોધનથી દુર છે અરે સદા વિદ્વાન્ ! ત્હારી વિચારશક્તિની જાહેર તો નહિ દેખાત હોય તે ધર્મો, વિદ્વાનો, વીરો, જાહાજીર ધર્મ ગયા પરંતુ તેઓના ધર્મ પ્રતિજ્ઞાપ્રદ થયા તેઓના નામો અમર રહ્યા નથી પ્રતિજ્ઞાથી સ્વર્ગ કરવામાં આવે છે તેથી તે વખતની સામાજિક નિયતિને તે દુર દુર છે અને થવાનો, મનુષ્ય કરોડોવર્ષ સુધી અધ્યયન કર્યો પરંતુ

સર્વ વસ્તુનો જ્ઞાના થવો દુર્લભ છે માટે વિચાર કરી પ્રતિજ્ઞાનું ધ્યાન ધર અને સર્વવ્યાપકની પ્રાપ્તિના પગથીયા રૂપ પ્રતિજ્ઞાપાલન પ્રવૃત્તિને સ્વીકાર

અહા ! સત્તાર તહાફ વૈચિત્ર્ય કાઈ અભયમ પ્રકારુ છે સત્તારને કેટલાક જનો સુવર્ણની વા લોહની બેડી કહે છે, કે જે બેડીને ભાગી નાખી અક્ષયસુખની પ્રાપ્તિ તો વિરલ પુરુષો કરી શકે છે. અહંકાર, મદ, અભિમાન, લોભ, વિગેરે અનેક લાનચોને ભોગ થનાર લોહની બેડીમાં જકડાયેલો રહે છે ભાર વહન કરવાની શક્તિ નહીં હોવા છતાં ભાર વહન કરવા જાય છે, એટલે તેથી અભિમાનીને ખલાપર બે આખો આવે છે

બેરીસ્ટર, જડજ, કલેક્ટર વા મહાનુન્યાયાધીશની પદવી ધારણ કરીને જેઓ પ્રતિજ્ઞાપાલન શુભચી બ્રહ્મ થાય છે તેઓ મૃત્યુની સમીપ જાય છે પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મવૃત્તિ અહોનિશ થમની રાજધાની તરફ આકર્ષણ કરે છે પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મ થવાથી પાપસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે પદવીઓ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પ્રતિજ્ઞાબ્રહ્મ થતા અધોગતિ થાય

મનુષ્ય !!! વિચાર કર મનુષ્ય !!! તારી કેવી અલોકિક સ્થિતિ હતી, જ્ઞાનદર્શન મરત રહેલુ થોગીઓની સ્થિતિનો કિચિત્ અનુભવ કરવો તેજ તારો લઘુ વયમાં અનુભવ હતો તુ ગાલીશભાવે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરતો તેને તુ પરિપૂર્ણ પાળતો અધુના પદવીને પ્રાપ્ત કરતાજ તે સર્વ પ્રતિજ્ઞાઓ, ટેક, વિચાર ભૂલી ગયો, છતાં નરીન પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરીને તોડી નાખી અરે તારા શરીરની છિન્ન લિન્ન દશા તહે પ્રાપ્ત કરી સંસારનું શુભવ્યક દેશવી નાખ્યુ, વિદ્વાન થાય, પદવીનો ભોજના થાય, વર્ષમાં વધે પછુ ને પ્રતિજ્ઞા, ટેક, વચન, કોલ કસરને ધારણ કરતા મનુષ્ય ના શિખે તો તે મૂળ છે, કાંઈ શિખ્યો નથી, લાયક થયો નથી ઉમર વધતા તે મૃત્યુનો પ્રાસ થયો છે આવી ગિયતિ પ્રાપ્ત કરવી તેના કરતાં મરણને પ્રાપ્ત

કરવું તે હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે, પ્રતિજ્ઞાની ટેકજ આ સસારમાં લોહની બેડીને સુવર્ણની બનાવે છે અને સુખમય સસાર કરે છે તે માનસિક સ્થિતિ સુધારે છે નૈતિક બળનું સામાન્ય ચારે તરફ વિસ્તારે છે અતઃ પ્રતિજ્ઞાની ટેકને પ્રાપ્ત કરવા તત્પર રહેવું જોઈએ ઉમર વધવાથી અગર પદવી પ્રાપ્ત કર્યાથી કુલાઈ જવું નહિ કથ્યસાર એ છે કે ઉમર વધતા અને પદવીઓ મળ્યાથી પ્રતિજ્ઞા પાલનજીવનવિના આત્મોન્નતિ, દેશોન્નતિ, સંઘોન્નતિ, વિશ્વોન્નતિ અને ધર્મોન્નતિ થઈ શકતી નથી

બન્યો રાજ તથાપિ શુ ? , બન્યો વક્તા તથાપિ શુ ?
બન્યો લેખક તથાપિ શુ ? , વચન બોલી કરી જતા. ૫૬
બન્યો સાધુ તથાપિ શુ ? , બન્યો ગિરુક તથાપિ શુ ?
મળી લક્ષ્મી તથાપિ શુ ? , કરીને કોલ તોડ્યા તો. ૬૦

વિવેચન -હે આર્ય ! ! ! યદ્યપિ તુ પ્રતિજ્ઞા ભગ કરીને રાજની પદવીથી જીવતા હોય ત્હોંએ શુ ? કદાપિ તુ વક્તા બનીને લાખે કશોડો મનુષ્યોને રત્યા હોંએ શુ ? લેખક બનીને લાખો મનુષ્યોના મન આકર્ષ્યા હોય ત્હોંએ શુ ? પ્રતિજ્ઞા કરીને ફરી ગયેલ વક્ત્ર વા લેખક બનવાથી કંઈ સ્વાત્મચોખાની વૃદ્ધિ થતી નથી ચક્રવર્તિ રાજ હોય તોપણ પ્રતિજ્ઞાથી જાણ થવાથી તેનું પ્રામાણ્ય નષ્ટ થઈ છે પ્રતિજ્ઞાપાળકશુષ્ક વિનાના રાજઓની વસ્તુતઃ કોઈ મોટાઈ ન કિમ્મત નથી સત્તા માવથી જીવવું જોઈલાથી જીવવાનું પ્રયત્ન કદાપિ સિદ્ધ થતું નથી, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલનપ્રામાણ્યપુરુષ સ્વચ્છ નની સત્યતા સિદ્ધ થાય છે, વક્તાની વા લેખકની શ્રદ્ધા સ્વચ્છ સહેલ છે પણ પ્રતિજ્ઞાપાલન શુષ્કની પ્રાપ્તિ કરવી તે મુશ્કેલ છે પ્રતિજ્ઞાપાલન આદિ શુષ્કના લાભલોભને સમર્થ નથી પરંતુ વક્તાઓમા પ્રતિજ્ઞાપાલન શુષ્ક પ્રાય લાખોમા જોઈએ છે લાખો લેખકોમા પ્રાય વિરલા લેખકોમા પ્રતિજ્ઞા પ્રાય હોય છે, ફળરો રાજઓમાપ્રી પ્રાય અલ્પ પ્રાય રાજોમા પ્રાય

શુષ્ક હોય છે રત્નેશુલી અને તમોશુલી મનુષ્યોમા પ્રાય વિરલ મનુષ્યો
 પ્રતિજ્ઞાપાલન કરી શકે છે મહવીર્યવાળા મનુષ્યો રાજાઓ હોય, વસ્તાઓ
 હોય વા લેખકો હોય તથા પિતેઓ ત્રિનિતાપાલનશુભ માં રિધર ધર્મશક્તિ
 નથી મરતક મુડાવીને વા કેશલુચન કરીને ત્યાગીના વસ્ત્ર પેહેરી સાધુ
 ધર્મો હોય ત્હોયે શુ ? જો તેનામા પ્રતિજ્ઞાપાવનશક્તિ નથી તો ઉપ
 રના સાધુવેય માનથી કંઈ વળતુ નથી ખાખ જોળીને જાવા જની
 શકાય, ત્રિદંડ રાખીને મન્યાસી જની સમાય, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલન
 વિના તે વેષ માનથી કંઈ આત્મોન્નતિ ધર્મ શકતી નથી ભગવાન
 પહેરો, લાલ પહેરો, પીળા પહેરો, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભ વિના
 આધ્યાત્મિક શક્તિઓમા તો એક તમુ માત્ર પણ આગળ વધી શકાતું
 નથી એમ નિશ્ચયત માનવુ કાવ કરીને તોડનારા સાધુઓ ધણા છે
 અને કાલ કરીને પાળનારા સાધુઓ અપ હોય છે જેટલુ પ્રતિજ્ઞા
 પાલનશુભથી સાધુનુ જીવન ચોક્ષે છે તેટલુ કદાપિ ઉપરની ધર્મ
 ક્રિયા અને વેશથી ચોક્ષતુ નથી પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભવાળા જે દેશમા
 ઉત્તમ સાધુઓ ઉદ્ભવે છે તે દેશની સર્વ જાળતમા ઉન્નતિ થયાવિના
 રહેતી નથી જે સાધુઓના મનમા વાસનાઓ, સ્વાર્થ, પ્રપચ, ભય,
 ખુશામત, અસભ્ય, વગેરે દુર્ગુણો હોય છે તેઓ પ્રતિજ્ઞાપાલન
 પ્રમાણથી કરોડો કોશ દૂર રહે છે આત્મલોગ વિના પ્રતિજ્ઞાપાલન
 પ્રમાણશુભની ગંધ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી જે સાધુઓ બોલ
 બોલીને, પ્રતિજ્ઞા કરીને, કાલ કરીને, તથા ભય, દેવ, ધર્મો, સ્વાર્થ,
 આદિના તાણે ધર્મ કરી જાય છે તેઓના હૃદયમા તથા વાણીમા
 સાધુપણ પ્રમટયુ નથી પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભ વિના સાધુનુ પ્રમાણ
 સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ થતુ નથી જેઓ આજીવિકા માટે સાધુ બને છે અને
 ગુરુઓની સાથે કરેલા પ્રતિજ્ઞા કાલને તોડે છે તેઓ શૂદ્રસ્થ અને
 સાધુ એ બન્ને જીવનથી જાણ થાય છે સાધુનો વેષ પહેરવો સહેલ
 છે પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભ પ્રાપ્ત કરવો મહા મુશ્કેલ છે જે
 મનુષ્યો મરજીવા ધર્મને પ્રતિજ્ઞાપાળવામા પ્રવૃત્તિ કરે છે તેઓનુ
 સાધુજીવન ચોખી શકે છે જેઓ સાધુઓ જનીને પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભમા
 દૃઢ થતા નથી તેઓ સ્વદેશ, તથા માતાપિતાના કુલને ઠલકિત કરે

છે પ્રતિજ્ઞાનો ભગ કરીને સપૂર્ણ દુનિયાને પગે લગાડવા માત્રથી કંઈ કોઈ સાધુ તરી નતો નથી પ્રતિજ્ઞાભગ કરીને જીવન તે ન જીવવા બરોબર છે સાધુઓએ બને ત્યાં સુધી મૌન રહેવું અને કદાપિ બોલવું તો યથાર્થ બોલવું સાધુઓએ બોલ બોલીને, કાલ કરીને જદિ જાણ થવું નહિ પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણ વિનાના શિક્ષકો, પ્રોફેસરો, પોતાના જીવનની તથા વિદ્યાર્થીના જીવનની પ્રગતિ કરવા સમર્થ થતા નથી ‘બાપ તેવા બેટા અને વડ તેવા ટેટા’ જેવી કહેણી પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાપાલનશિક્ષકોના શિષ્યો પ્રતિજ્ઞાપાલક બની શકે છે અને પ્રતિજ્ઞા જાણ શિક્ષકોના શિષ્યોમાં પણ પ્રાપ્ત થવી જરૂર પ્રગટે છે પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણવિનાનું શિક્ષણ તે શિક્ષણ તરીકે ગણાતું નથી પ્રતિજ્ઞાપાલન ગુણવિનાના શિક્ષકોથી ખરી ઉચ્ચ કેળવણીની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી લક્ષ્મીથી સદ્ગુહર્ય-જે ટલમેન-ગાબુ બનવાથી પણ કંઈ વળતું નથી પ્રતિજ્ઞા કરીને જેઓ સ્વાર્થ, લોભ, ભય, દેષાદિ દુશ્વળોના તાબે થઈ આત્મજીવનરૂપગુણ જ્યોતિને કલક લગાડે છે, તેઓ બલે સુખી જેના દેખાય પરંતુ તે અરેખરા સુખી અને વિશ્વાસ્ય થઈ શકતા નથી લક્ષ્મી, સત્તા, વિદ્વત્તા અને મહત્તાની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણની પ્રાપ્તિ થવી મહા દુલભ છે અત્યંત લક્ષ્મી, સત્તા અને વિદ્વત્તા કરતા પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સદા સ્વાર્થજી કરવું બેઠાં છે

થયો જો મેઠ તહોયે શુ ? મહ્યા ઇલકાળ તહોયે શુ ?

પ્રતિજ્ઞા જાણ થવાથી, કરે છે સર્વપર પાણી. ૬૧

વિવેચન — વડી વડીમાં વચન આપી બોલીને ફરી જનારા અને લક્ષ્મીના લોભે અનીતિમાનપ્રવાહમાં તણાતા લક્ષ્યાધિપતિ, કરોડાધિપતિ શેઠિયા થવાયું તહોયે શુ ? અર્થાત્ કંઈ નહિ સ્વાર્થવૃત્તિના વેડીયાઓને લક્ષ્મીથી મેઠીયા કહેવામાં ખુશામતીયાઓ આગળ પડતો ભાગ લે છે પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ વિના અસત્ય વચનથી જીવનારા શેઠીયાઓની અપ્રમાણિકતાથી વિચને પરતુત કંઈ સત્ય

લાલ મળી શકતો નથી લાવ કરીને ફરી જાય પગાર ઠેરવીને ફરી જાય, વચન આપીને ફરી જાય, સાક્ષી થઈ ફરી જાય, ભૂડી સાક્ષી આપીને વિશ્વાસઘાત કરી, લક્ષ્મીના લોભી બની, ગળા કાપનારા કસ ધની સ્પર્ધા કરનારા શેઠીયાની બહારની અને અંતરની કાળાશ ખરે ખર દુનિયાને યાત્રિમુખ આપી શકવા સમય નથી અનેક જનોના મુખમા ભાગ લેવાને જે શેઠાઈ નહોત્ય તે શેઠાઈથી કંઈ કલ્યાણ નથી પ્રતિજ્ઞાપાલનશુષ્ક વિના ખરી શેઠાઈનો ઝોળો (પડછાયો) પણ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી પ્રતિજ્ઞાપાલનશુષ્ક વિના શેઠીયાનું મુખ ખરેખર ઝુપડીમા રહેનાર ગરીબ પ્રમાણિક વેડીયાના મુખની તોલે ઠકાપિ આપી શકતું નથી સત્તાધિકારિયો તરફથી અને વિદ્યાધિકારિયો તરફથી અનેક ઇલકાઓને પ્રાપ્ત કર્યો છતાં પણ પ્રતિજ્ઞાપાલનશુષ્ક વિના કદાપિ આત્મોન્નતિ થઈ શકતી નથી પ્રતિજ્ઞાપાલનશુષ્ક વિનાના મનુષ્યોના ઇલકાઓ ખરેખર ચદ્રમા દેખાતી કાલિમાની શોભાને ધારણ કરી શકે છે બોલ બોલીને ફરી જનાર અને બોલ્યા પ્રમાણે ન વર્તનાર પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ મનુષ્યોના ઇલકાઓ ખરેખર ખસીયા મનુષ્યોના ફાલો જેવા શોભે છે કદાઈ મનુષ્યને ઇલકાળ મળ્યો તેથી તે મહાન થઈ શકતો નથી. પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું એવા કુદરતી ઇલકાઓથી આત્માની જે ઉન્નતિ થાય છે તે અન્યથી થતી નથી અમુક મનુષ્યે અમુકને અમુક વખતે મળવાનો અને અમુક કાર્ય કરવાનો ફાલ આપ્યો હોય અને પશ્ચાત્ તે પ્રમાણે ન વર્તે તો તે સ્વલ્પવન મૂળ મત્તરૂપ પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થાય છે પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ થવાથી પોતાના સર્વ શુભ કાર્યોપર પાણી ફેર છે મુખ વિનાનું શરીર જેમ શોભતું નથી, તેમ પ્રતિજ્ઞાભ્રષ્ટ થવાથી અન્ય શુભ કાર્યો પણ શોભતા નથી કદા પ્રમાણે વર્તવું, જે વચન બોલવું તે પ્રમાણે નિયમસર વાલવું, એવું જે મનુષ્ય રહેલીથી બેલુતર લખ્યો નથી તેની શેઠાઈ, વિદ્યતા, સત્તા અને ઇલકાળાદિ સર્વ પર પાણી ફેર છે એવું જનધારીને મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞાવાળક બનવું જોઈએ

सुधारक जो वन्यो तहों शु ? परोक्षक जो वन्यो तहों शु ?

પ્રતિજ્ઞા ટેક ના ધાર્યો, અલેસ્થે જન્મ માનવનો ૬૨ ॥

वळे शु ? बोळवायी बहु, वळे शु ? धर्मना डोंळे,
 वचन बोली फरी जाता, नहीं विश्वास रहेरानो ६
 वळे शु ? बहु विचारोयी, वळे शु ? सुव वाचनयो,
 वदी शब्दो फरी जाता, नयो किम्पत टनाली नं. ६
 वळ्यु शु ? वागमा'फरता, वळ्यु शु ? पचर्मा बे'
 वळ्यु शु ? मृच्छ आवळवे, वचन बोली फरी जाता. ७

કથિતવ્ય આશય છે સારાશ એ કે સર્વ શુભોની પહેલા અને સર્વ ધર્મોનુષ્ઠાનોની પહેલા પ્રતિજ્ઞા પાલનની રહેલીમા રહેા

પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યના મૌનથી અન્યોના આત્માપર જેવી અસર થાય છે તેવી બહુ જાકવાદ કરનારા મનુષ્યોના લાભા લાભા બાધણીથી અગર થતી નથી પ્રતિજ્ઞા પાળક, પોતાની રહેલીથી ખરેખરે ઉપદેશક મૌન રહ્યા છતાં પણ અને છે અતએવ મનુષ્યોએ પ્રથમ સર્વ પ્રકારની ધર્મપછાડનો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળક બનવું જોઈએ જે પ્રતિજ્ઞા પાળક અને છે તેજ ખરેખરે સુધારક જની શકે છે જે પ્રતિજ્ઞા પાળક અને છે તેજ ખરેખરે પરીક્ષક જની શકે છે પ્રતિજ્ઞાપાળકનો માર ખાવો સારો પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાળકનું બહાલ જુદું પ્રતિજ્ઞાપાળક થવાથી આત્માની અધોગતિ થાય છે પ્રતિજ્ઞાપાળક થઈને જેઓ અન્યોનું ધન પચાવે છે, સત્તા પચાવે છે, જમીન પચાવે છે તેઓના પગની ધૂલિથી દેશની અપવિત્રતા થાય છે તેવા મનુષ્યોને દેખી પ ખીઓ પણ ડરે છે પ્રામાણ્યનો જીવનમત્ર પ્રતિજ્ઞાપાળકશુભ છે પ્રતિજ્ઞાપાળકની જી પડી ખરેખર સ્વર્ગના વિમાન કરતા શ્રેષ્ઠ છે પ્રતિજ્ઞાપાળક મનુષ્યના શરીરની રાખથી મનુષ્યોમા પ્રતિજ્ઞાપાલનશુભ ખીલે છે જીવતા મરણ હોય તો પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરવી પ્રતિજ્ઞા પાલન કરનાર અર્જુનની સર્વ વીરોમા પ્રધાનતા થઈ વચન આપીને તેને પ્રાણાતે પણ પાળનારને દેવતાઓ નમસ્કાર કરે છે, તો અન્ય મનુષ્યોનું તો શું કહેવું ? શિવાજીને દિલ્હી બોલાવી પાછો દેશમા મોકલવાના કાલ કરારની રૂએ ઐર ગળેબે શિવાજીને દક્ષિણમાથી બોલાવ્યો પરંતુ શિવાજીને કેદ કયો તેથી ઐર ગળેબે અપ્રમાણિક કયો અને બીજી વાર શિવાજીએ તેનો વિશ્વાસ કયો નહીં અને માનાસ હુનો પણ તેથી ઐર ગળેબે ઉપરથી વિશ્વાસ ઉઠી ગયો જે વાત હોજથી, ગઈ તે છુદથી આવતી નથી એકવાર વચન બોલીને ફરી જવાથી અનેક જાખતો પરથી લોકોનો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે અતએવ પ્રતિજ્ઞાપાલન શબ્દની પ્રાપ્તિ કરવામા મર્વથા સર્વદા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

મહાનુસંગાદ અકબરના નામથી કોઈપણ મનુષ્ય લાગ્યેજ

વાપરવાનો વિચાર કયો ખરેખર કામી પુરુષો કાંઈ પણ નોંધ શકતા નથી એક આચીન કવિએ કહ્યું છે કે,

તરસ ન જીવે ધોળીનો ઘાટ, ભુખ ન જીવે ટાઢો ભાત,
ઉઘ ન જીવે તુટી ખાટ, કામી ન જીવે જાત કુળાત.

અહા ! વીર સ્ત્રીઓ આગળ કામાધી પુરુષોનું શું વળે ? સવ શાન ભુવાવી નાખનાર કામ પણ સ્ત્રીઓના ઉપર ઘણીજ સરસ રીતે જય પ્રાપ્ત કરે છે વીર ક્ષત્રિયાણીએ ભેધુ કે સ્વશરીરને મોગલ બાદ શાહ અકબર સ્પર્શ કરે છે ત્યારે તે બહાદુર સ્ત્રીએ, સ્વશરીરનો અકબરની નોંડે સ્પર્શ કરવાને બદલે સ્વજન્મવાની નોંડે સ્પર્શ કરવા તૈયાર કયો જે સમ્રાટ મહામસ્જીદાથી પણ જીતાતો ન હતો તે એક અબળાથી મહાત થયો ખરેખર પ્રતિજ્ઞાશ્રી મનુષ્ય, વીરત્વનો શુભ દાખવતી વ્યક્તિ પાસે, એક દાણ પણ ઉલો રહી શકતો નથી પ્રતિજ્ઞા ભગ કરનાર સમ્રાટ એક સ્ત્રીની માફક ઉલો રહ્યો પથ્થાત્ અકબરે લાજ હુટવાનો ત્યાગ કયો જે સમ્રાટને ઇતિહાસકારો લોકપ્રિય માને છે, તે કદા તેના રાજ્યદારી શુદ્ધાથી સમજવું તેઓ ધોળી ખાતુને જીવે છે જેઓ તુલમાથી વસ્તુનું પરિણામ કાઢતા નથી, તેઓ એક જ વીર ખૂબ કરે છે હું મેશા પ્રતિજ્ઞા જાટ રાજા હોય, શેઠ હોય વા એક ગરીબ હોય તો પણ તેને જીવા સચોટો પ્રાપ્ત થાય છે કે જેમા તે પ્રતિજ્ઞાશ્રી થવાથી વિશ્વમા ચોક્કી શકતો નથી પ્રતિજ્ઞાથી બદ થવું તે સર્વ વસ્તુઓમા મહા પાતક સમાન છે એવું સુઝોએ અવબોધવું નોંધજો

વળ્યું શું ? મોઝ માર્યાથી, વળ્યું શું ? મીઠા ખાવાથી,
વળ્યું શું ? રેમસી કપડે, વચનનો લાગ જો કીધો ૬૬
વળ્યું શું ? હાજી હા કરતા, વળ્યું શું ? દાવ ખેંદ્યાથી,
નમ્યા જો લોક તોયે શું ? વચનનો લાગ જો કીધો, ૬૭

નિવેશન—હજારો અનુષ્ઠાનની મોજરોજની કેટલીક,

પ્રવૃત્તિમા પરયા છે તેઓનું લક્ષ્યખિદુ તો ધનનો સચય કરવો અને પ્રામાણ્યનો ભગ કરીને મોજગોખમા મશ્ગુલ રહેવું ગમે તે રીત્યા ધન પ્રાપ્ત કર્યુ આવી રીતે જો લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવામા આવે તો વચનના ભગનો દોષ અવશ્ય આગ્યા વિના રહેતો નથી જ્યા કચોડોની સખ્યામા સ્વભાવીય, જોડ દેશીય મનુષ્યો ત્રણ ત્રણ દિવસના અતરે પણ રોટલાનો ટુકડો પ્રાપ્ત કરતા નથી ત્યા લાખો મનુષ્યો સ્વમોજગોખમા, વેશ્યાઓના ગૃહોમા, ગાનારીઓના નાચ ઉપર ક્રીદા વાય છે નહિ આરો ગવા યોગ્ય પદાર્થોનું સેવન કરે છે, જોટલુજ નહિ પરતુ બાહેર મજાઓના માચડા ઉપર સ્વધનની બઠાઈમા તણાતા દેશોદ્ધારના મોટા લાખા વાનરપુરુષવત્ સાપણોની ભવાઈઓમા તાળીઓના ગડ ગડાટ શ્રવણ કરવાને માચડા અગર પુલમીટ ઉપર આવી સ્વભાવ્યુન્નતિના સાપણો આપે છે, જો કેટલુ શોચનીય છે ? સર્વ જાણે છે કે સાધ શ્રીપાયે કેટલા વચનનો ભગ કરીને ધન પ્રાપ્ત કર્યુ છે અને કેવી રીતે તેવા ધનનો વ્યય કરે છે અહા ! હિ હુસ્થાનમા જ્યા સુધી આવા હજારો મનુષ્યો વસે છે ત્યા સુધી કોઇ પણ રીતે આર્થિક વા અન્ય ઉન્નતિનું ખિદુ પણ કેભાય તે આકાશકુસુમવત્ છે જ્યારે ક્રાન્સની હદ ઉપરાંત અત્યંત દેશન વધી ત્યારે આધુનિક વિગ્રહ કે જેણે ક્રાન્સની દેસનની ગિયતિમાથી લોકોને જાગૃત કર્યા દેસનખાઈને સદાની તિલાંજલી આપવાનો મમય આગ્યો વરતુસ્થિતિ આવા પ્રકારની છે, છતાં પણ આધુનિક અર્ધદગ્ધ ઈંગ્લીશ લાખાની કેળવણી પાર્મેલા સુવાનોનું લક્ષ્યખિદુ મોજગોખ, મિષ્ટગોજન, સ્વાર્થ, કાપટ્ય અને ગોલાઓની સ્થિતિ, જોટલામા સમાયલુ માલમ પડે છે જરા તમારા પલગની પધારીના જોક પુર્ણમા વિચારતો કરો કે તમોજો કેવી રીતે ધન પ્રાપ્ત કર્યુ છે અનેડ તિજા ભગડોજો પ્રમાણિકપણને તિલાંજલિ આપી છે આવા કેટલાક વચન ભગી સ્પર્ધાઓને લઇને વિદે ગીજો હિ હિઓનું પ્રામાણ્ય સ્વીકારતા નથી જ્યારે આવી સ્થિતિ છે, ત્યારે હિ હુસ્થાનની ઉન્નતિને માટે જરાય પાડવામા આવે છે જો કેટલી દુર્દશાનું જ્ઞાન કરાવે ‘છ ? પ્રિય વાચક ! સ્વતન્ત્ર બનવાનો

પ્રયત્ન કરવો, પરંતુ સ્વચ્છ હી ન જનવું એ, ધ્યાનમાં રાખવું એક એ બ્યાવહારિક કાર્યોમાં પણ એક વખત વચનનો ભગ કરનારને ધ્યાન આપવામાં આવે. પ્રતિજ્ઞા સુખ વચનનું પાલન કરવાથી જ અકુલ સુખની પ્રાપ્તિના પગથીએ ચડી શકાય છે વચનનો ભગ પ્રભુવે પણ ન કરવો એક એ

અમીરાઈ મળી તો શુ ? પ્રતિજ્ઞાઓ નહીં પાળી,
પ્રતિજ્ઞા પાળનાગઓ, સકલથી એક છે જગમાં. ૧૮
પ્રતિજ્ઞાના અધિકારી, બન્યા જે યોગ્યતા પામી,
પ્રતિજ્ઞાઓ કરે પૂરી, વિવેકે મત્ય મમજીને ૧
પ્રતિજ્ઞા પાળતા પૂરી, નવું જીવન પ્રગટ થાયુ,
નવો અવતાર પામીને, અમલ આખે નવું દેખે. ૭૩

વિવેચન-મોટા અમીરાઈ બન્યા તેથી શુ ? જો કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓથી બ્રહ્મ થવાયું તો અમીરાઈ પર પાછી ફરે છે અમુક વખતે હું તમારું અમુક કાર્ય કરીશ, અમુક કાર્ય નહિ કરું, અમુક કાર્યમાં ભાગ લઈશ, અમુક બાબતમાં વિશ્વાસઠોડી નહિ જાનું, અમુક વિચારોને શુભ રાખીશ, અમુક લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે ચાલીશ, અમુક વખતે અમુક આપીશ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામાં આવી હોય પરંતુ તે પ્રતિજ્ઞાઓ પ્રમાણે ન વર્તવામાં આવે તો અમીરાઈ સત્તાધિકારી થવાથી કંઈ સ્વપરનું મેય કરી શકાતું નથી આ વિશ્વમાં દાની, પ્રહારચારી આદિ સકળશુભીઓમાં એક પ્રતિજ્ઞાપાલકો છે આકાશમાં ચડી શકાય, દેવતાઓને પ્રત્યક્ષ કરી શકાય, આખી દુનિયાને પોતાના વિચાર પ્રમાણે ચલાવી શકાય, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાના સ્વપર મેદાનમાં પ્રતિજ્ઞાપાલક જનવું એ ધાર્યો-વિચાર્યો કરતા અનન્તરૂપ મુરકેલ કાર્ય છે નહાની નહાની પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવાથી મોટામાં મોટી પ્રતિજ્ઞાઓ પાળી શકાય છે પ્રથમ તો પ્રતિજ્ઞા લેવાના અધિકારી જનવું મહા મુરકેલ છે સ ૧૯૮૪ ની સાલમાં હિંદુસ્થાનમાં પ્ર.પા. સંદેશચહેર પરદેશી કાપડ નહીં વાપરવું, પરદેશી ખાંડ ન વાપરવી,

એવી લાખો મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, પરંતુ હાલ તે પ્રમાણે વર્તનારા અદ્ય સંખ્યામાં નીકળી આવશે કોઈ જાખત વાચવાથી વા અવલુથી પ્રતિજ્ઞા લેવાનો એકદમ મનોરથ થઈ આવે છે, પરંતુ તેથી પોતાની યોગ્યતા થયા વિના પ્રતિજ્ઞા લેઈ પુનઃ જાણ થવાનો વખત આવે ॥ પ્રતિજ્ઞાપાલનની યોગ્યતાનો પૂર્ણ અનુભવ કર્યા વિના પ્રતિજ્ઞા લેવાથી આત્મવીર્યની હાનિ થાય છે અને લોકોમાં અપ્રમાણિક બનવું પડે છે સૈન્યમાં જાખલ થયેલા સિપાઈઓમાં એક જો મૂઠી વાળીને ભાગે છે તો તેની પાછળ અન્ય યોદ્ધાઓ પણ નાસે છે, તેમ એક મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાના રત્નમેદાનમાંથી ભાગે છે તો તેની પાછળ અન્યો પણ ભાગે છે અને તેનો હેતુભૂત પ્રથમ જે પ્રતિજ્ઞા છાડે છે તે બને છે એક મિત્ર પોતાના અન્ય મિત્રને કહે છે કે તારો હું જીવજાન મિત્ર છું તારી કોઈ વાત ગમે તેવા પ્રસંગમાં અન્યોને હું પ્રાણાન્તે પણ કથીશ નહિ, પરંતુ પરસ્પરમાં વૈમનસ્ય થતા તેઓ પ્રતિજ્ઞાને સોંચાઈને દૂર મૂકીને એક બીજાની શુભ વાતોને લોકોમાં ફેલાવે છે અને એક બીજાના શત્રુ બને છે તેથી સુસ્ત્રોએ સમજવું જોઈએ કે પ્રથમ તો પ્રતિજ્ઞાના અધિકારી બનવું જોઈએ અને ગમે તેવા આત્મ ભાગે પ્રતિજ્ઞા કર્યા જાદ પાળવી જોઈએ જેઓ પ્રતિજ્ઞાના અધિકારી બને છે તેઓ પૂણ પછે પ્રતિજ્ઞાને પાળી શકે છે મહાપુરુષો વિવેક દૃષ્ટિએ સત્યનો પરિપૂર્ણ ખ્યાલ કરીને પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે અને તેથી તેઓ મૃત્યુભય, લોકભય, આદિનો ભાગ કરીને અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિથી પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે, પૂર્ણરીત્યા પ્રતિજ્ઞા પાલવાથી નવું દિવ્ય જીવન પ્રગટ થાય છે જેમજે એકઠા ભેગા કરવાથી અગિયાર જેટલું બળ પ્રાપ્ત થાય છે, તદ્વત્ પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પાલવાથી અનન્ત ગણુ બળ પ્રકટ થાય ॥ અને તેથી નવ્ય દિવ્ય જીવન પ્રવાહોની આત્માની વિદ્યુત્વેગવત્ પ્રગતિ થાય છે ગમે તેવું અધમજીવન હોય છે, તો પણ પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અધમ રાક્ષસોનો નાશ થાય છે, અને નવ્યદિવ્ય શક્તિયોથી દિવ્ય-જીવન પ્રાપ્ત થાય છે પ્રતિજ્ઞાપાલનબળે નવ્ય અવતાર પામીને અમલ મહાજ ચતુરો પોતાના આત્મજીવનમાં અનેક શક્તિયોનો પ્રચાર થાય છે તેને તે દેખી શકે છે અમુક વખતે અમુક કાર્ય કરીશ,

પ્રયત્ન કરવો, પરંતુ સ્વચ્છ હી ન બનવું જો, ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ
વ્યાવહારિક કાર્યોમાં પણ એક વખત વચનનો ભગ કરનારને ધિક્કાર
આપવામાં આવે છે પ્રતિજ્ઞા યુક્ત વચનનું પાલન કરવાથીજ અક્ષય
સુખની પ્રાપ્તિના પગથીએ ચઢી શકાય છે વચનનો ભગ પ્રાણાતે
પણ ન કરવો જોઈએ

અમીરાઈ મળી તો શુ ? પ્રતિજ્ઞાઓ નહા પાળી,
પ્રતિજ્ઞા પાળનારાઓ, સકલથી શ્રેષ્ઠ છે જગમાં. ૬૮
પ્રતિજ્ઞાના અધિકારી, બન્યા જે યોગ્યતા પામી,
પ્રતિજ્ઞાઓ કરે પૂરી, વિવેકે સત્ય મમજીને. ૬૯
પ્રતિજ્ઞા પાળતા પૂરી, નવું જીવન અગટ થાતું,
નવો અવતાર પામીને, અસલ આખે નવું દેખે ૭૦

વિવેચન-મોટા અમીરો બન્યા તેથી શુ ? જો કરેલી પ્રતિજ્ઞા
ઓથી બ્રહ્મ થવાયું તો અમીરાઈ પર પાળી કરે છે અમુક વખતે હું
તમારું અમુક કાર્ય કરીશ, અમુક કાર્ય નહિ કરું, અમુક કાર્યમાં
ભાગ લઈશ, અમુક બાબતમાં વિશ્વાસદ્રોહી નહિ બનું, અમુક વિચારો
રોને શુભ રાખીશ, અમુક લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે ચાલીશ, અમુક
વખતે અમુક આપીશ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામાં
આવી હોય પરંતુ તે પ્રતિજ્ઞાઓ પ્રમાણે ન વર્તવામાં આવે તો અમીર
સત્તાધિકારી થવાથી કે ઇશ્વરપરનું શ્રેય કરી શકાતું નથી આ વિશ્વમાં
દાની, પ્રદક્ષિણા આદિ સકળશુભીઓમાં શ્રેષ્ઠ પ્રતિજ્ઞાપાલકો છે
આકાશમાં ચઢી શકાય, દેવતાઓને પ્રત્યક્ષ કરી શકાય, આખી દુનિયાને
પોતાના વિચાર પ્રમાણે ચલાવી શકાય, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાના સ્વાર્પણ
મેદાનમાં પ્રતિજ્ઞાપાલક બનવું જો ધાર્યો-વિચાર્યો કરતા અનન્તશુભ
સુરકેલ કાર્ય છે ન્હાની ન્હાની પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવાથી મોટામાં મોટી
પ્રતિજ્ઞાઓ પાળી શકાય છે પ્રથમ તો પ્રતિજ્ઞા લેવાના અધિકારી
બનવું મહા સુરકેલ છે સ ૧૯૬૪ ની સાલમાં હિંદુસ્થાનમાં પ્રાયઃ
શહેરોશહેર પરદેશી કાપડ નહીં વાપરવું, પરદેશી ખાંડ ન વાપરવી,

દયાકારક પ્રતિજ્ઞા, સત્યવચન પ્રતિજ્ઞા, બ્રહ્મચર્ય પ્રતિજ્ઞા, આધ્યાત્મિક પ્રતિજ્ઞા, બાહ્ય પ્રતિજ્ઞા, સત્ય પ્રતિજ્ઞા, વ્રત પ્રતિજ્ઞા, અવ્રત પ્રતિજ્ઞા, સુલેખ્યાએ પ્રતિજ્ઞા, ૩--
 પ્રતિજ્ઞા, કથન પ્રતિજ્ઞા, લેખન પ્રતિજ્ઞા, દેશોદ્ધારક પ્રતિજ્ઞા, ધર્મોદ્ધારક પ્રતિજ્ઞા, સત્યગ્રહક પ્રતિજ્ઞા, મધ્યસ્થ પ્રતિજ્ઞા, ન્યાયી પ્રતિજ્ઞા, અન્યાયી પ્રતિજ્ઞા, આદેય પ્રતિજ્ઞા, હેય પ્રતિજ્ઞા, આશ્રયકારક પ્રતિજ્ઞા, અવરકારક પ્રતિજ્ઞા, વચનાર્થ પ્રતિજ્ઞા, ઇર્ષ્યાથી પ્રતિજ્ઞા, સુદેવ શુદ્ધ, ધર્મ આરાધક પ્રતિજ્ઞા, ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞા, નીચ પ્રતિજ્ઞા, સરલભાવે પ્રતિજ્ઞા, વિપ્રમભાવે પ્રતિજ્ઞા, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિકારક પ્રતિજ્ઞા ઇત્યાદિ શુભાશુભ અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓનું શુદ્ધગમપૂર્વક સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ અને પશ્ચાત્ વચ, શક્તિ, લાભ, સુખ, પરમાય, પ્રગતિ આદિનો વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી જોઈએ જે કાળે જે આદર્યોથી સ્વલાભ, કુટુંબલાભ, ધર્મલાભ, દેશ લાભ, સમાજલાભ, વિશ્વલાભ, સુખ, તથા શાંતિ આદિની પ્રાપ્તિ થતી હોય તેવી પ્રતિજ્ઞાઓને આદરવી જોઈએ અશુભ, અધર્મ, પાપકારક, હાનિકારક પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હોય તો તેઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અશુભ પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી નહિ અને કરી હોય તો તેનો ત્યાગ કરવાથી સ્વપરની હાનિ થતી નથી પ્રગતિ વિરોધક અશુભ પ્રતિજ્ઞાઓના ત્યાગથી ધર્મ છે પણ અધર્મ નથી જેથી સર્વ પ્રકારની શુભ પ્રગતિ થતી હોય અને અત્પ્રહાનિપૂર્વક બહુ લાભ વનો હોય તો તે પ્રતિજ્ઞાને શુભમા ગણી તેનો આદર કરવો અને તેમાં પ્રાણપાપ કરવામાં પાછા દડવું નહિ ગણીર અને ધીર બનીને સમયના જ્ઞાતા થઈ પ્રતિજ્ઞાને કરવી અને પશ્ચાત્ પાળવામાં પ્રાણપાપ કરવું ગણીર મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાઓ ત્વરિતપૂર્ણ થાય છે મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાઓ જગન્નહેર થવાથી તેમાં અનેક વિધ્નો ઉપસ્થિત થાય છે ગણીર મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં યુક્તિપૂર્વક પ્રવર્તે છે અને ધૈર્યથી અનેક પરિપક્ષો, વિધ્નો, વેઠવા સમર્થ બને છે અતએવ ગણીર, ધીર, બનગની લાયકાતને પ્રાપ્ત કરીને શુભ યોગ્ય પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી જોઈએ દુનિયાના અનેક વિષયોની લાલસાઓ, તૃષ્ણાઓ, વાસનાઓને પણ તળે કચરી નાખ્યા

જોવી દૃઢ સંકલ્પથી પ્રતિજ્ઞા કરીને ગમે તેવા વિધો આવે ત્હોમે, જે કૃત પ્રતિજ્ઞાને પાળે છે તે નબળાઈવ્યભવનને પ્રાપ્ત કરે છે, અર્થાત્ તે સ્વર્ગનો દેવ થાય છે, અથવા સકળ જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મનો દાપ કરીને પરમાત્મા થાય છે, આ ભવમા તે લક્ષ્મી સત્તાથી વિભૂષિત થઈને પૂર્વજુ દારિદ્ર્યભવન દૂર કરે છે પ્રતિજ્ઞાપાલક નિર્ધન મટીને ધનવાન થાય છે, રકનો રાજા બને છે, તે પોતાના અવતારમા મહા આલોકિક કાચ કરવાને શક્તિમાન થાય છે—

શુભાશુભ બહુ પ્રતિજ્ઞાઓ, વિવેકે સત્ય આદરવી,
બની ગલીર ને ધીરા, મમયના બાણ થઈ કરવી. ૭૧

વિવેચન — શુભ પ્રતિજ્ઞાઓ, અશુભ પ્રતિજ્ઞાઓ, ધર્મ્ય પ્રતિજ્ઞાઓ સ્વહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, પરહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, સમાજહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, દેશહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, કુટુંબહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, જાતિહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, ધર્મહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, અસ્પૃશ્ય અને બહુ હાનિકર પ્રતિજ્ઞા, બહુ હાનિકર અને અસ્પૃશ્યકર પ્રતિજ્ઞા, સ્વહાનિકર અને પરહાનિકર પ્રતિજ્ઞા, રાજ્યહાનિકર અને સમાજસાસકર પ્રતિજ્ઞા, મુખ્યહાનિકર અને રાજ્યસાસકર પ્રતિજ્ઞા, કુટુંબ, ઘેમ અને વિદ્યામધાત્મક પ્રતિજ્ઞા, અજ્ઞાન પ્રતિજ્ઞા, જ્ઞાન પ્રતિજ્ઞા, અન્ધશબ્દ પ્રતિજ્ઞા, શબ્દાપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા, અમયોચિત પ્રતિજ્ઞા, અસમયોચિત પ્રતિજ્ઞા, સ્વદેશ પ્રેરકર અને પરદેશ અગતિકર પ્રતિજ્ઞા, સ્વદેશ અને પરદેશ અગતિકર પ્રતિજ્ઞા, કોષપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા, માન પ્રતિજ્ઞા, કષ્ટ પ્રતિજ્ઞા, સ્વાર્થ પ્રતિજ્ઞા, પરમાર્થ, પેરવાલનાર પ્રતિજ્ઞા, એકચક્રક પ્રતિજ્ઞા, દ્વિતથિતક પ્રતિજ્ઞા, અહિતથિતક પ્રતિજ્ઞા, મિત્ર પ્રતિજ્ઞા, અમિત્ર પ્રતિજ્ઞા, મન્દ પ્રતિજ્ઞા, ઈત્વર પ્રતિજ્ઞા, ચાવત્કથિત પ્રતિજ્ઞા, નિર્લોભ પ્રતિજ્ઞા, દર્મયોગ પ્રતિજ્ઞા, સન્ધ્યાયોગ પ્રતિજ્ઞા, વિરેકપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા, પ્રેમ પ્રતિજ્ઞા, ગયો ૧ પ્રાપ્ત પ્રતિજ્ઞા, દુષ્ટ નાશક પ્રતિજ્ઞા, અવિવેક પૂર્વક પ્રતિજ્ઞા, બાલ પ્રતિજ્ઞા, પડિત પ્રતિજ્ઞા, ગાડરીયા પ્રવાહ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા, સન્ધી પ્રતિજ્ઞા, દારિદ્ર્ય પ્રતિજ્ઞા, સેવા પ્રતિજ્ઞા, દાન પ્રતિજ્ઞા,

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મહોલ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપત્રી-વિર સંવત્ર)

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ મિદ્ધાતો, સરખ અને પ્રિય રાત્રીમા સમજના હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મડળ તગ્ધી પ્રગટ થયેય

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળા અવશ્ય વાચો

મજુર અન્થમાળામા નીચલા અન્થો પ્રગટ થયેન છે, જે વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ એણીએ ચઢાવે. ઉત્તમ અન્થો એજ અપૂર્વ સત્તમ ગ છે ખરીત આ અ થોના મનનથી ઘણુ જાણવા અને મેળવવા પામશે-ગુરુશ્રીની લેખનસૈયી-માધવચદ્રદિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલબ્ધીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાચે છે દરેક અન્થોમા અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સબધી વિવેચન છે

દેરાગ્ય, ઉપદેશક, અને બોધક, પદો-ભજનો-તે તે વિષયમા લિખતા કરી નાખે છે દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રિય તથા પથ્યવાણીથી દરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ અન્થો છે

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાય વડે, કોઇપણ અન્થ પ્રકાશક મડળ કરતા-ઓછામા ઓછી કીમત ગણવાની પડેલ આ મડળજ કરી છે-ઓછી કીમત છતા છપાઇ-કાગળ-બધાઇ ગેરે કામ સુદર થાય છે, તો ઉપરાત વધુ પ્રચારાર્થે-પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ધનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકતો મગાવનારને (શીલીકમા હોય તો) બની શકતી ઓછી કીમતે આપવામા આવે છે

જેઓને પ્રગટ થઇ ચુકેલા અને થવાના અન્થો પૈકી, કોઇપણ અન્થો પોતાના મુરખી કે રનેહી અને ઉપકારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મડળ સંગવક કરી આપે છે

પત્રવ્યવહાર-મુબાઇ-અપામલી બ્યવસ્થાપક-અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારકમડળ જોગ કરવો

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળામા પ્રગટ થયેલા અન્થો

અંક,	પૃષ્ઠ, ૩ આ પા
૧ ક બજન સમઢ ભાગ્યુ લો	૨૦૦ ૦-૮-૦
૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા	૨૦૬ ૦-૪-૦
૨ બજનમ મહ ભાગ ૨ જો	૩૩૬ ૦-૮-૦
૩ બજનસ મહ ભાગ ૩ જો	૨૧૫ ૦-૮-૦
૪ સમાધ સતકમ	૩૪૦ ૦-૮-૦
૫ અનુભવ પત્રિચી,	૨૪૮ ૦-૮-૦

વિના કોઈ મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાપાલક બની શકતો નથી માન અને અપમાન, લાલસાઓ, અહિંસામત્વભાવના, રાગ, દ્વેષ આદિને છૂટીને જે જ્ઞાની, કર્મયોગી બને છે, તે પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવા સમર્થ થાય છે નિર્લેપ કર્મયોગી સર્વ પ્રકારે ચો ય યવાથી પ્રતિજ્ઞાપાલન કરી શકે છે સમયજ્ઞ યવાથી વર્તમાનમા તથા ભવિષ્યમા અનેક રીતે વર્તવાના અનુભવ મળે છે અને પ્રતિજ્ઞાપાલના વાર્તામાનિક ઉપાયોને સર્વ પ્રકારે ખટ્ટી શકાય છે અતએવ સમયજ્ઞ યદ્યને પ્રતિજ્ઞા પાળવાની અત્યંત જરૂર છે સમય જ્ઞાતા બનીને કૃત પ્રતિજ્ઞાઓને પૂર્ણપણે પાળનારનો તો સર્વ જગમા યશોવાદ પ્રસરે છે

પ્રભુ હરનારમા જાવા, પ્રતિજ્ઞા પાસના જેવી,
શુદ્ધચિત્ત સિદ્ધ સાધનમા, પ્રતિજ્ઞાઓ તોની છે ૭૨

વિવેચન — પ્રભુ હરનારમા અર્થાત્ પરમાત્મસિદ્ધસ્થાનમા પ્રવેશ કરવાને માટે પાસના જેવી સર્ટીફિકેટ જેવી પ્રતિજ્ઞા છે જેની પાસે જ્યાં જવાનો પાસ હોય છે ત્યાં ગમન કરતા કોઈ તેનો અવરોધ કરતું નથી તદ્દત્ત તોની પ્રતિજ્ઞાપાલન રૂપ પાસ છતાં કોઈ તેનો નિરોધ કરતું નથી શુદ્ધિ અર્થાત્ જ્ઞાનના સાગરરૂપ સિદ્ધ પરમાત્માની પ્રાપ્તિમા સાધનરૂપ મહાવ્રત પ્રતિજ્ઞાઓ છે તેવું જે પાલન કરે છે તે સિદ્ધસ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે એવું પ્રતિજ્ઞારૂપ પાસની પ્રાપ્તિથી સ્વર્ગ મિદ્ધિના દ્વાર ખુલે છે માટે સત્જનોએ પ્રતિજ્ઞાપાળવા મહા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ પ્રતિજ્ઞાપાલનની ઉપયોગિતા, મહત્તા સબધી જે જે કરવું તેનો હૃદયમા સાર ધારણ કરીને પ્રેમોત્સાહથી પ્રવર્તવું જોઈએ ત્યાંથી પડ્યા ત્યાંથી પાછા આવે ત્યાંથી ભૂટ્યા ત્યાંથી ગણે એટલે પ્રતિજ્ઞાપાલનમા હરેશ્વર નબળ શક્તિયોને પ્રાપ્ત કરી શકશે જેણે પ્રતિજ્ઞા પાળી તેણે સર્વ પાપો એવો નિશ્ચય કરીને પ્રતિજ્ઞાપાલન કરે છે જેથી સર્વ પ્રકારથી શુભ મ ગળમાળાઓ પ્રાપ્ત કરે—

ૐ શ્રીગુરુભ્યો નમઃ

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસાર મહાલ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપત્રમી-નિર સંસ્કૃત)

જે તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરથ અને પ્રિય વાંચના મા સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મહાજન ત કૃપી પ્રગટ થયેલ

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્ધમાળા અનુસ્ય વાચો.

મજદુર અન્ધમાળામા નીચતા અથો પ્રગટ થયેન છે, જે વંચી, મનન મરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચડાવો. ઉત્તમ અન્ધો એજ અપૂર્વ સત્તમ ગ છે ખચીત આ અન્ધોના મનનથી ઘણું જાણવા અને મેળવવા પામરો-શુશ્રીની લેખનશૈલી-માધ્યસ્થદષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાચે છે. દરેક અથોમા અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

વેરાચ, ઉપદેશક, અને બોધક, પદો-મજનો-તે તે વિષયમા તિનના કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અને મનન દટિથી હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રિય તથા પથ્યવાણીથી દરેક જાણુને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ અન્ધો છે.

માન વાચકોના હિતાયે, ઉદાર મૃદસ્યોની સહાય વડે, મધ્યમ અન્ધ પ્રકાશક મહાજન કરતાં-ઓછામાં ઓછી કૌમિત રાખવાની પરેશ આ મહાજન કરી છે-ઓછી કૌમિત છતાં છપાઈ-કાગળ-જાપાઈ વગેરે કામ નુદન થાય છે, તક ઉપરાંત વધુ પ્રચારાર્થે-પ્રમાનના, વિધાર્થીઓને ધનામ અને ભેટ આપનાર મારે વધુ નકનો મગાવનારને (શીલીમા હોય તો) બની શકતી ઓછી કૌમિતે આપવામા આવે છે.

જેઓને પ્રગટ થઈ ચુકેલા અને ઘવાના અન્ધો પૈશી, મોટાજુ અન્ધો પોતાના મુરબ્બી કે ગ્નેહી અને ઉપમરીઓના સમજૂથે, પ્રગટ કે વાને છુટા હોય તેમને તે મુજબ મહાજન સગવડ કરી આપે છે.

પત્રવ્યવહાર-સુખાઈ-ચપાગલી વ્યવસ્થાપક-અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસાર-રકમહાજન ભોગ કરવો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિમાગરજી અન્ધમાળામાં પ્રગટ થયેલા અન્ધો અધાક.

૧ ક બજન મમદ ભાગ ૧ લો	પૃષ્ઠ. ૩ આ. ૧૧.
૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા	૨૦૦ ૦-૮-૦
૨ બજનસ મમદ ભાગ ૨ જો	૨૦૬ ૦-૪-૦
૩ બજનસ મમદ ભાગ ૩ જો	૨૩૬ ૦-૮-૦
૪ સમાધિ સતકમ	૨૧૫ ૦-૮-૦
૫ અનુમત પત્રિકા,	૩૪૦ ૦-૮-૦
	૨૮૮ ૦-૮-૦

૧૦ તત્ત્વત્રિફલ	૩૧૪	૦-૮-૬
૧૧ ગુણાનુસંગ (આદિતિ બીજી)	૩૦૪	૦-૮-૦
૧૨-૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા ચાનિષીઠી	૪૩૨	૦-૧૨-૦
૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આદિતિ બીજી)	૪૦૦	૦-૧૨-૪
૧૫ અધ્યાત્મ ભજનસંગ્રહ	૨૩૦	૦-૪-૦
૧૬ શુદ્ધિગોષ્ઠ	૨૪	૦-૧-૦
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનનિષીઠી	૧૮૦	૦-૬-૦
૧૮ ગદ્યલેખસંગ્રહ	૬૬	૦-૧-૦
૧૯ શાવક ધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧ લો (આદિતિ ત્રીજી)	૧૮૦	૦-૬-૦
૨૦ " " ભાગ ૨ નો (આદિતિ ત્રીજી)	૧૭૨	૦-૪-૦
૨૧ ભજન ૫ સંગ્રહ ભાગ ૬ ફો	૧૨૪	૦-૬-૦
૨૨ વચનામૃત	૧૧૨	૦-૩-૦
૨૩ યોગીયક	૪૦	૦-૧-૦
૨૪ જૈન એનિદાસિક રાસમાળા	૪૦	૦-૧-૦
૨૫ જ્ઞાન દ્યુતિ પદ્યસંગ્રહ ભાવાર્થસંદિત .	૪૦	૦-૧-૦
૨૬ અધ્યાત્મ ચાંતિ (આદિતિ બીજી)	૨૦૮	૦-૧૨-૦
૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૨૬૮	૦-૧૪-૦
૨૯ કુમારપાન ચરિત્ર (દિલી)	૪૦૮	૧-૦-૦
૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા	૮૦૮	૨-૦-૦
૩૫ પદ્યવિચાર	૧૪૨	૦-૩-૦
૩૬ વિજયપુર કૃતાવ	૧૪૬	૦-૮-૦
૩૭ સાધનમતી કાવ્ય	૨૪૦	૦-૪-૦
૩૮ પ્રતિજ્ઞા પાવન	૮૦	૦-૪-૦
	૧૮૬	૦-૬-૦
	૧૧૦	૦-૫-૦

નીચલા ગ્રંથો પ્રેસમાં છપાય છે

- (૧) કમયોગ (૨) પદ્યસંગ્રહ ભાગ ૮ મો (૩) ગદ્યસંગ્રહ
(૪) દેવચંદ્ર (૫) જૈનગચ્છમન પ્રગવ (૬) ધાતુપ્રતિભા લેખ સ

